SOARTA UNUI OM

MIHAIL ȘOLOHOV

EDITURA ALBATROS

Mihail Şolohov

POVESTIRI DE PE DON

∞

SOARTA UNUI OM

Editura ALBATROS

Din Ciclul

POVESTIRI DE PE DON

În românește de
CEZAR PETRESCU și
ANDREI IVANOVSKI

CIOBANUL

I

Vântul fierbinte de la răsărit a suflat vreme de șaisprezece zile din stepa ruginie, pârjolită de soare, de pe câmpiile cu slănice crăpate și albe. Glia s-a făcut tăciune, ierburile s-au sfărogit, gălbejite; izvoarele puțurilor presărate de-a lungul șleaului celui mare au secat, iar spicul holdei nici n-a apucat să iasă din teacă și s-a veștejit neputincios, s-a ofilit, încovoiat la pământ, gârbovit parcă de bătrânețe.

La vremea amiezei, dangăte de aramă plescăie în valuri peste cătunul ațipit.

Soarele dogoare. Liniște. Nu se aude târșâitul picioarelor ce se târăsc prin stratul de colb de-a lungul gardurilor de nuiele și zgomot înăbușit de cârje de moșnegi dibuind prin hârtoape drumul.

Clopotele vestesc adunarea celor din cătun. La ordinea zilei stă angajarea unui cioban.

La comitetul executiv al sovietului sătesc, zumzet de glasuri, fumăraie de tutun.

Alături de Grigori pășește Duniatka, soră-sa și ajutoarea lui în meșteșugul ciobăniei. Îi râd obrajii înnegriți de soare, pistruiați, îi râd ochii, râde toată făptura ei, că la Duminica Tomei abia a intrat în a șaptesprezecea primăvară, iar când ai șaptesprezece ani, râzi de toate cele: și de fața întunecată a fratelui tău, și de vițeii clăpăugi, care rumegă în mers câte o buruiană; ba îți vine să râzi și de faptul că de două zile n-ai pus o bucată de pâine-n gură.

Dar Grigori nu râde. Sub șapca ponosită, Grigori are fruntea boltită, brăzdată de-a latul de încrețituri, și ochii obosiți, de parc-ar număra mai mult decât cei nouăsprezece ani ai săi.

Cireada pășește domol alăturea de drum, într-o îngrămădire pestriță și fără nicio rânduială.

Grigori fluieră vițeii rămași în urmă și se întoarce spre Duniatka:

— Să agonisim, Dunia, niscai grâne, la toamnă, și după aceea să plecăm la oraș. Eu o să intru la facultatea muncitorească, iar pe tine am să te căpătuiesc undeva. Poate tot la învățătură… La oraș, Duniatka, sunt cărți multe și oamenii mănâncă pâine curată, nu cu iarbă ca la noi.

— Da' de unde facem rost de bani… ca să plecăm?

— Tare caraghioasă mai ești… O să ne dea plata-n grâu, douăzeci de puduri, și iacă banii. Îl vindem cu o carboavă pudul; pe urmă vindem meiul, tizicul…

Grigori se oprește în mijlocul drumului și scrie ceva cu codirișca biciului în colb, făcând socoteli.

— Grișa, dar pân-atunci ce mâncăm? Pâine nu mai avem de loc…

— Mai am în traistă o bucată de lipie uscată.

— O mâncăm azi, dar mâine?

— Mâine o să vină cineva din cătun, o să ne-aducă făină… Așa a făgăduit președintele.

Soarele de amiază dogorește nemilos. Cămașa lui Grigori, făcută din pânză de sac, e udă de sudoare și i se lipește de spinare.

Acum cireada e neliniștită; tăunii și muștele pișcă vițeii; în văzduhul încins plutesc răgete de vite și bâzâit de tăuni.

Spre seară, puțin înainte de asfințit, ajunseră cu cireada la bătelişte. Nu departe erau un iaz și o colibă acoperită cu paie măcinate, putrezite de ploi.

Grigori sări în goană înaintea cirezii. Alergă greoi la țarc și deschise portița de nuiele. Rămase locului, numărând vițeii, lăsându-i să treacă unul câte unul prin pătratul negru al porții.

II

Își făcură o colibă nouă de lut, pe movila care se ridica dincolo de iaz, ca un bob de mazăre. Muruiră pereții cu baligă, iar Grigori înjghebă acoperișul din buruieni.

A doua zi veni președintele călare. Aduse o jumătate de pud de mălai și o traistă de mei.

Se așezară să fumeze la umbră.

— Ești un flăcău de treabă, Grigori. Uite, la toamnă, când isprăvești cu paza cirezii, mergem amândoi la district. Poate acolo om găsi un chip ca să pleci la învățătură. Am un prieten la secția de învățământ, o să-ți dea o mână de ajutor.

De bucurie, Grigori se îmbujoră la față și, petrecându-l pe președinte, îi ținu scara și-i strânse mâna cu putere. Privi îndelung în urma lui cârlionții de colb ce țâșneau de sub copitele calului și se așterneau la pământ.

Stepa, vlăguită de secetă și scăldată în razele palide ale soarelui, semăna cu un obraz de ofticos, se înăbușea la amiază, biruită de dogoare. Lungit pe spate, Grigori privea colnicul perdeluit de negura albăstrie, vaporoasă și i se părea că stepa este vie, că zace sub povara grea, de nesuferit a cătunelor, a stanițelor, a orașelor. Și solul se frământa într-o răsuflare gâfâită, iar undeva, în străfunduri, sub pături groase de roci, pulsa și se zbătea o altă viață, o viață necunoscută.

Și ziua-n amiaza mare îl cuprindea un fel de groază. Măsura din ochi nenumăratele șiruri de movile, privea cum tremură în zare apa morților, iar cireada împrăștiată era ca o puzderie de pete risipite pe iarba cafenie, se gândea că este cu totul rupt de lumea care se afla undeva, departe.

Într-o sâmbătă seara, Grigori strânse cireada în băteliște. Duniatka înjghebă lângă colibă un rug și puse la fiert păsat de mei cu măcriș păsăresc, mirositor.

Grigori se așeză lângă foc și, stârnind cu codirișca biciului tizicul cu iz iute, spuse:

— S-a bolnăvit vițeaua lui Grișka. Ar trebui să-i dau de veste stăpânului…

— Vrei să mă duc eu? întrebă Dunia, căutând să pară nepăsătoare.

— Nu nu-i nevoie. Nu pot să păzesc singur cireada… Apoi zâmbi: Ți s-a urât fără oameni, hai?

— Mi s-a urât, Grișa dragă… De-o lună stăm în stepă și-n toată vremea asta n-am văzut decât un om. Aici, dacă stai toată vara, uiți și să vorbești ca lumea…

— Mai rabdă, Dunia. La toamnă o să plecăm la oraș. O să învățăm amândoi, iar pe urmă, când vom isprăvi cu învățătura, ne-om întoarce iar în cătun. Și ne-om apuca să muncim pământul, cum scrie la carte, că aici vezi că lumea-i întunecată la minte și oamenii lâncezesc. Nimeni nu știe carte… nici nu-s cărți…

— N-o să ne primească la învățătură… Că și noi suntem întunecați la minte…

— Ba o să ne primească. Astă-iarnă, când am fost la staniță, am citit la secretarul celulei o carte a lui Lenin. Spune acolo că puterea este a proletarilor și se mai scrie și despre învățătură: cică toți cei săraci trebuie să învețe…

Grișka se ridică în genunchi: focul își juca răsfrângerile arămii pe obrajii săi.

— Trebuie să învățăm ca să știm cum să ne cârmuim republica. La orașe, puterea o au muncitorii, iar la noi președintele staniței e chiabur și toți președinții de prin cătune sunt bogătani…

— Eu, Grișa, aș face curățenie prin casele oamenilor, aș spăla rufe, ca să câștig ceva, iar tu ți-ai vedea de învățătură…

Bulgării de tizic mocnesc fumegând, aprinzându-se în scurte scânteieri. Stepa tace, pe jumătate adormită.

III

Secretarul celulei, Politov, i-a trimis vorbă lui Grigori, printr-un milițian care se ducea la district, să vină la staniță.

Grigori porni înainte de răsăritul soarelui și pe la ceasul prânzului zări de pe deal clopotnița și căsuțele adăpostite sub acoperișuri de paie și de tablă. Târându-și picioarele trudite, pline de bătături, ajunse anevoie la medeanul din mijlocul satului. Clubul era în casa popii. Pășind pe preşuri noi, cu mireasmă de fân de curând cosit, intră într-o cameră încăpătoare. Obloanele erau închise și înăuntru era semiîntuneric. La fereastră, Politov, cu rindeaua în mână, trebăluia de zor meșterind la o ramă.

— Am auzit, frate, am auzit… – zâmbi, întinzându-i mâna asudată. Ei, n-ai încotro! M-am interesat la district: acolo era nevoie de băieți la fabrica de ulei, și-am aflat că s-au prezentat doisprezece inși mai mult decât trebuia. Acum mai păzește și tu cireada, iar la toamnă te-om trimite la învățătură.

— Bună ar fi și treaba asta, numai să țină! Păi să fi văzut chiaburii din cătun cum nu voiau să mă ia cioban! Cică-s comsomolist, om fără Dumnezeu… „Ăsta o să păzească vitele și nici semnul crucii n-o să și-l facă…” – râse Grigori, cu fața obosită.

Politov mătură cu mâneca strujitura de lemn, spulberând-o pe podea, și se așeză pe prichiciul ferestrei, cercetându-l pe Grigori din ochi pe sub sprâncenele încruntate și ude de sudoare.

— Tare rău ai slăbit, Grișa… Cum stai cu mâncarea?

— Mănânc ce am.

Rămaseră câteva clipe tăcuți.

— Hai să mergem la mine. O să-ți dau de citit ceva nou; am primit de la district gazete și broșuri.

Mergeau pe hudița care da cu un capăt la cimitir. Găinile se tăvăleau prin mormanele sure de

cenușă; cumpăna de puț scârțâia undeva, și tăcerea țiuia stăruitor în urechi.

— Astăzi rămâi aici. Avem adunare. Băieții chiar întrebau de tine: „Unde-i Grișka, ce-i cu el, cum stă?” Ai prilejul să-i vezi pe flăcăi. Am să fac o dare de seamă despre situația internațională. Dormi la mine, iar mâine pleci. S-a făcut?

— De dormit, nu pot. Doar n-o să păzească Duniatka singură cireada. Stau la adunare și la miezul nopții, când s-o sfârși, plec.

La Politov în tindă era răcoare. Mireasmă dulce de mere uscate, iar din hamurile și chingile agățate pe pereți se desprindea iz de sudoare de cal. Într-un ungher, o cadă cu cvas, iar lângă ea, un pat aplecat într-o rână.

— Iată ungherul meu; în casă-i tare cald.

Politov se aplecă și trase cu grijă de sub o pânză câteva numere vechi din „Pravda” și două cărticele. I le vârî lui Grigori în mână și apoi desfăcu larg gura unui sac peticit peste tot locul:

— Ține…

Grigori ținea sacul de colțuri, tot străbătând cu ochi lacomi rândurile din ziar. Politov aruncă în sac mai mulți pumni de făină și, când îl umplu pe jumătate, îl scutură ușor, apoi dădu fuga în odaie. Aduse două bucăți de slănină, le înveli într-o foaie ruginie de varză și le vârî în sac, mormăind:

— La plecare să iei asta cu tine!

— Ba nu iau nimic!

Și Grigori se aprinse la obraz.

— Cum nu iei?

— Uite așa, nu iau…

— Ce vorbești, secătură! strigă Politov, pălind, pironindu-l pe Grișka cu privirea. Ce fel de tovarăș îmi ești? Ai să crăpi de foame și n-ai să spui o vorbă? Ia, că de nu, s-a dus prietenia noastră…

— Nu vreau să-ți iau ce brumă ai și tu…

— Ce-am avut și ce-am pierdut… – răspunse Politov, ceva mai moale, privind cum Grișka lega cu ciudă sacul.

Adunarea se sfârși puțin înainte de răsăritul soarelui.

Grișka mergea prin stepă. Sacul cu făină îi împovăra umerii, picioarele roase până la sânge îi ardeau, dar el pășea voios și vesel spre văpaia zorilor de pe cer.

IV

În zori de zi, Duniatka ieși din colibă să strângă o leacă de baligă uscată pentru foc. Îl văzu pe Grișka venind în goană de la băteliște. Își dădu seama că s-a petrecut ceva rău.

— S-o fi întâmplat ceva?

— A crăpat vițelușa lui Grișka și au căzut bolnave alte trei. Își trase răsuflarea și urmă: Du-te, Dunia, în cătun. Spune-i lui Grișka și celorlalți să vină chiar astăzi… că s-au bolnăvit vitele.

Duniatka își puse în pripă tulpanul. O luă peste deal, înspre soarele ce răsărea încet de după movilă.

Grigori o petrecu și apoi porni agale spre băteliște. Cireada intrase într-o vâlcea, iar lângă gard zăceau trei vițele. Până la amiază, pieriră toate.

Grigori dă fuga de la cireadă la țarc: s-au îmbolnăvit alte două…

Una s-a prăbușit lângă iaz, în mâlul umed; a întors capul către Grișka, mugind prelung; ochii bulbucați îi sticlesc în lacrimi, și lacrimi sărate se preling de pe obrajii lui Grișka, înnegriți de arșiță.

În asfințitul soarelui veni Duniatka împreună cu stăpânii vitelor.

Moș Aritom spuse atingând cu cârja o vițea ce sta neclintită:

— Brâncă, așa se cheamă boala asta… Acum o să ne doboare toată cireada.

Au jupuit vițeii morți, și hoiturile le-au îngropat lângă iaz. Deasupra au clădit o moviliță de pământ

negru, uscat.

Iar a doua zi, Duniatka s-a dus din nou în cătun. Se îmbolnăviseră șapte viței deodată…

Zilele se scurgeau întunecate, într-un șir de necazuri. Băteliștea rămase pustie. Pustiu era și în sufletul lui Grișka. Dintr-o sută cincizeci de capete rămaseră cincizeci. Stăpânii vițeilor veneau cu harabalele, jupuiau pe cele moarte, săpau în vâlcea gropi nu prea adânci, aruncau ceva pământ peste hoiturile însângerate și plecau. Iar cireada intra în silă în țarc; vițeii răgeau, adulmecând mirosul de sânge și moartea nevăzută ce se târa printre ei. În zori, când Grișka, cu fața gălbejită, deschidea poarta bătelișții, cu scârțâitul ei obișnuit, cireada ieșea la păscut, trecând totdeauna peste movilele uscate ale mormintelor.

Duhoare de carne putrezită, nori de colb stârniți de vitele turbate de groază, răgete prelungi și neputincioase și soarele, mereu același, fierbinte, străbătându-și fără grabă calea de peste stepă.

Veneau vânătorii din cătun. Trăgeau focuri de armă în jurul gardului de nuiele al bătelișții să sperie boala rea și s-o alunge de la țarc. Dar viței se prăpădeau într-una și cireada se împuțina zi de zi.

Grișka băgă de seamă că unele morminte au fost stricate: în preajma lor găsea ciolane roase, iar cireada, care fusese neliniștită peste noapte, se arăta deodată cuprinsă de spaimă.

În tăcerea nopților izbucneau deodată răgete sălbatice și cireada alerga nebunește prin țarc, năpustindu-se în garduri.

În cele din urmă, viței doborâră împrejmuirea și veniră câte doi, câte trei în preajma colibei. Dormeau lângă foc, suspinând din greu și rumegând iarba.

Grișka nu-și dădu seama care-i pricina, până într-o noapte când fu trezit din somn de lătratul câinilor. Ieși în fugă din colibă, punându-și din

mers cojocelul. Viţeii se îmbulzeau în jurul lui, frecându-se de el cu spinările lor jilave de rouă.

Se opri la poarta ţarcului, fluieră câinii şi auzi drept răspuns prelungi şi deznădăjduite urlete de lupi din râpa Gadiuciaia. Alt lup din brâul pădurii de pe deal îşi alătură glasul gros la glasurile celorlalţi… Grişka intră în colibă şi aprinse opaiţul cu seu.

— Dunia, auzi?

Urletele lupilor se stinseră în zori, o dată cu stelele.

V

Dimineaţa sosi Ignat morarul împreună cu Mihei Nesterov. Grigori şedea în colibă, peticindu-şi cipicii. Cei doi bătrâni intrară. Moş Ignat scoase căciula, mijindu-şi ochii potopiţi de bătaia razelor de soare ce lunecau pieziş pe podeaua de pământ bătucit a colibei, şi ridică mâna ca să se închine la un mic portret al lui Lenin, atârnat în colţul de cinste. Dându-şi seama că a greşit, se grăbi să-şi pună mâna la spate înainte de-a o duce la frunte şi scuipă cu ciudă.

— Aşa-a… Va să zică n-ai nicio sfântă icoană?

— Nu…

— Dar cine-i ăsta pe care l-ai pus în locul sfânt?

— Lenin.

— Păi d-aia ne-a lovit năpasta… Unde nu-i Dumnezeu, se aciuează boala. Taman din pricina asta ne-au crăpat viţeii. O-of, Doamne milostive, Atotţiitorule…

— Viţeii, moşule, au pierit fiindcă n-aţi chemat veterinarul…

— Las' că pân-acu' am trăit noi şi fără vetinarul vostru… Tare învăţat mai eşti… Mai bine ţi-ai face mai des semnul crucii peste fruntea ta spurcată, că atunci n-ar mai fi nevoie de vetinar…

Mihei Nesterov, rotindu-şi ochii, strigă:

— Scoate-ți păgânul din colțul de cinste! Din pricina ta, scârbavnicule și hulitorule, s-a prăpădit cireada!

Grișka păli ușor.

— De poruncit să porunciți la voi acasă. Aici să nu faceți gură! Este conducătorul proletarilor…

Mihei Nesterov, stacojiu la obraz, se umflă în pene și zbieră:

— Slujești la obște! Să faci totul după vrerea noastră! Las' că știm noi ce poame sunteți. Bagă de seamă, îndată-ți găsim ac de cojoc…

Ieșiră îndesându-și căciulile, fără să-și ia rămas bun.

Duniatka se uită speriată la frate-său.

A doua zi, Tihon făurarul veni din cătun să-și vadă vițeaua. Ședea chincit lângă colibă, fuma și vorbea zâmbind silit, cu mâhnire:

— Amărâtă viață mai avem și noi… Pe vechiul președinte l-au dat jos, și acum ginerele lui Mihei Nesterov face și drege totul. Ei, și le-nvârtește pe toate după năravul lui. Ieri au împărțit pământul: cum vedeau că vreunul din cei săraci se alegea cu o bucată bună, luau împărțeala de la-nceput. Iar ni se suie bogătanii-n cap. Ei, Grișuha, au pus mâna pe tot pământul bun, iar nouă ne-a rămas lutul.

Grigori stătu până la miezul nopții la lumina rugului, scriind anevoie cu un vârf de cărbune rânduri stângace pe foi de porumb de culoarea șofranului. A scris despre împărțirea nedreaptă a pământului; a arătat cum, în loc să cheme un medic veterinar, oamenii combăteau molima vitelor cu focuri de armă. Și, trecându-i lui Tihon făurarul teancul de foi de porumb uscate cu slova așternută pe ele, îi spuse:

— Când te duci la district, întreabă unde se tipărește ziarul *Krasnaia Pravda*[1]. Să le dai asta. Am scris citeț, dar să nu boțești foile, că se șterge cărbunele…

Făurarul luă cu băgare de seamă, cu degetele lui arse și înnegrite de cărbune, foile foșnitoare și le

puse în sân, în dreptul inimii. La despărțire, spuse cu același zâmbet pe buze:

— Am să mă duc pe jos la district, poate că acolo voi da de puterea sovietică. Bat o sută și cincizeci de verste în trei zile și trei nopți. Peste o săptămână, când mă-ntorc, îți dau de veste…

VI

Toamna trecea perdeluită de ploi, cufundată în negura jilavă.

Într-o zi, dis-de-dimineață, Duniatka se duse în cătun, după merinde.

Viței pășteau la poala dealului. Grigori, cu zăbunul pe umeri, umbla după ei, și cu fața îngândurată strivea în palme câte o măciulie uscată de scai de pe marginea drumului. Înainte de a se lăsa amurgul scurt de toamnă, doi călăreți coborâră dealul. Plescăind din copitele cailor prin glod, veniră în trap către Grigori.

Grigori îi recunoscu: unul era președintele, ginerele lui Mihei Nesterov, iar celălalt feciorul lui Ignat morarul.

Caii erau albi de spumă.

— Noroc, măi ciobanule!…

— Noroc!

— Venirăm la tine…

Aplecându-se într-o parte în șa, președintele zăbovi îndelung, descheindu-și cu degetele înghețate mantaua. Scoase o foaie galbenă de ziar și o despături în bătaia vântului:

— Tu ai scris asta?

În fața ochilor lui Grigori jucau cuvintele lui, scoase de pe foile de porumb: despre reîmpărțirea pământului, despre epizootie.

— Hai cu noi!

— Unde?

— Uite colea, în râpă… Să stăm de vorbă olecuță…

Buzele învinețite ale președintelui tremurau, ochii îi jucau într-o uitătură grea și apăsătoare.

Grigori zâmbi:

— Spune aici ce ai de spus.

— Se poate și aici… dacă vrei…

Scoase scurt naganul din buzunar… Vorbi printre dinți, smucind furios căpăstrul calului chinuit:

— Ai să mai scrii la ziare, lepră?

— Da' de ce?…

— Pentru că, din pricina ta, o să mă dea-n judecată! Ai să mai pârăști oamenii? Vorbește, stârpitură de comunist!

Fără să mai aștepte răspunsul, trase un foc în gura ferecată de tăcere a lui Grigori.

Prăbușindu-se la copitele calului, care sări în două picioare, Grigori gemu, apucă cu degetele încleștate un smoc de iarbă ruginită și umedă, îl smulse și apoi rămase nemișcat.

Feciorul lui Ignat morarul sări din șa, luă un pumn de pământ negru și i-l vârî în gura din care țâșnea sânge cu bășici de spumă…

•

Stepa e întinsă și de nimeni măsurată… Multe drumeaguri și cărărui o străbat. Toamna, bezna nopții e întunecată și de nepătruns, iar ploaia șterge cu totul urmele copitelor de cai…

VII

Burniță. Amurg. Drum prin stepă.

Nu-i greu de mers dacă n-ai decât o biată traistă-n spinare, cu o bucată de pâine de orz și toiagul în mână.

Dunia pășește pe marginea drumului. Vântul îi smucește poalele scurtei zdrențuite, împingând-o în răbufniri din spate.

Jur împrejur, stepa neprietenoasă, mohorâtă. Se lasă amurgul.

Nu departe de drum se zărește colnicul cu coliba în vârf, cu acoperișul de buruieni zburlite.

Se apropie cu pași strâmbi, de parc-ar fi beată, se lungește cu fața în jos pe un mic mormânt cu pământul îndesat.

A-nnoptat…

Duniatka străbate drumul bătătorit ce duce la gară. Pasul îi e ușor, fiindcă n-are în traista din spate decât un codru de pâine de orz, o carte ferfenițită, cu filele ce miros a colb amar de stepă, și cămașa de pânză groasă a lui frate-său Grigori.

Când i se umflă inima de amărăciune, când lacrimile îi ard ochii, atunci, trăgându-se undeva departe de privirile oamenilor, scoate din traistă cămașa de pânză aspră, nespălată. Își lipește obrazul de ea, simte mirosul de sudoare al celui drag. Și rămâne îndelungată vreme așa, întinsă la pământ, nemișcată…

Verstele rămân în urmă. Din văgăunile stepei țâșnesc urlete de lupi răzvrătiți împotriva vieții, iar Duniatka merge tot înainte, pe marginea drumului, îndreptându-se către orașul unde este puterea sovietelor, unde proletarii învață ca să știe în viitor cum să conducă republica.

Așa stă scris în cartea lui Lenin.

FECIOR DE LELE

Mișka visează: bunicul a tăiat din grădină o nuia de vișin strașnică; se apropie de el, dând din nuia, și zice cu asprime:

— Ia vino-ncoace, Mihailo Fomici, să te ard peste partea de unde-ți cresc picioarele!

— Pentru ce, bunicuțule? întreabă Mișka.

— Păi pentru că ai furat toate ouăle din coteț, din cuibarul moțatei, te-ai dus cu ele la scrânciob și le-ai dat pe joaca ta!

— Bunicuțule, dar anul ăsta nu m-am dat de loc în scrânciob! strigă Mișka, îngrozit.

Dar bunicul și-a netezit fără grabă barba și, deodată, a bătut din picior:

— Așterne-te la pământ, neastâmpăratule, și dă-ți nădragii jos!

Mișka sloboade un țipăt și se trezește din somn. Inima îi bate cu putere, de parcă l-ar fi șfichiuit de-adevăratelea cu nuiaua. Deschide pe jumătate ochiul stâng; în casă e lumină. Zorile calde se strecoară prin geam. Mișka ridică ușor capul și aude glasuri în tindă… mama țipă, sporovăind ceva și înecându-se de râs; bunicul tușește, iar o voce străină tună: bu-bu-bu…

Mișka se freacă bine la ochi și vede că ușa se deschide, izbindu-se de perete; bunicul vine fuga în odaie, și la fiecare pas ochelarii i se bălăngăne pe nas. Mai întâi, Mișka gândește că a venit popa cu dascălul după el (când a venit odată, de Paște, tot așa alerga bunicul), dar, când colo, în urma bunicului, un soldat necunoscut, spătos și bine clădit dă buzna în odaie; are manta neagră și șapcă cu panglici, însă fără cozoroc; mama se atârnă de gâtul soldatului, plângând cu hohote.

Străinul se scutură de mama, lăsând-o în mijlocul odăii, și răcnește:

— Dar unde mi-e feciorul?

Mişka se sperie şi se vâră tot sub pătură.

— Miniuşka, băieţelule, de ce dormi? Ţi-a venit tăticul de la oaste! strigă mama.

Mişka nici n-apucă să clipească din ochi, că soldatul îl înşfacă, îl zvârle în sus, până-n tavan, şi pe urmă îl strânge tare la piept, înţepându-l întruna pe buze, pe ochi, pe obraji cu mustăţile lui roşcate. Iar mustăţile au pe ele ceva ud şi sărat. Mişka dă să scape din braţele lui, da' nu-i chip:

— Uite ce mândreţe de bolşevic! Ca mâine o să fie mai înalt ca taică-său! Ho-ho-ho! strigă tăticul, jucându-se într-una cu Mişka: ba-l aşază pe palmă şi-l învârte, ba îl zvârle iar în sus până-n grinda tavanului.

Mişka rabdă ce rabdă, dar pe urmă încruntă sprâncenele, leit bunicu-său, ia o înfăţişare aspră şi s-apucă cu mâinile amândouă de mustăţile lui taică-su:

— Lasă-mă, tăticule!

— Ba nu te las!

— Lasă-mă! Sunt băiat mare, şi tu mă răsfeţi ca pe un ţânc!

Taică-său îl aşază pe Mişka pe genunchi şi-l întreabă zâmbind:

— Dar câţi ani ai, viteazule?

— Merg pe opt – mormăie Mişka, uitindu-se chiorâş.

— Îţi mai aduci aminte, puiule, ce vapoare îţi făceam acum doi ani? Şi mai ţii minte cum le puneam noi pe iaz?

— Ţin minte! strig Mişka, petrecându-şi cu sfială braţele pe după gâtul lui taică-său.

Ei, după asta s-a dezlănţuit veselie, nu şagă; tata îl ia pe Mişka în cârcă şi, ţinându-l de picioare, aleargă prin odaie, jur împrejur; pe urmă zvârle din picioare şi nechează ca un cal, iar Mişka, în al nouălea cer, abia mai poate răsufla. Mama îl scutură de mânecă şi ţipă la el:

— Du-te afară de te joacă! Du-te, îţi spun, derbedeule! Şi se roagă de tata: Dă-i drumul, Foma

Akimîci! Lasă-l, te rog! Nici nu-mi dai pas să mă uit la tine, viteazul meu drag! De doi ani nu te-am văzut, și numai la el te uiți!

Tata îl așeză pe Mișka jos, pe podea și-i spuse:

— Fugi de te joacă cu copiii! Să vii mai pe urmă, ca să-ți dau ce ți-am adus.

Mișka închise ușa după el; ar fi vrut să mai zăbovească oleacă în tindă, ca să tragă cu urechea la vorbele celor din casă, dar își aduse aminte că niciunul din copii nu știe că s-a întors tăticu și atunci o zbughi spre iaz, străbătând curtea și grădina de zarzavat, strivind cuiburile de cartofi.

Se bălăci în apa stătută și plină de miasme, se tăvăli prin nisip, se mai băgă o dată în apă, pentru cea din urmă oară, și, țopăind într-un picior, își trase pantalonașii. Se pregătea să plece acasă, când Vitka, feciorul popii, veni către el:

— Nu pleca, Mișka! Hai să ne scăldăm și apoi mergem la noi, să ne jucăm. Mămica mi-a dat voie să te aduc la noi.

Mișka își trase cu mâna stângă pantalonii ce cădeau de pe el, își potrivi bretelele pe umăr și răspunse în silă:

— Nu vreau să mă joc cu tine! Nu vezi ce urechi împuțite ai?

Vitka miji răutăcios ochiul stâng și, scoțându-și de pe umerii slăbănogi cămășuța tricotată, spuse:

— Asta-mi vine din gâlci, dar tu ești țăran prost și te-a făcut mă-ta sub gard!

— Ai văzut tu?

— Am auzit-o pe bucătăreasa noastră când îi povestea mămicăi.

Scormonind nisipul cu piciorul, Mișka îl privi pe Vitka de sus în jos:

— Mămică-ta minte. Iar tăticul meu s-a bătut în război, pe când al tău e o lipitoare și mănâncă plăcintele făcute de alții!

— Fecior de lele! strigă băiatul popii, strâmbându-și buzele.

Mişka apucă de jos o piatră roasă de apă, dar băiatul popii, stăpânindu-și lacrimile, zâmbi foarte prietenos.

— Nu mă bate, Mișa, și nu te supăra. Vrei să-ți dau pumnalul meu de fier?

Ochii lui Mişka sclipiră de bucurie; lepădă piatra, dar, aducându-și aminte de tata, răspunse mândru:

— Tăticul mi-a adus de la război ceva mai bun ca pumnalul tău!

— Mi-inți! făcu Vitka cu neîncredere.

— Ba tu minți! Dacă-ți spun că a adus, înseamnă că a adus! Și e o pușcă adevărată…

— Ia te uită ce bogat mi te-ai făcut! zâmbi Vitka, ironic, dar cu pizmă.

— Și tăticu are șapcă, iar la șapcă niște panglici pe care sunt scrise slove de aur ca la tine-n cărțulie.

Vitka se gândi îndelung cu ce ar putea să-l dea gata pe Mişka; își încreți fruntea și, scărpinându-și burta gălbejită, zise:

— Sâc! Că tăticul meu are să fie în curând arhiereu și al tău a fost cioban. Aha, vezi că nu mai ai ce zice?

Lui Mişka i se urâse stând locului: se răsuci pe călcâie și o luă spre grădina de zarzavat. Feciorul popii îi strigă din urmă:

— Misa, Mișa, stai să-ți mai spun ceva!

— Spune.

— Vino încoace!

Mişka veni, uitindu-se chiorâș, cu bănuială:

— Hai, spune!

Băiatul popii prinse a țopăi pe nisip cu picioruşele-i firave și strâmbe și strigă cu răutate, rânjind într-una:

— Tat-tu e comunist! Și când o să mori și o să-ți zboare sufletul în cer, Dumnezeu o să zică: „Fiindcă taică-tău a fost comunist, cară-te în iad!" Și acolo dracii or să te frigă în tigăi!

— Dar pe tine, crezi că n-or să te frigă?

— Tăticul meu e preot! Tu ești un prost necioplit și nu pricepi nimic!

Mișka se înfricoșă. Îi întoarse spatele și, fără să spună o vorbă, porni în fugă spre casă.

Când ajunse la gardul grădinii, se opri și strigă, scuturând pumnul către băiatul popii:

— Las' că-l întreb eu pe bunicul. Și dacă te prind c-ai mințit, mai bine să nu mai treci pe lângă ograda noastră!

Sări pârleazul și goni spre casă, iar înaintea ochilor vedea o tigaie și în tigaie ședea el, Mișka, pus la prăjeală… Dogoarea e cumplită, iar în jurul lui smântâna fierbe în clocot și face bășici de spumă. Îl trec fiori de groază și n-are decât un gând: să ajungă mai degrabă la bunicul și să-l descoasă cu tot de-a-mănuntul…

Spre nenorocul său, o scroafă se înțepenise în portiță, cu capul în ogradă și cu trupul dincoace, și se opintea dând din coadă și guițând din răsputeri. Mișka îi sări în ajutor: încercă să deschidă portița, dar scroafa începu să horcăie. Atunci Mișka încălecă pe ea; scroafa mai făcu o sforțare, doborî portița, grohăi și o rupse la fugă prin ogradă, spre arie. Mișka o îmboldea cu călcâiele în coaste și călărea iute de tot, iar vântul îi zbârlea părul peste cap. Lângă arie sări jos și-l zări pe bunicul: stătea pe scară, făcându-i semn cu degetul să vină:

— Ia poftim olecuță la mine, porumbelule!

Mișka nu bănui pentru ce-l cheamă bunicul; totodată, aducându-și aminte de tigaia din iad, se duse-n goană la bătrân.

— Bunicule, bunicuțule, adevărat că sunt draci în cer?

— Las' că-ți arăt eu draci! Te scuip în locul unde trebuie să te zvânt cu nuiaua! Vai de mine, derbedeule și stricătorule, de ce călărești pe scroafă?…

Bunicul îl înșfacă pe Mișka de moț și-o cheamă pe mama din casă:

— Ia vino să vezi ce face deșteptul de fiu-tău!

Mama veni în fugă afară:
— De ce l-ai luat la rost?
— Cum de ce? Stam și mă uitam, iar el, călare pe scroafă, gonea prin ogradă, de nu-l putea ajunge nici vântul din urmă!
— Cum, a călărit pe scroafă, care azi-mâine trebuie să fete? țipă mama cu spaimă.
Mișka nici n-apucă să deschidă gura să spună o vorbă de dezvinovățire, că bunicul își și scoase cureaua de la nădragii pe care-i ținea cu mâna stângă, ca să nu-i cadă, în vreme ce cu dreapta vârî capul lui Mișka între genunchi. Și-i trase o mamă de bătaie, spunându-i într-una, cu încrâncenare:
— Să nu mai umbli călare pe scroafă! Să nu mai umbli!…
Mișka era cât p-aci să înceapă a urla, dar bunicul i-o tăie scurt:
— Va să zică tu, pacoste ce ești, n-ai niciun pic de dragoste pentru tăticu? El a venit ostenit de la drum, s-a trântit oleacă să se odihnească și tu urli?
De voie, de nevoie, Mișka tăcu. Încercă să dea cu piciorul în bunicu-său, dar nu ajunse până la el. Mama îl înșfăcă și-l îmbrânci în casă:
— Șezi aici, boala și nenorocirea mea! Când oi pune mâna pe tine, te jupoi în bătaie, nu ca bunicul!
Bunicul ședea în cuhne, pe o laviță, și din când în când trăgea cu coada ochiului către spinarea lui Mișka.
Mișka se întoarse spre dânsul, își întinse cu pumnul pe obraz cea din urmă lacrimă și, rezemându-se cu dosul de ușă, rosti:
— Bine, bunicuțule… ține minte!
— Cum, scârnăvie, îți amenințí bunicul?
Mișka văzu că bunicul își desface iarăși cureaua și, prevăzător, întredeschise puțin ușa.
— Va să zică mă amenințí? îl întrebă iarăși bunicul.
Mișka se mistui pe ușă și, privind de-afară prin crăpătură, cercetă iscoditor fiecare mișcare a

bunicului; pe urmă, îi făgădui:

— Ai răbdare, ai răbdare, bunicuțule! O să-ți cadă măselele din gură și eu n-am să mestec pentru tine! O să mă rogi mult și bine, da' degeaba!

Bunicul ieși după el în cerdac, dar nu zări decât capul lui Mișka străbătând în goană cânepiștea verde, lățoasă din grădină și pantalonașii lui albaștri. Mai stătu o vreme, amenințându-l cu cârja și ascunzându-și zâmbetul în barbă.

•

Taică-său îi zice Minka. Maică-sa, Miniușka. Bunicul, în clipele de duioșie, îi spune ștrengarul, iar în restul timpului, când sprâncenele îi atârnă ca două smocuri cărunte peste ochi, îl strigă: „Hei, Mihailo Fomici, fă-te-ncoace, că acu-ți lungesc urechile!"

Iar toți ceilalți – vecinele bârfitoare, copiii, toată stanița – îi zic Mișka și fecior de lele.

Maică-sa l-a născut înainte să se mărite. Și cu toate că după o lună s-a măritat cu ciobanul Foma, cu care avusese copilul, porecla de „pui de lele" s-a lipit ca boala rea de Mișka și i-a rămas pe viață. Mișka e cam firav; primăvara părul lui e ca petalele de floarea soarelui; în iunie, dogoarea soarelui îl pârlește și-l zburlește în vârtejuri bălțate; îi presară obrajii cu pistrui, aidoma cu oul de vrabie, iar nasul i se cojește de soare și de necontenită bălăceală în iaz. Un singur lucru de preț are Mișka cel cu picioare strâmbe: ochii. Din tăieturile lor înguste, albăstrui, ei privesc cu oarecare viclenie, ca două bucățele de gheață de râu.

Tocmai pentru ochii aceștia și pentru veșnicul lui neastâmpăr îl iubește taică-său. Întorcându-se de la oaste, i-a adus lui fecioru-său o turtă dulce de Viazma, veche de tot, tare ca piatra, și o pereche de cizmulițe, ce fuseseră purtate numai puțintel. Mama a învelit cizmele într-un ștergar și le-a închis în cufăr, iar Mișka a spart în aceeași seară

cu ciocanul turta dulce pe pragul casei și a mâncat-o până la cea din urmă firimitură.

A doua zi, Mișka se trezi din somn o dată cu răsăritul soarelui. Luă din ceaun o mână de apă călduță, își întinse pe obraji murdăria din ajun și fugi afară să se usuce.

Mămica trebăluia pe lângă vacă, bunicul ședea pe prispă. Îl chemă pe Mișka:

— Măi ștrengarule, fugi și te bagă sub hambar! Adineauri a cotcodăcit o găină acolo, trebuie să fi scăpat un ou.

Totdeauna bucuros să-l slujească pe bunicul, Mișka se vârî în patru labe sub hambar, ieși târâș afară pe partea cealaltă și dus a fost!… Trece în goană prin grădina de zarzavat, zvârle din picioare ca un mânz, se uită îndărăt: nu cumva îl privește moșul din urmă? Până s-ajungă la pârleaz, și-a fript picioarele prin urzici. Iar bunicul așteaptă, stă și mormăie ceva. Nu mai are răbdare și se vâră singur sub hambar. Se mânjește de găinaț și ajunge în patru labe la capătul celălalt, mijindu-și ochii în întunericul jilav și izbindu-se dureros cu capul de grinzi.

— Mare nătărău mai ești, măi Mișka, zău așa! Cauți, cauți și tot nu găsești! Aici crezi că o să ouă găina? Uite colea, lângă pietricica asta trebuie să fie oul. Dar unde-mi ești, ștrengarule?

Drept orice răspuns – tăcere. Bunicul își scutură bulgărașii de baligă ce s-au lipit de nădragi și iese de sub hambar. Îngustându-și ochii, cată îndelung către iaz, îl vede pe Mișka și dă din mână a lehamite…

•

Copiii adunați la iaz se strânseră grămadă în jurul lui Mișka și-l întrebară:

— Taică-tău a fost la război?

— Fost.

— Și ce-a făcut acolo?

— Păi ce să facă? A făcut război!

— Minți de te rupi! A omorât păduchi și a ros ciolane la bucătărie!

Copiii izbucniră în râs, împungându-l cu degetele pe Mișka, țopăind în jurul său. Pe Mișka îl podidiră lacrimi de obidă amară, iar pe deasupra, Vitka, feciorul popii, îl atinse dureros:

— Dar tat-tu e comunist?

— Nu știu…

— Eu știu că-i comunist. Tăticu zicea azi-dimineață că tat-tu și-a vândut sufletul diavolului. Și-a mai zis că în curând toți comuniștii or să ajungă la spânzurătoare!

Copiii tăcură o clipă, iar lui Mișka i se strânse inima. Să-l spânzure pe tăticul lui? Dar pentru ce? Încleștă dinții și răspunse:

— Tăticul are o pușcă mare, mare de tot și o să omoare pe toți burjuii!

Vitka întinse un picior înainte și rosti solemn:

— Asta s-o crezi tu! Tăticul n-o să-i dea sfânta blagoslovenie, iar fără cele sfinte nu poate să facă nimic!

Proșka, feciorul băcanului, umflându-și pieptul, îl izbi pe Mișka în piept și strigă:

— Nu te mai lăuda, bă, cu taică-tu! Când a fost revoluția, el a umflat marfa tatii și atunci tata a zis: „Numai să se răstoarne puterea asta, că întâi și-ntâi lui Fomka ciobanul îi fac de petrecanie!”

Natașa, sora lui Proșka, bătu din picior:

— Dați în el, băieți, ce stați și vă uitați!

— Arde-l pe feciorul comunistului!

— Pui de lele!

— Cârpește-i una, Proșka!

Proșka ridică nuiaua și-l lovi pe Mișka peste umăr. Vitka, băiatul popii, îi puse piedică; Mișka se prăbuși greoi în nisip, cu fața în jos.

Urlând, copiii se năpustiră asupra lui. Natașka guița subțirel, zgâriindu-i gâtul cu unghiile. Cineva îl izbi dureros cu piciorul în burtă.

Mișka îl scutură pe Proșka din spinare, țâșni în picioare și, ca un iepure hăituit de copoi, o rupse la

fugă acasă, gonind în zigzag pe nisip. Cineva îl fluieră din urmă, zvârlind cu o piatră după el, dar nimeni nu se repezi să-l prindă.

Mişka nu-şi trase răsuflarea decât după ce se înfundă în desişul ţepos de cânepă verde, care-i trecea peste cap. Se aşeză pe pământul jilav, mirositor, îşi şterse sângele care-i curgea din zgârieturile de pe gât şi izbucni în plâns; de sus, soarele, furişându-se printre firele de cânepă, căuta să se uite în ochii lui Mişka, îi zvânta lacrimile de pe obraz şi, duios ca o mamă, îl săruta pe moţul roşcat din creştetul capului.

Băiatul şezu îndelung aşa, până i se uscară ochii; pe urmă se ridică şi o luă încetişor către ogradă.

Taică-său, sub şopron, ungea cu dohot roţile căruţei. Şapca îi lunecase pe ceafă şi panglicile atârnau în jos, iar cămaşa-i albastră avea pe piept dungi albe. Păşind cu fereală, Mişka se opri lângă căruţă. Stătu multă vreme aşa, fără să scoată o vorbă. Pe urmă, prinzând curaj, atinse braţul tăticului şi-l întrebă în şoaptă:

— Tăticule, ce-ai făcut tu la război?

Zâmbind în mustaţa roşcată, tata îl lămuri:

— Am făcut război, puiule!

— Da' copiii… copiii spun că omorai numai păduchi!

Lacrimile îl gâtuiră iarăşi. Tata pufni în râs şi-l luă în braţe:

— Mint, dragul tatii! Eu am umblat cu vaporul. Vaporul cel uriaş, care pluteşte pe mare; am umblat cu el, şi pe urmă m-am dus la război.

— Şi cu cine te-ai războit?

— Cu boierii, drăguţule. Tu eşti mic şi d-aia a trebuit să mă duc la război pentru tine. S-a făcut şi un cântec despre asta. Tata zâmbi şi, privindu-l pe Mişka, începu să cânte încetişor, bătând cu piciorul în pământ:

Hei, Mihailo, Mihaleatka-al meu!

La oaste-o merge taica-n locul tău!
Taica-i bătrân, mălaiul și-a mâncat,
Da' tu din viață încă n-ai gustat!

Mișka uită de supărarea pe care i-o pricinuiseră copiii și începu să râdă, fiindcă mustățile roșcate ale tatii se zburliseră pe buza de sus, ca niște țepi de arici, aidoma tufițelor de buruiană din care mama leagă târnuri; iar buza de jos îi plescăia de mai mare râsul și gura îi era căscată ca o gaură rotundă, neagră.

— Ei, și-acu', Minka, să nu-mi bați capul – spuse tata – am treabă să dreg căruța, iar diseară, când ai să te culci, am să-ți povestesc cum a fost la război!

•

Ziua se întindea ca un șleah de stepă, lung și neumblat. Soarele asfinți, cireada trecu prin staniță, și cea dintâi steluță își aprinse sfioasă privirea pe cerul întunecat.

Pe Mișka îl rodea nerăbdarea, iar mama, ca dinadins, a zăbovit mai mult ca oricând, întâi cu mulsul vacii, pe urmă cu strecuratul laptelui; a coborât în beci și a trebăluit, ea știe ce, vreme de un ceas și mai bine. Mișka se ține scai după ea:

— Mai e mult până la cină?

— Las' că n-o să mori până atunci, zvăpăiatule!

Dar Mișka n-o slăbește nicio clipă, umblă întruna după ea; mama în beci – el după dânsa; mama la cuhne – el așijderea. S-a prins de ea ca o lipitoare; se ține de poala ei ca umbra:

— Ma-amă! Hai să mâncăm, mai iute!

— O-of, slăbește-mă odată, că te-ai lipit de mine ca râia! Ai poftă să îmbuci ceva? Ia și-mbucă!

Mișka nu se astâmpără. Nici chiar scatoalca cu care l-a miluit mama nu ajută la nimic.

La cină înghite la iuțeală câteva linguri de ciorbă și o zbughește în odaie. Zvârle departe, peste cufăr, pantalonașii de pe el și sare fuga în pat, sub pătura mamei, făcută din petice de felurite

culori. S-a ghemuit sub ea și așteaptă să vină tăticul să-i spună cum a fost la război.

Îngenunchind în fața icoanelor, bunicul își spune în șoaptă rugăciunea și bate mătănii. Mișka ridică ușor capul: unchiașul, încovoindu-și cu greu spinarea, se reazemă în degetele de la mâna stângă și dă cu fruntea în podea: poc! Iar Mișka îl îngână, izbind cu cotul în perete: poc!

Bunicul sporovăiește iarăși în șoaptă și iar dă cu fruntea în podea. Și Mișka iar: buf! în perete. Moșneagul se întoarce mâniat către Mișka:

— Ți-arăt eu ție, blestematule, Doamne iartă-mă!… Mai pocnește o dată, c-apoi te pocnesc și eu!

Mirosea a bătaie, dar taman în clipa aceea tata intră în odaie.

— Dar de ce te-ai culcat aici, Minka? întrebă el.

— Dorm cu mămica.

Tata se așeză pe pat și începu să-și răsucească mustața, fără a spune nimic. După ce stătu o vreme pe gânduri, rosti:

— D-apoi eu ți-am așternut să dormi cu bunicul…

— Nu dorm cu bunicul!

— De ce?

— Îi duhnește mustața a tutun!

Tata își răsuci iarăși mustața și suspină:

— Nu, puiule, tot mai bine-i să te culci cu bunicul…

Mișka își trase pătura peste cap și, uitându-se numai cu un ochi, spuse cu obidă:

— Tăticule, aseară mi-ai luat locul și azi vrei să mi-l iei iar… Culcă-te tu cu bunicul! Se săltă în pat și, cuprinzând capul tatii între mâini, șopti: Culcă-te tu cu bunicul; să știi că mămica n-are să doarmă cu tine! Că și tu duhnești a tutun!

— Ei bine, mă culc cu bunicul; dar n-am să-ți mai povestesc cum a fost la război.

Tata se ridică și trecu în cuhne.

— Tăticule!

— Ei?

— Hai, culcă-te aici… – se învoi Mişka, suspinând, şi se sculă din pat. Dar îmi povesteşti cum a fost la război?

— Îţi povestesc.

Bunicul se culcă la perete, lăsându-l pe Mişka la margine. După un răstimp veni şi tata. Trase laviţa spre pat, se aşeză şi aprinse o ţigară puturoasă.

— Uite cum a fost… Ţii minte unde era pe vremuri lanul băcanului, dincolo de aria noastră?…

Mişka îşi aminti îndată cum alerga odinioară prin grâul înalt, înmiresmat. Sărea împrejmuirea de piatră de la arie şi se cufunda în grâu. Se mistuia în el, cu cap cu tot; spicele grele, cu mustăţi negre, îi gâdilau obrazul. Mirosea a colb, a romaniţe şi a vânt de stepă. Iar mămica îi spunea lui Mişka:

— Miniuşka, să nu te duci departe în holdă, că te rătăceşti!…

Tata tăcu o clipă şi urmă, mângâindu-l pe Mişka pe cap:

— Ţii minte, de asemenea, cum mergeai cu mine dincolo de movila Pesceanîi? Acolo era holda noastră…

Şi Mişka revăzu iar în amintire lanul îngust şi strâmb, ce se-ntindea de-a lungul drumului, în dosul movilei Pesceanîi. Într-o zi, Mişka a venit cu tata şi au văzut că tot lanul fusese stricat de vite. Puzderie de spice murdare, bătucite în pământ, paie fără spice legănându-se în bătaia vântului. Mişka îşi mai aduce aminte şi acum că tatii, cât e el de mare şi de puternic, i se strâmbase cumplit faţa, iar pe obrajii colbuiţi i se prelingea lacrimi rare. Şi privindu-l, l-a podidit plânsul şi pe Mişka.

Pe când se întorceau acasă, tata l-a întrebat pe pândarul de la bostănărie:

— Ia spune, Fedor, cine mi-a nenorocit holda?

Pândarul a scuipat jos, lângă laba piciorului, şi a răspuns:

— Băcanul s-a dus cu vitele la târg și le-a lăsat dinadins să intre-n holda ta…

… Tata trase banca mai aproape și începu a vorbi:

— Băcanul și cu alți bogătani puseseră mâna pe tot pământul, iar cei săraci nu mai aveau unde semăna. Și așa era nu numai în stanița noastră, ci peste tot. Rău ne mai asupreau pe atunci! Viața era grea de tot; m-am tocmit cioban, iar pe urmă m-au luat la oaste. În armată o duceam prost; din nimica toată, ofițerii ne pocneau peste bot. Pe urmă s-au ivit bolșevicii, având pe mai-marele lor, care-i zice Lenin. Acesta, dacă te uiți la el, nu-i cine știe ce om arătos, dar e tare învățat la minte, cu toate că e și el din popor. Și ne-au trântit bolșevicii una, de-am rămas cu gura căscată: „Muncitori și țărani, zic ei, ce tot stați, ce așteptați? Dați-le la cap și boierilor voștri, și tuturor șefilor, puneți-vă cu mătura pe ei! Toate sunt ale voastre!” Ei, cu aceste vorbe, ne-au dat gata. Ne-am gândit, am chibzuit: așa-i. Am luat pământul și avutul boierilor, dar ei s-au îngrețoșat când au văzut ce viață urâtă-i așteaptă, s-au zburlit și s-au năpustit cu războiul peste noi, țăranii și muncitorii… Ai priceput, puiule? Iar Lenin acela, știi, mai-marele bolșevicilor, a ridicat poporul, cum răscolește plugarul brazda cu plugul. A strâns soldați și muncitori și s-a apucat să-i scuture pe boieri de zburau fulgi și pene dintr-înșii? De atunci, soldații și muncitorii se numesc Gărzile Roșii. Și uite așa am fost și eu în Garda Roșie. Stam într-o casă mare, mare de tot, care-i zicea Smolnîi. Acolo, puiule, e o tindă lungă, lungă, și sunt atâtea odăi, că poți să te rătăcești în ele.

Într-o noapte, stau afară, păzesc intrarea. E irig, și eu sunt numai cu mantaua pe mine. Trece vântul prin ea ca la el acasă. Și iată că ies dinăuntru doi oameni și trec pe lângă mine. Când se apropie, văd că unul dintr-înșii e Lenin. Vine la mine și mă întreabă așa, știi, cu prietenie:

— Nu ți-e frig, tovarășe?

Iar eu îi răspund:

— Nu, tovarășe Lenin; și nu numai frigul, dar niciun fel de dușmani n-au să ne frângă! Că doar n-am luat puterea în mâinile noastre ca s-o dăm la burjui!

El a râs și mi-a strâns mâna cu putere. Pe urmă a luat-o fără grabă spre poartă.

Tata rămase tăcut câteva clipe, își scoase punguța de tutun din buzunar, își răsuci o țigară, trase un chibrit și o aprinse, iar Mișka îi văzu pe mustața roșcată și țepoasă o lacrimă mică, limpede și sclipitoare, aidoma cu o picătură de rouă, care atârnă dimineața pe vârful unei frunze de urzică.

— Iată ce fel de om e Lenin. Are grijă de toți. Îl doare inima de fieștecare soldat… După aceea l-am văzut mai des. Trecea pe lângă mine, mă vedea hăt de departe, zâmbea și mă întreba: „Va să zică n-or să ne frângă burjuii?” „Nu-i ține cureaua, tovarășe Lenin!” îi răspundeam. Și, puiule, a ieșit după vorba lui! Am luat noi pământul, fabricile, iar pe bogătași, lipitorile noastre, i-am zvârlit cât colo! Când vei crește mare, să nu uiți că taică-tău a fost matroz, că vreme de patru ani a sângerat pentru Comună. Până atunci, o să mor eu, o să moară și Lenin, dar ce-am înfăptuit noi o să trăiască-n veci! Ei, când o să crești mare, ai să te bați și tu pentru Puterea sovietică, așa cum s-a bătut taică-tău?

— O să mă bat! strigă Mișka și sări în picioare în pat, voind să se repeadă, să-i sară de gât tăticului, dar, uitând că bunicul e culcat alături, îl izbi cu piciorul în burtă.

Bunicul gemu și întinse mâna, vrând să-l înșface pe Mișka de moț, dar tăticul îl luă în brațe și-l duse la el în odaie.

Și până la urmă tot în brațele lui adormi Mișka. Mai întâi se gândi îndelung la acel om minunat, care-i Lenin, la bolșevici, la război, la vapoare. Ațipind, auzea încă glasuri stăpânite, simțea miros

de sudoare și de mahorcă, iar pe urmă pleoapele i se lipiră de parcă i le-ar fi apăsat cineva cu palma.

Nici n-apucă s-adoarmă bine, că și văzu în vis orașul: ulițe largi și găini care se tăvălesc prin cenușa risipită pe jos; cât de multe-s în staniță, în oraș trebuie să fie fără număr. Casele, leit cum povestea tata: câte un căsoi acoperit cu stuf proaspăt, iar pe hornul lui – altul; și pe hornul acestuia, încă unul, iar hornul casei care stă sus de tot se-nfige drept în cer.

Mișka merge pe uliță, cu capul dat pe spate, zgâindu-se în toate părțile și, deodată, ca din pământ, îi răsare-n față o namilă de om în cămașă roșie.

— Măi Mișka, de ce hoinărești tu fără nicio treabă? întreabă el, foarte prietenos.

— Mi-a dat drumul bunicuțul, ca să mă joc – răspunde Mișka.

— Dar tu știi cine sunt eu?

— Nu, nu știu…

— Sunt tovarășul Lenin!…

De frică, lui Mișka i se frâng genunchii. Ar fi vrut să spele putina, dar omul în cămașă roșie îl apucă de mâneca și-i zise:

— D-apoi tu, măi Mișka, n-ai obraz nici cât negru sub unghie! Știi prea bine că mă lupt pentru lumea celor săraci și nu vrei să intri în oastea mea.

— Păi dacă nu mă lasă bunicul!… se dezvinovățește Mișka.

— Ei, vrei, nu vrei – zice tovarășul Lenin – dar fără tine merge greu! Trebuie să intri în oaste la mine și gata!

Atunci Mișka îl luă de mână și-i spuse cu toată tăria:

— Bine, am să intru și fără voia lui în oastea ta și am să mă bat pentru lumea celor săraci. Dar să ai și tu grijă să mă scapi dacă din pricina asta s-o apuca bunicul să-mi tragă la nuiele pe spinare!

— Te scap neapărat! a zis tovarășul Lenin și a luat-o pe uliță la vale, iar Mișka a simțit că, de

bucurie, i s-a tăiat răsuflarea, nu mai poate să-și tragă sufletul; vrea să strige, dar nu-i în stare, i s-a lipit limba de cerul gurii…

Mișka tresări în somn, dădu cu picioarele în bunicu-său și se trezi.

Bunicul gemea prin vis, plescăia din buze, iar prin ferestruie se vedea, dincolo de iaz, cerul învăluindu-se într-o paloare gingașa, și rotocoale de nori plutind dinspre răsărit, ca o spumă roză sângerie.

•

De atunci, tata îi istorisea lui Mișka în fiecare seară despre război, despre Lenin, despre meleagurile pe care a umblat.

Într-o sâmbătă seara, paznicul de la ispolkom[2] aduse în ogradă un om mărunțel, îmbrăcat într-o manta, cu o tașcă de piele la subsuoară. Îl chemă pe bunicul și-i spuse:

— Uite, vă aduc în cvartir pe tovarășul activist sovietic. Vine de la oraș și are să doarmă la voi. Să-i dați ceva de mâncare, unchiașule.

— Păi sigur, noi nu zicem nu răspunse bunicul. Dar docomente aveți, domnule tovarăș?

Mișka rămase uluit, văzând că moșul este atât de învățat și, cu degetu-n gură, se opri să asculte.

— Am, moșule, am tot ce trebuie – zâmbi omul cu tașca de piele, îndreptându-se către casă.

Bunicul după el, iar Mișka, după bunic.

— Dar ce fel de treabă v-aduce pe la noi? întrebă bunicul în drum.

— Am venit să facem alegeri noi. Vom alege pe președintele Sovietului și pe membri.

Nu târzie vreme, veni și tata de la arie. Dădu mâna cu străinul și-i spuse mămicăi să aducă cina. După cină, tata și străinul se așezară alături pe laviță; străinul deschise tașca de piele, scoase din ea un teanc de hârtii și începu să le arate tatii. Mișka se învârtea în preajma lui, chinuit de nerăbdare, dorind să vadă și el. Tata luă o hârtiuță și i-o arătă:

— Uite, Minka, acesta-i Lenin!

Mișka smulse fotografia din mâna tatii, își înfipse ochii în ea și, plin de uimire, rămase cu gura căscată: acolo, pe hârtie, se află un om scund, care n-are cămașă roșie, ci doar un surtuc. O mână e vârâtă în buzunarul pantalonilor, iar cu cealaltă arată ceva în fața lui. Mișka îl privi țintă, cuprinzându-l într-o clipă de sus în jos, întreg, și își întipări adânc în minte, ca să nu uite niciodată, sprâncenele lui arcuite, zâmbetul ce stăruia tainic în privire și în colțul buzelor, fiecare trăsătură a feței.

Străinul luă fotografia din mâinile lui Mișka, închise tașca cu încuietoarea care țăcăni scurt și se duse la culcare. Se dezbrăcase, se lungise în pat, învelindu-se cu mantaua, și ațipise, când auzi ușa scârțâind. Ridică puțin capul:

— Cine-i?

Niște picioare goale lipăiau pe podea.

— Care ești acolo? întrebă iarăși și, deodată, se pomeni cu Mișka lângă pat. Ce-i cu tine, piciule?

Mișka stătu o clipă, fără să răspundă; pe urmă, prinzând curaj, spuse în șoaptă:

— Ascultă, nene… dă-mi… dă-mi-l pe Lenin!…

Străinul tăcea, cu capul aplecat, privindu-l.

Mișka se sperie; dar dacă o fi zgârcit de felul lui și n-o vrea să i-l dea? Silindu-se să-și stăpânească tremurul din glas, șopti grăbit, înecându-se:

— Dă-mi-l de tot, iar eu… îți dau toate arșicele mele și… – dând disperat din mână, Mișka adăugă: Și cizmele pe care mi le-a adus tăticu ți le dau!

— Dar pentru ce-ți trebuie Lenin? întrebă străinul, zâmbind.

„Nu mi-l dă!” îi fulgeră lui Mișka prin gând. Cu capul plecat, ca să nu i se vadă lacrimile, răspunse înăbușit:

— Uite-așa, îmi trebuie!

Străinul râse, scoase tașca de sub pernă și-i dădu fotografia. Mișka o vârî sub cămașă, strângând-o cu putere la piept, în dreptul inimii, și o zbughi afară. Unchiașul se trezise și-l întrebă:

— Unde umbli în toiul nopții? Ți-am spus să nu bei seara lapte, și acum iacă, te-a apucat! Fă-ți nevoia în găleata de lături, că n-am poftă să te duc afară!

Fără să-i răspundă, Mișka se culcă, strângând cu amândouă mâinile fotografia; i-era frică să se întoarcă pe-o parte, ca să n-o boțească. Și așa adormi.

Se trezi cu noaptea-n cap. Mămica tocmai mulsese vaca și dădea drumul la cireadă. Îl zări pe Mișka și începu a da din mâini.

— Vai, nu ți-e bine? De ce te-ai sculat așa devreme?

Strângând fotografia sub cămașă, Mișka trecu în goană pe lângă maică-sa, se duse la arie și se vârî sub hambar.

În preajma hambarului creșteau brusturi, iar urzicile se înălțau ca un zid verde de nepătruns. Mișka se strecură în patru labe sub hambar, dădu la o parte cu palma colbul și găinațul, rupse o foaie de brustur îngălbenită de bătrânețe, înveli în ea fotografia și puse deasupra o pietricică, să n-o ia vântul.

Din revărsatul zorilor și până seara a plouat fără contenire. Cerul se mistuise după perdeaua fumurie a norilor; băltoace spumegânde umpleau ograda; pe hudiță goneau pe întrecute șuvoaiele de apă.

Mișka fu nevoit să stea în casă. Taman amurgea când bunicul și tata se îmbrăcară și plecară la ispolkom, la adunare. Mișka își îndesă pe cap șapca bunicului și se luă după ei. Ispolkomul se afla în căsuța paznicului de la biserică. Mișka urcă anevoie scara cu trepte murdare și strâmbe și intră în odaia care gemea de lume. Un nor de fum de tutun plutea sub tavan. Străinul ședea la masă,

lângă fereastră, povestind ceva cazacilor din jurul său.

Mișka se strecură tiptil tocmai în fund și se așeză pe laviță.

— Tovarăși, care dintre dumneavoastră vrea ca Foma Korșunov să fie președinte? Vă rog să ridicați mâna!

Prohor Lîsenkov, ginerele băcanului, care ședea în fața lui Mișka, strigă:

— Cetățeni! Rog să retrageți candidatura lui Korșunov. E necinstit. Asta s-a văzut încă de pe când era cioban și ne păzea cireada…

Mișka îl văzu pe ciubotarul Fedot ridicându-se de pe prichiciul ferestrei, dând din mâini, strigând:

— Tovarăși, bogătanii nu vor să-l aleagă președinte pe Foma ciobanul fiindcă el este proletar și e pentru Puterea sovietică…

Cazacii înstăriți, care ședeau buluc lângă ușă, începură să tropăie din picioare și să fluiere. Se stârni larmă mare.

— Nu ne trebuie ciobanul!

— Dacă a venit de la oaste, apoi să se tocmească iar cioban la obște!…

— La dracu cu Foma Korșunov!

Mișka se uită la obrazul palid al tatii, care stătea lângă laviță, și păli și el, de frică pentru tat-su.

— Liniște, tovarăși! Altminteri, voi fi silit să-i dau afară pe cei ce tulbură adunarea! strigă străinul, izbind cu pumnul în masă.

— Vrem s-alegem unul de-ai noștri, cazac ca și noi!

— N-avem nevoie de ăsta!…

— Nu-l vre-em, mama mă-si! strigau cazacii, și mai tare ca toți striga Prohor, ginerele băcanului.

Un cazac voinic, cu barba roșcată, cu un cercel la ureche și cu haina ruptă și peticită, sări pe laviță:

— Fraților! Iată cum vor să întoarcă lucrurile! Bogătanii și-au pus în cap să ne vâre pe gât cu de-a sila ca președinte un om de-al lor! Și după aceea iarăși s-o ia de la capăt…

Printre urletele înfricoșătoare ale adunării, Mișka nu auzea, din cele ce striga cazacul cu cercel, decât cuvinte răzlețe:

— Pământul… reîmpărțiți… pentru sărăcime… lutul… iar cernoziomul o să-l ia ei…

— Prohor să fie președinte! tunau cei de la ușă.

— Pro-o-hor!… Ho-ho-ho!… Ha-ha-ha!…

Se potoliră cu greu. Străinul strigă îndelung ceva, încruntând sprâncenele și împroșcând cu stropi de salivă.

„Să știi că suduie!” se gândi Mișka.

Străinul întrebă cu glas tare:

— Cine este pentru Foma Korșunov?

O mulțime de mâini se ridicară. Mișka ridică și el mâna. Cineva, sărind de pe o bancă pe alta, număra cu glas tare:

— Șaizeci și trei… Șaizeci și patru… – fără să se uite la Mișka, arătă cu degetul către mâna lui ridicată și strigă: Șaizeci și cinci!

Însemnând ceva pe o hârtiuță, străinul rosti cu glas puternic:

— Cine este pentru Prohor Lîsenkov, rog să ridice mâna!

Douăzeci și șapte de cazaci bogătani și Egor morarul ridicară mâinile. Mișka se uită în jur și apoi făcu și el la fel. Omul care număra voturile ajunse în dreptul său, îl privi de sus în jos și-l trase de ureche:

— Vai de capul tău, derbedeule! Cară-te de-aici, că mănânci bătaie! Poftim, votează și el!…

Cei din jur izbucniră în râs, iar omul cu numărătoarea îl duse pe Mișka până la ușă, îmbrâncindu-l din spate. Mișka își aduse aminte cum spunea tata când se certa cu bunicul și, prăvălindu-se pe treptele pline de glod, țipă:

— N-ai dreptul să faci asta!

— Îți dau eu drept!

Necazul lui Mișka fu nespus de mare, ca toate necazurile. Ajuns acasă, plânse oleacă și-i

împărtăși mamei durerea sa, dar ea îi răspunse cu ciudă:

— Nu trebuia să te duci unde n-ai ce căuta! Te vâri unde nu-ți fierbe oala! Ești curată pacoste, și alta nu!

A doua zi dimineața, când se așezaseră cu toții să ia ceva în gură și nu mântuiseră încă, auziră în depărtare cântec nedeslușit de goarne. Tata puse lingura pe masă și, ștergându-și mustățile, dădu lămurire:

— Să știți că asta-i fanfară militară!

Mișka pieri de pe laviță, de parcă l-ar fi luat vântul. Nu se auzi decât pocnetul ușii din tindă și tropăit de pași iuți afară: zdup – zdup – zdup…

Tata și bunicul ieșiră și ei în ogradă, iar mămica se ivi și ea la fereastră.

Șiruri de ostași roșii se revărsau din capătul uliței, ca un val verde, șerpuitor. În fruntea lor, trompeții suflau de zor în goarne mari, toba detuna și stanița se umplu de larmă.

Mișka era numai ochi. Se răsuci pe loc, uluit; pe urmă sări în sus și dădu buzna către trompeți. Ceva dulce îi strânse inima și-i năvăli în gâtlej… Mișka privi fețele vesele, prăfuite ale ostașilor roșii, trompeții care, cu înfățișare gravă, își umflau obrajii, și se hotărî pe loc: „Mă duc și eu cu ei la război!”

Își aduse aminte de visul pe care-l avusese și, fără să-și dea seama cum, se simți nespus de îndrăzneț.

Se agăță de cartușiera unui ostaș din flanc:

— Încotro vă duceți? La război?

— D-apoi cum! La război, firește!

— Par pentru cine vă luptați?

— Pentru Puterea sovietică, prostuțule! Hai, treci aici, la mijloc!

Și-l împinse pe Mișka în mijlocul trupei; cineva îi dădu râzând un bobârnac în ceafa cu păr zburlit; altul scoase din buzunar o bucată de zahăr cam

murdară și i-o vârî în gură. Pe medean, cineva din rândurile din față strigă:

— Stai!

Ostașii roșii se opriră, se împrăștiară pe medean, se lungiră unul lângă altul la umbra gardului școlii. Un ostaș înalt, cu fața bărbierită, cu sabia la șold se apropie de Mișka. Încrețindu-și buzele într-un zâmbet, îl întrebă:

— Da' tu de unde te-ai pripășit la noi?

Silindu-se să ia o mutră plină de gravitate, Mișka își trase pantalonașii ce-i lunecau în jos:

— Merg cu voi, la război!

— Tovarășe comandant de batalion, ia-l ajutor! strigă un ostaș.

Cei din jur izbucniră în râs. Mișka clipi mărunt, dar omul cu porecla ciudată de „combat" încruntă din sprâncene și strigă cu asprime:

— Ei, ce tot nechezați, proștilor? De bună seamă că-l luăm cu noi, însă cu o condiție… Și întorcându-se spre Mișka, combătui spuse: Nădragii tăi n-au decât o singură bretea, și asta nu se poate, ne faci de râs cu ținuta ta! Uite, eu am două bretele, și toți au câte două. Dă fuga, să-ți coasă mama și breteaua cealaltă, iar noi te-om aștepta aici… Apoi se întoarse spre gard și, făcând cu ochiul către un soldat, strigă: Tereșcenko, du-te de adu pușca și mantaua pentru acest nou ostaș roșu!

Unul dintre cei tolăniți sub gard se ridică, duse mâna la cozoroc și răspunse:

— Am înțeles! și-o luă în pas alergător de-a lungul gardului.

— Hai, dă fuga să-ți coasă mama cealaltă bretea, iute!

Mișka se uită grav la combat:

— Vezi să nu mă tragi pe sfoară!

— Ce vorbești! Se poate?!…

De la medean până acasă, e cale lungă: când ajunse Mișka la poartă, se înăbușea, nu mai putea să-și tragă răsuflarea. La poartă își scoase din fugă

pantalonașii și intră glonț în casă, de-i sfârâiau călcâiele goale:

— Mămico!… Nădragii!… Coase-mi breteaua!…

În casă, tăcere. Deasupra cuptorului zumzăia un roi negru de muște. Mișka cercetă în goană ograda, aria, grădina – dar nu-i nici tata, nici mama, nici bunicul. Se întoarse în casă și dădu cu ochii de un sac. Tăie cu cuțitul o fâșie lungă – n-avea vreme s-o coasă și nici nu știa cum. O legă la iuțeală de pantaloni și o trecu peste umăr, legă capătul celălalt în față și se repezi într-o fugă sub hambar.

Dădu piatra la o parte, se uită o clipă la mâna lui Lenin care arăta către el, Mișka, și-i șopti abia trăgându-și răsuflarea:

— Ei, vezi? Am intrat și eu în oastea ta!

Înveli cu grijă fotografia în foaia de brustur și-o zbughi iar pe uliță. Cu o mână strângea la piept fotografia, cu cealaltă își ținea nădragii. Trecând în goană pe lângă gardul vecinilor, strigă gospodinei:

— Anisimovna!

— Ce-i?

— Să le spui alor mei să stea la masă fără mine!

— Da' un' te duci așa grăbit, ștrengarule?

Mișka flutură din mână:

— La oaste!

Tot în goană, ajunse la medean și se opri înmărmurit. În toată piața, nici țipenie de om. Pe sub gard, chiștocuri de țigări, tinichele goale de conserve, niște moletiere rupte, aruncate de cineva, și tocmai la capătul staniței, fanfara detuna înăbușit, iar picioarele celor ce plecau tropăiau pe drumul bătătorit.

Un hohot de plâns țâșni din gâtul lui Mișka; slobozind un țipăt, se repezi cât îl țineau picioarele să-i ajungă din urmă. Și i-ar fi ajuns, fără doar și poate, dar în fața casei pielarului un dulău galben, cu coada stufoasă ședea tolănit de-a curmezișul drumului, rânjindu-și colții. Până s-o ia Mișka pe

altă hudiță, nu se mai auzi nici muzică, nici tropăit de picioare.

•

După vreo două zile, un detașament de vreo patruzeci de oameni sosi în staniță. Soldații purtau pâslari cenușii și vestoane de muncitori, pătate de ulei. Tata, venind de la comitetul executiv la masă, îi spuse bunicului:

— Pregătește, tată, grâul din hambar. A sosit detașamentul de aprovizionare cu produse agricole, începe prodrazviorstka[3].

Soldații cutreierau prin gospodării: străpungeau cu baionetele pământul prin hambare, scoteau grânele îngropate, le duceau cu căruțele la hambarul obștesc.

Veniră și la președinte. Cel din fruntea lor, pâcâind din lulea, îl întrebă pe bunicul:

— Ai îngropat ceva grâne, moșule? Spune cinstit!

Dar bunicul își netezi bărbuța și rosti cu mândrie:

— Doar fecioru-meu e comunist!

Intrară în hambar. Soldatul cu luleaua măsură din ochi lădoaiele și zâmbi:

— Scoate degrabă grâul din lădoiul ăsta, moșule, și du-l, iar restul este pentru tine, pentru hrană și de sământă.

Mai oftând, mai gemând, bunicul înhămă pe bătrânul Savraska la căruță, umplu opt saci și, dând din mână o pagubă, îi cără la hambarul obștesc. Mămica plânse olecuță, fiindcă-i părea rău de grâu, iar Mișka îi ajută bunicului să umple sacii cu grâu, iar pe urmă se duse la Vitka, băiatul popii, să se joace.

Abia se așezaseră amândoi în cuhne, punând pe jos niște cai tăiați din hârtie, și aceiași soldați intrară în odaie. Părintele, încurcându-se în poalele anteriului, alergă să le iasă în întâmpinare și-i pofti în casă, dar soldatul cu luleaua i-o tăie scurt:

— Hai la hambar! Unde păstrați grânele?

Preoteasa sări din odaie, ciufulită, și rosti cu un zâmbet hoțesc:

— Ah, închipuiți-vă, domnilor, n-avem grâu de loc! Soțul meu n-a fost încă prin parohie…

— Dar pivniță aveți?

— Nu, nu există… Pe vremuri țineam grânele în hambar…

Mișka își aduse aminte că, împreună cu Vitka, cobora din cuhne în pivnița încăpătoare și, întorcând capul către preoteasă, spuse:

— Da' ce, ai uitat cum intram din bucătărie în beci eu și cu Vitka?

Preoteasa păli și zise râzând:

— Ți s-a părut, puiule! Vitea, mai bine duceți-vă și vă jucați în grădină!

Soldatul cu luleaua miji ochii și zâmbi către Mișka:

— Dar pe unde-i intrarea în beci, puiule?

Preoteasa își trosni degetele și spuse:

— Se poate să-l credeți pe prostănacul ăsta de băiat? Vă încredințez, domnilor, că n-avem pivniță. Părintele, cu poalele anteriului în vânt, adăugă:

— Nu doriți, tovarăși, să luați o gustare? Poftiți în casă!

Trecând pe lângă Mișka, preoteasa îl ciupi tare de mână și zâmbi cu blândețe:

— Duceți-vă în grădină, copii, nu ne mai încurcați aici!

Soldații schimbară priviri făcându-și cu ochiul și începură să umble prin bucătărie, bocănind în podea cu paturile armelor. Dădură la o parte masa de lângă perete și traseră scoarța de pe podea. Soldatul cu luleaua ridică chepengul, se uită în beci și clătină din cap:

— Nu vă e rușine? spuneați că n-aveți grâu și văd că beciu-i plin până sus!

Preoteasa îi aruncă lui Mișka o privire atât de grăitoare, încât băiatul se înfricoșă; ar fi vrut să se vadă cât mai degrabă acasă. Se ridică și ieși afară.

Preoteasa se repezi după el în tindă, scoase un sughiț de plâns, înfipse mâna în părul băiatului și începu a-l târnui.

Cu greu izbuti să scape din mâinile ei și porni spre casă, fugind cât îl țineau picioarele. Înecându-se în lacrimi, istorisi maică-si toată pățania; iar dânsa se apucă de cap:

— Pacoste, ce să mă fac cu tine? Cară-te de-aici, piei din ochii mei, până nu te snopesc în bătaie!

Din ziua aceea, Mișka, orice necaz avea, se vâra târâș sub hambar, dădea piatra la o parte, desfăcea foaia de brustur și, udând hârtia cu lacrimi, îi spunea lui Lenin durerea sa, plângându-se de cel care-l necăjise.

Trecu o săptămână; Mișka se plictisea. N-avea cu cine să se joace. Copiii vecinilor se fereau de el; la porecla „fecior de lele" se adause încă una, împrumutată de la cei vârstnici. Când Mișka trecea pe hudiță, i se striga din urmă:

— Bă, loază de comunist! Stârpitură de comunist, uită-te-ncoace!

Într-o zi, pe înserate, Mișka venea de la iaz; nici nu apucă să intre în casă, că-l auzi pe tata vorbind răstit, iar mămica țipa și bocea ca după mort. Mișka se strecură pe ușă și văzu că tata își făcuse mantaua colac și-și punea cizmele.

— Unde te duci, tăticule?

Tata răspunse râzând:

— Potolește-o pe mama, puiule! Îmi sfâșie inima cu urletele ei. Plec la război și ea nu mă lasă.

— Merg și eu cu tine, tăticule!

Tata își puse centironul și șapca cu panglici.

— Caraghios mai ești, zău așa! Păi nu se poate să plecăm amândoi, și eu și tu! Uite, când m-oi întoarce, ai să te duci tu și am să rămân eu, că altfel, când s-o coace grâul, cine să-l strângă? Mama-i cu ale casei, iar bunicul e bătrân…

Mișka, luându-și rămas bun de la tata, își stăpâni lacrimile, ba chiar zâmbi. Mama, ca și întâia oară,

se atârnă de gâtul tatii, care cu greu izbuti s-o dea la o parte, iar bunicul, sărutându-l pe ostaș, scoase doar un oftat și-i spuse în șoaptă la ureche:

— Fomușka… băiete! Nu se poate să nu te duci? Poate că s-or descurca ei și fără tine. De n-ar fi într-un ceas rău, că, dacă te omoară, noi ne prăpădim!

— Lasă, tată… Nu se cade să fim așa… Cine vrei să ne apere puterea, dacă fiecare s-o piti sub poala muierii?

— Ei, ce să-ți fac dacă ai dreptate! Du-te!

Unchiașul se întoarse și-și șterse pe furiș o lacrimă. Ieșiră cu toții să-l petreacă pe tata până la comitetul executiv. În curtea acestuia se și adunaseră vreo douăzeci de oameni, fiecare cu arma lui. Tata își luă și el arma și, după ce-l mai sărută o dată pe Mișka, porni împreună cu ceilalți pe uliță, spre marginea staniței.

Mișka se întorcea acasă împreună cu bunicul. Mămica, clătinându-se, mergea în silă în urma lor. În staniță se auzea din când în când lătrat de câini, se zăreau luminițe rare. Stanița se învălui în beznă ca o bătrână încotoșmănată într-un șal negru. Ploaia cernea mărunt; undeva, departe, fulgerul zburda deasupra stepei; tunetul bubuia cu detunări înăbușite ce se rostogoleau prin văzduh.

Ajunseră acasă. Mișka tăcuse tot timpul și abia acum îl întrebă pe bunic:

— Bunelule, asupra cui a pornit război tăticul?

— Ia slăbește-mă!

— Bunelule!

— Ei?

— Cu cine are să se bată tăticul?

Întărind poarta cu zăvorul, bunicul îl lămuri:

— S-au ivit niște oameni răi, aici, aproape de stanița noastră. După lume, cică-i o bandă, da’ eu socot că-s doar niște tâlhari de rând… Ei, și d-aia taică-tău a plecat să se bată cu ei.

— Și sunt mulți, bunicule?

— Cică ar fi vreo două sute… Acu' hai la culcare, ștrengarule, nu mai încurca lumea!

Noaptea, Mișka fu trezit din somn de niște glasuri. Se deșteptă, dibui în pat, bunicul nu era.

— Bunelule, unde ești?

— Taci din gură!… Dormi, neastâmpăratule!

Mișka se sculă și, dibuind prin întuneric, ajunse la fereastră. Bunicul, numai în izmene, ședea pe laviță, la fereastră, cu capul scos afară, ascultând. Mișka trase cu urechea și auzi limpede, în tăcerea moartă a nopții, cum dincolo de staniță începură a trosni focuri dese de armă, urmate de răbufniri de salve trase fără grabă.

Pac! Ta-ta-tac! Ta-tac!

Parcă bătea cineva cuie.

Pe Mișka îl cuprinse frica. Strângându-se lângă bunic, îl întrebă:

— Acolo trage și tăticul?

Bunicul nu-i răspunse, iar mama izbucni din nou în lacrimi și suspine.

Împușcăturile de dincolo de staniță se auziră până mijiră zorile, apoi totul se potoli. Mișka se ghemui pe laviță și căzu într-un somn greu, chinuit. În zori de zi, o ceată de călăreți trecu în galop pe hudiță, spre comitetul executiv. Bunicul îl trezi din somn pe Mișka și apoi ieși în fugă afară, în ograda comitetului executiv se înălța un stâlp negru de fum, iar vâlvătăile săreau peste case. Ulițele se umplură de oameni călări. Unul intră în ogradă și strigă către bunic:

— Ai cal, moșule?

— Am…

— Înhamă-l și du-te la hotarul staniței! Acolo, în zăvoiul de sălcii, zac comuniștii voștri! Pune-i în căruță și adu-i să-i îngroape neamurile.

Bunicul înhămă iute pe Savraska la căruță, apucă hățurile în mâinile tremurătoare și ieși în trap din ogradă.

Stanița vuia de strigăte; bandiții, descălecați, cărau fânul de pe arii și tăiau oi. Unul sări din șa în

fața ogrăzii Anisimovnei și intră în goană în casă. Mișka o auzi pe Anisimovna urlând cu glas gros, iar banditul, zăngănind din sabie, ieși pe scară, se așeză, se descălță, rupse în două șalul înflorat, de sărbătoare al Anisimovnei, lepădă obielele murdare și-și înfășură picioarele în cele două jumătăți de șal.

Mișka se întoarse în odaie, se lungi pe pat, își puse perna în cap și nu se sculă decât în clipa când auzi poarta scârțâind. Ieși în goană pe scară și-l văzu pe bunicul cu barba udă de lacrimi, mânând calul în ogradă.

În spatele lui, în căruță, zăcea un om desculț, cu brațele date larg în lături; capul său, săltând pe lor, se izbea de codârlă, împrăștiind pe scânduri sânge negru, gros.

Clătinându-se, Mișka se apropie de căruță și privi fața ciopârțită de lovituri de sabie; i se vedeau dinții descoperiți, un obraz era tăiat și o bucată de os atârna, iar pe ochiul holbat, înecat în sânge, se cumpănea o muscă mare, verde.

Fără să-și dea seama de cele ce vedea, scuturat de fiori mărunți de groază, Mișka își mută privirea și, zărind pe pieptul mortului, pe cămașa de matroz, dungi albastre și albe, ude de sânge, tresări ca și când l-ar fi lovit cineva din spate peste picioare; cu ochii larg deschiși, se mai uită o dată la obrazul negru, nemișcat și sări în căruță:

— Tăticule, scoală-te! Tăticule drag! Căzu din căruță; voia să fugă, dar i se muiaseră picioarele; se târî în patru labe până la scară și rămase cu capul în nisip.

•

Bunicul avea ochii afundați în găvane; capul îi sălta și tremura, iar buzele lui șopteau ceva ce nu se putea auzi.

Tăcut, îl mângâie îndelung pe Mișka pe cap; pe urmă, aruncând o privire către mama, care zăcea nemișcată pe pat, șopti:

— Hai afară, nepoțelule…

Îl luă pe Mișka de mână și coborî din cerdac. Trecând pe lângă ușa odăii, Mișka închise ochii și tresări: în odaie, pe masă, zăcea tăticul, tăcut și grav. Fusese spălat de sânge; totuși, Mișka vedea mereu ochiul sticlos, însângerat al tăticului și, deasupra, o muscă mare, verde.

Bunicul zăbovi mult la fântână, dezlegând frânghia; intră în grajd, îl scoase pe Savraska, îi șterse cu mâneca buzele pline de spumă – cine știe pentru ce – apoi îi puse căpăstrul și trase cu urechea: stanița răsuna de strigăte, de râsete. Doi inși treceau călare pe lângă ogradă: luminițele de la țigările lor licăreau în întuneric; se auzea ce vorbeau:

— Am dat iama-n ei!… Or s-o țină minte și pe lumea cealaltă și-or să știe cum se ridică bucatele de la oameni!

Tropotul cailor se stinse: bunicul se plecă la urechea lui Mișka și-i șopti:

— Sunt bătrân… nu pot să mai încalec… Te pun pe tine călare, nepoțelule, și du-te cu Dumnezeu în cătunul Pronin… Îți arăt eu drumul. Acolo trebuie să fie detașamentul care a trecut cu muzica în frunte prin stanița noastră! Spune-le să vină în staniță, că aici e banda. Ai priceput?…

Fără să scape o vorbă, Mișka dădu din cap. Bunicul îl așeză pe cal, îi legă picioarele de șa cu o frânghie ca să nu cadă și-l duse pe Savraska peste arie, pe malul iazului, pe lângă postul de pază al bandiților, drept în stepă.

— Uite, colea e o râpă care urcă la deal, ai să mergi de-a lungul ei, auzi? Și ai să ajungi drept în cătun. Și acu', drăguțule, dă-i drumul!

Bunicul îl sărută pe Mișka și-l pocni ușor cu palma pe Savraska.

•

E o noapte cu lună; în jur se vede totul. Savraska merge în trap mărunt, sforăie și, simțind povara ușoară de pe spinare, își scurtează pasul.

Mişka îl atinge cu dârlogii, îl pocneşte cu palma peste gât şi se scutură săltând în şa.

Pitpalacii cântă vesel undeva, în desişul verde al grânelor ce se coc. În fundul râpei, un izvor susură, clipoceşte; vântul adie răcoritor.

Lui Mişka i-e frică singur în stepă; el cuprinde cu braţele gâtul cald al lui Savraska şi se strânge ca un ghemuleţ tremurător.

Râpa urcă la deal, apoi coboară şi iarăşi urcă. Lui Mişka i-e frică să se uite îndărăt; el şopteşte ceva, silindu-se să nu se gândească la nimic. Tăcerea moartă îi stăruie în urechi şi Mişka închide ochii.

Savraska scutură din cap, sforăie şi grăbeşte pasul. Mişka întredeschide ochii şi vede jos, la poalele dealului, nişte luminiţe galbene, palide. Vântul îi aduce la ureche un lătrat de câine. O clipă, Mişka simte în suflet calda mângâiere a bucuriei. El atinge cu picioarele coastele lui Savraska şi strigă:

— Di-ii!

Lătratul câinelui se aude mai aproape; pe colnic se iveşte conturul nelămurit al unei mori de vânt.

— Cine-i? se aude dinspre moară.

Mişka îndeamnă pe Savraska fără cuvânt. Cocoşii prind a cânta deasupra cătunului adormit.

— Stai! Cine-i, că trag!

Speriat, Mişka struni dârlogii, dar Savraska, simţind cai în apropiere, scoase un nechezat şi se avântă, fără să asculte de strânsoarea dârlogilor.

— Sta-ai!…

Lângă moara de vânt trosniră focuri de armă. Strigătul lui Mişka pieri în tropotul cailor. Savraska sforăi, se ridică în două picioare şi se prăbuşi greoi pe partea dreaptă.

Mişka simţi o clipă o durere cumplită în picior; un ţipăt i se stinse pe buze. Savraska îi strivea piciorul din ce în ce mai greu.

Tropotul cailor se apropia. Doi călăreţi veneau la galop; descălecară şi, zăngănind din săbii, se

aplecară asupra lui Mişka:

— Maică precistă, un băieţel!…

— Te pomeneşti că l-am curăţat!

Cineva îşi vârî mâna în sânul lui Mişka, trântindu-i în obraz duhoare de tutun. Un glas de om bucuros spuse:

— Nu-i atins! Numai calul să nu-i fi strivit piciorul.

Căzând în nesimţire, Mişka abia apucă să mai şoptească:

— În staniţă e o bandă de tâlhari… Pe tăticu l-au omorât… Au ars comitetul executiv, iar bunicul a spus să veniţi degrabă!

În faţa ochilor lui Mişka, perdeluiţi de neguri, începură a pluti cercuri colorate… Tăticul trecu pe lângă el răsucindu-şi mustăţile roşcate şi râzând, iar pe ochiul lui şedea, cumpănindu-se, o muscă mare, verde. Bunicul trecu, clătinând din cap a dojană; după el – mămica, pe urmă – omul cel scund, cu fruntea înaltă, cu braţul întins, şi mâna lui îl arăta chiar pe el, pe Mişka.

— Tovarăşe Lenin! strigă Mişka cu glăsciorul ce se stingea; îşi ridică cu o sforţare capul şi, zâmbind, întinse mâinile înainte.

ARGAȚII

I

La poalele dealului cafeniu, cu tâmpla lată, în mijlocul unui desiș de sălcii ce crește pe amândouă malurile pârâului, printre livezile împrejmuite cu garduri de nuiele vechi, acoperite de mușchi, stau pitite, ascunse parcă de privirile supărătoare ale drumeților și trecătorilor, căsuțele cătunului Danilovka.

Cătunul numără vreo sută și ceva de case. Pe ulița principală, de-a lungul pârâului, se înșiră larg și în voie gospodăriile țăranilor înstăriți. Cum intri pe uliță, îți dai seama că acolo stau gospodarii cuprinși: casele sunt acoperite cu tablă și cu țiglă, stâlpii de la intrare sunt împodobiți cu chipuri crestate cu meșteșug: obloanele vopsite în albăstrui scârțâie, răsfățându-se parcă în bătaia vântului și tăifăsuind despre traiul fără de griji al stăpânilor bine hrăniți. Porțile care dau în uliță sunt durate din scânduri trainice, iar gardurile-s noi: în ogrăzi răsar cocoașele hambarelor și zăvozi zdraveni, zăngănind din lanț, înecându-se în mârâitul lor furios, latră la căruța care trece.

Cealaltă uliță, strâmbă și îngustă, se întinde pe coasta dealului, sub acoperișul de sălcii verzi ce se înșiruie de o parte și de alta: vântul gonește de-a lungul ei valuri de colb și rotește în nourași subțirei cenușa aruncată lângă gardurile împletite. Pe ulița aceasta nu sunt case, ci colibe. Mizeria nu-i ascunsă de fel, ci privește de la fiecare fereastră, din fiecare ogradă împrejmuită cu câte un gard firav de pari șubrezi.

Cu vreo cinci ani în urmă, un foc a șters cu limbi de flăcări toate clădirile de pe această a doua uliță. În locul caselor de lemn mistuite de pârjol,

țăranii și-au durat căsuțe de chirpici, refăcându-și cu chiu cu vai gospodăriile: de atunci, însă, mizeria s-a aciuat temeinic la acești oameni sărăciți, prinzând rădăcini adânci, puternice…

Uneltele de muncă au pierit toate în flăcări. În cea dintâi primăvară, bieții oameni și-au mai putut munci pământul, dar recolta proastă le-a nimicit toate speranțele și a încovoiat spinările lor țărănești, spulberând în vânt orice gând că ar mai putea veni cândva o îndreptare, că ar mai putea scăpa de năpasta ce s-a abătut asupra lor. De atunci au pornit în lume luptându-se cu mizeria: umblau cerșind „în numele lui Hristos”, plecau în Kuban, nădăjduind un câștig ușor; dar locul de baștină chemându-i tot mai stăruitor, se întorceau la Danilovka și se duceau din nou să se ploconească la țăranii înstăriți:

— Ia-mă argat, stăpâne… O să-mi dau toată silința pentru o bucată de pâine…

II

Dis-de-dimineață, când abia se luminase de ziuă, argatul popii Alexandr veni la Naum Boițov. Naum taman înhăma la căruță calul pe care izbutise să-l împrumute de la vecinu-său și nu auzi pașii argatului. Gândindu-se la ale sale, el tresări, când se pomeni strigat pe neașteptate, cu glas tare:

— Noroc, nea Naum!

Naum îi aruncă o privire, strânse chinga, iar mâna stângă, liberă, o duse la căciulă:

— Noroc! Ce nevoie te-aduce?

Argatul, bucuros că scăpase de muncă, se așeză pe boroana răsturnată cu dinții în jos și, trăgându-și mâneca peste mână, își șterse nădușeala de la frunte.

— Am treabă cu tine – începu el, fără grabă, având pesemne de gând să se-întindă la vorbă.

— Ce fel de treabă? întrebă Naum, meșterind un băț rupt.

— Uite despre ce-i vorba: eu i-am spus de mult lu' popa meu: „Părinte, dacă vrei să scopești armăsărașul, apoi dumneata…"

— Nu lungi vorba! i-o reteză Naum. Trebuie să vă castrez armăsarul? Ei, spune așa, că n-am timp de taifas, plec chiar acum la câmp.

— Ei, da, armăsarul – isprăvi argatul, nemulțumit.

— Spune-i că vin îndată.

Argatul se ridică în silă, își scutură un firicel de așchie proaspătă ce i se prinsese de nădragi și, privindu-și țintă picioarele, spuse cu nepăsare:

— Te laudă toată lumea din împrejurimi; ești bun doftor de cai. Ce-i al tău, e al tău, dar om de inimă nu ești… Nu-i chip să stea cineva de vorbă cu tine pe-ndelete. Ești burzuluit și răstit!

— De, frate, iartă-mă, da' așa m-a făcut mama!

— Ce să mai zic?… Nu mi-e la-ndemână, firește, dar oi găsi eu cu cine să stau de vorbă.

— Ei, așa vezi, mai stai și dumneata de vorbă cu câte cineva – răspunse Naum, zâmbind din ochi, și se îndreptă fără grabă către casă, pășind îndesat cu labele late și albe ale picioarelor lui zdravene.

Argatul ridică de jos firicelul de așchie proaspătă, adus cine știe de unde de vânt, îl răsuci, oftă și o luă pe uliță, mlădiindu-și trupul și legănându-și șoldurile ca o muiere. Mergea de parcă l-ar fi dus vântul împotriva voinței lui.

Naum intră în casă și luă din cui un colac de frânghie groasă. Desfăcând nodul, se întoarse către cuptor și rosti cu un zâmbet către nevastă-sa, care trebăluia cu gătitul:

— Îți spuneam eu că tot o să-mi pice ceva de undeva! Uite, popa Alexandr vrea să-și castreze armăsarul și-a trimis argatul după mine. Mai puțin de o jumătate de pud de făină nu primesc!

— Cum, a trimis argatul? întrebă nevasta, bucuroasă.

— Uite, adineauri plecă.

— Iacă, o s-avem și noi pâine! Și eu care mă necăjeam că tu pleci la arat și n-am niciun colț de plăcintă să-ți dau!

Naum zâmbi, și pana roșcată a bărbii se trase la o parte, dezvelindu-i dinții deși, înnegriți. Zâmbetul îl întinerea și-i făcea obrazul aspru mai prietenos.

— Ia vino și tu, Feodor, să-mi dai o mână de ajutor. Lasă iapa să mai stea, n-o deshăma – spuse către fecioru-su.

Feodor, flăcău de șaisprezece ani, leit taică-su la obraz și la trupu-i spătos, cu mădulare puternice, încinse în grabă cureaua cea nouă peste cămașa ferfeniță și porni după tat-su, pășind tot așa de îndesat cu picioarele desculțe, gheboșându-se ca și el în mers și bălăngănind din mâinile prea vânjoase pentru vârsta lui.

Popa Alexandr îi întâmpină în fața ogrăzii. Pe obrajii săi uscățivi, trași se vedeau urme de sânge, iar la frunte se legase cu un prosop curat. Astfel oblojit, ochii îi jucau pieziș, ca doi șoricei suri.

— Nu-i chip să te-apropii de el! începu popa, răspunzând la bună ziua. Știi ce fiară e, zici c-a turbat! Avea un glas gros, de bas, nepotrivit cu făptura-i scundă, plăpândă. Am vrut să-i pun frâul și m-a mușcat ca un câine! Mi-a jupuit o bucată bună de piele de pe frunte, martor mi-e Dumnezeu!…

Feodor, cu firea lui pornită spre veselie, se roși tot și își umflă obrajii ca să nu pufnească-n râs, dar tat-su îl privi cu asprime, intrând pe portiță.

— Unde e?

— În grajd.

— Mai adu-mi o frânghie, părinte.

— Vezi că trebuie să știi cum să-l iei… – zise popa, șovăitor.

— Las' că-l astâmpărăm noi! Am avut alții mai ai naibii și tot am scos-o la capăt! răspunse Naum,

puțin cam lăudăros din fire, făcând un laț complicat la capătul frânghiei.

Feodor, popa și argatul se opriră în fața ușii, iar Naum își înfășură frânghia în jurul brațului stâng, strângând în dreapta o scurtătură de stejar smulsă de curând.

— Ia seama, nea Naum, că te pălește! zâmbi argatul.

Fără să-i răspundă, Naum dădu zăvorul la o parte și, subțiindu-și ochii în întunericul ce se revărsa din grajd, trecu pragul.

Timp de vreo două minute, îl auziră pe Naum trebăluind înăuntru. Cu inima zvâcnind în piept, Feodor aștepta să-l audă strigând; „Veniți de-l țineți! Iute!”

Deodată însă se auzi un bubuit, armăsarul sforăi, apoi urmă o lovitură surdă în ceva moale și un geamăt… Copitele tropotiră scurt pe podina de lemn, ușa trosni ca smucită de furtună și armăsarul țâșni din întuneric, cu capul sumețit sălbatic. Ocoli din două salturi mormanul de bălegar, se opri o clipă, umflându-și greu coastele asudate și, cu coada larg desfăcută, sări peste gard, în drum, mistuindu-se într-un nor străveziu de colb.

Naum ieși din grajd clătinându-se. Cu mâinile își acoperea gura; pe brațul stâng se mai bălăbănea încă frânghia ruptă… Făcu vreo douăzeci de pași iuți și șovăitori, căzu cu pieptul în gard și apoi se prăbuși la pământ cu fața în sus, strângându-și genunchii la burtă. Scoțând un țipăt, Feodor aruncă frânghia jos și se repezi la el:

— Tată!… Ce-ai pățit?!…

Cu glasul înfricoșător prin șoapta-i horcăită, Naum rosti întretăiat, poticnindu-se la fiecare cuvânt:

— M-a izbit în piept!… Mi-a rupt osul! Mă prăpădesc! În piept… sub inimă! îngăimă el șuierător și, holbându-și ochii tulburați de durerea cumplită, izbucni în plâns, sughițând și înecându-se cu sângele care curgea val.

Îl ridicară și-l duseră sub șopron. Prin ogradă, o dâră roșie de sânge arăta drumul pe care fusese purtat. Încordându-și trupul ca un arc, Naum horcăia și-și sfâșia cămașa. La fiecare răsuflare, pieptul sfărâmat se afunda într-o adâncătură groaznică, apoi tremura și se zbătea, colțuros. După vreo zece minute, se simți ceva mai bine; nu-i mai țâșnea sânge din gură, doar pe buze mustea o spumă trandafirie. Popa, speriat, aduse o carafă de samogon, îl sili pe Naum să bea trei pahare și-i șopti bâlbâind:

— Îți plătesc… îți plătesc… dar acum, pleacă… uite, te duce băiatul… Dacă se-ntâmplă ceva, eu să sufăr? Du-te, Naum, du-te, te rog, pentru Dumnezeu! Dacă e să mori, să mori în sânul familiei… Te rog, pleacă. N-am poftă să răspund pentru tine…

— Dacă mor… să-i plătești nevestei… – șopti cu glas șuierat Naum, între două răsuflări gâfâite.

— Fii liniștit… O să te împărtășesc, mă duc la biserică să iau sfânta cuminecătură… Feodor, ajută-l pe tat-tu să se scoale!…

Naum, sprijinit de popă, desfăcu repede picioarele, strigând surd:

— Vai, nu po-o-ot! Văle-e-u! Moartea! Mo-o-or! țipă deodată strident și sălbatic.

Feodor, cu obrazul schimonosit de durere, izbucni în plâns; argatul sta deoparte, scurmând nisipul cu piciorul și rânjind nătâng…

Prinzând anevoie aerul cu gura larg căscată, Naum se sculă. Lăsându-se cu toată greutatea pe umărul lui Feodor, porni cu pași împleticiți.

— Acasă… a zis părintele… să mergem… – spuse el scurt.

Mergea împiedicându-se și împleticindu-se, dar își mușca aprig buzele, și, tot drumul, nu scăpă niciun geamăt; doar sprâncenele îi tresăreau pe obrazul ud de lacrimi.

La vreo patruzeci de stânjeni de casă, se smuci cu putere din brațele lui Feodor, slobozi un strigăt

și făcu un pas spre gard. Feodor îl prinse de subsuori și în aceeași clipă simți cum trupul lui taică-său, lăsându-se în jos, se făcea tot mai greu, iar el nu mai era în stare să-l țină în brațe. Ochii neclintiți îl priveau cu severitatea morții de sub sprâncenele pe jumătate coborâte, iar capul îi atârna într-o parte.

Oamenii se adunară în grabă în jurul lor. Cineva pipăi mâinile lui Naum; altul spuse, cu un glas care nu-l puteai desluși dacă e mirat ori înspăimântat:

— A murit! Ca să vezi!…

III

A treia sau a patra zi după înmormântarea tatălui său, mamă-sa îl întrebă pe Feodor:

— Ei, Fedea, cum o să trăim acum?

Nici Feodor nu știa cum aveau să trăiască și ce-or să facă după moartea lui taică-său.

Casa avusese stăpân și viața își urmase cursul rânduit temeinic: mergea ca o căruță ducând povară grea. Uneori nu era ușor să ieși cu bine la capăt, dar Naum știa să-și facă treburile așa fel, încât ai săi, chiar în anul acela de foamete, nu flămânziseră prea tare, iar în ceilalți ani au dus-o destul de bine și au avut viața tihnită; dacă n-au trăit în belșug, ca bogătanii de pe ulița întâi, n-au avut să rabde însă nici mizeria de care sufereau vecinii lui Naum de pe ulița a doua. Acum însă, când gospodăria rămăsese fără cap, nu numai Feodor se pierduse cu firea, ci și mamă-sa. Cu chiu cu vai, arară o jumătate de deseatină pentru grâu; semănătura le-o făcu Prohor, vecinul lor, dar se aleseră cu o holdă ca vai de lume, cu firele rare și chircite.

— Du-te, puiule, și te năimește argat la niscai oameni de treabă, iar eu o să plec cu traista la cerșit! spuse mamă-sa într-o zi. Poate că într-un an- doi, tot ne-om alege cu ceva, om strânge ceva

bănișori să luăm un cal, și-atunci o să ne vedem de gospodărie. Tu ce zici?…

— Păi ce să mai chibzuim – răspunse Feodor, posomorât – ce s-o mai sucim și s-o răsucim, că tot trebuie să intru la stăpân…

În seara aceleiași zile, Feodor stătea la scara casei lui Zahar, bogătanul de frunte din cătunul vecin, Hrenovskoi, ghemuind în mâini șapca lui taică-său, lucioasă și slinoasă, și grăia smulgându-și anevoie din gâtlej cuvintele îndărătnice:

— O să muncesc cinstit… de muncă nu mi-e frică. Cât despre plată, atâta să fie, cât hotărăști matale.

Zahar Denisovici, țăran neputincios, cocârjat de cine știe ce boală ascunsă, ședea pe treptele scării și, fără să clipească, îl privea pe Feodor cu ochii lui apoși, spălăciți:

— De argat am nevoie, asta-i drept. Atâta numai că ești prea tinerel, flăcăule, n-ai putere de bărbat și n-ai să faci cât un bărbat în lege. Și cât ceri?

— Cât dai matale.

— Ei, spune cât?

Pe Feodor îl trecură sudorile, își scutură șapca și, încurcat, ridică ochii:

— Dă-mi atâta cât să nu fie cu supărare nici pentru matale, nici pentru mine.

— O poltină[4] pe lună, ăsta-i prețul meu. Mâncarea de la mine, iar îmbrăcămintea și încălțămintea să ți le-aduci de-acasă. Ai auzit? Și se uită țintă la Feodor, cu aer întrebător: Te învoiești?

Feodor închise ochii și numără în gând, mișcând iute din degetele mâinii libere: „Un poltinik pe lună, o rublă în două… Într-un an, șase ruble”… Își aduse aminte că la obor cel mai prăpădit căluț se vindea cu optzeci de ruble și se îngrozi, făcând socoteala că, pentru a strânge atâtea parale, va trebui să muncească treisprezece ani!

— Ei, ce tot plescăi din buze? Spune, te-nvoiești ori ba? scârțâi Zahar Denisovici, strâmbându-se de

junghiurile din piept.

— Ce să zic, nene… asta-i aproape pe degeaba…

— Cum, pe degeaba? Dar mâncarea, cât o să mă coste? Ia gândește-te…

Pe Zahar Denisovici îl înecă tușea și dădu cu ciudă din mână.

Feodor, ținând bine minte povețele mamei, luă hotărârea să nu se învoiască fără o rublă pe lună, iar Zahar Denisovici, tușind într-una, dându-și ochii peste cap, socotea cu înfrigurare îndesine: „Pe neisprăvitul ăsta ar fi păcat să-l scap din mână. E o comoară. E zdravăn, o să muncească în gospodărie ca un bou. Un dulău ca el o să sfărâme coarnele plugului, nu alta… Un muncitor care știe câte parale face nu se învoiește, pe timp de vară, nici cu cinci ruble de aur, iar pe ăsta pot să-l am și cu o carboavă…”

— Ei, care-i cel din urmă preț?

— După mine, măcar o rublă pe lună…

— O rublă? auzi, vorbă! Da’ ce, măi flăcăule, nu ești în toate mințile? Nu-u, frate, e cam scump!

Feodor se întoarse și dădu să plece, dar Zahar Denisovici sări ca un vrăbioi de pe scară și-l apucă de mânecă:

— Stai, stai, frate, tare mai ești repezit! Unde pleci?

— Ei, dacă nu ne-am înțeles, ce să mai stau?

— Of, bine! N-am ce face! Fie; îți dau o carboavă pe lună. Mă jefuiești, dar, zis și făcut, așa să fie! Însă ia seama: învoiala e sfântă! Să-mi muncești cinstit!

— O să muncesc și o să îngrijesc vitele, ca pe ale mele! făgădui Feodor, bucuros.

— Ei, atunci, dă o fugă acum, pe răcoare, la voi la Danilovka, adu-ți boarfele, iar mâine, în zori de zi, pornești la coasă. Asta-i.

IV

Cocoșul trâmbiță sub podina magaziei. Înainte de-a vesti zorile prin cântatul său, bătuse îndelung din aripi, iar Feodor, care dormea în șopron, auzise deslușit fiecare bătaie. Nu-i era somn. Scoase capul de sub zăbun și văzu că dincolo de acoperișul zimțuit al hambarului cerul se face tulbure-cenușiu, că norii se târăsc dinspre răsărit, cu marginile ușor tivite de o rumeneală purpurie, iar pe aripile cositoarei de lângă magazie sclipesc broboane mari de rouă.

Un minut mai târziu, Zahar Denisovici, numai în izmene de pânză, coborî scara. Se scărpină, ridicându-și cămașa pe burta gălbejită, umflată, și strigă cu glas tare:

— Fedka!

Feodor lepădă zăbunul de pe el și ieși din șopron.

— Du boii la adăpat, la pârâu, iute! La cositoare să-i pui pe cei bălțați.

Feodor dezlegă în grabă portița țarcului, ștergându-și de pantaloni mâinile jilave de rouă, și dădu gură la boi:

— Hăis, haida-a!

Boii ieșiră alene în ogradă. Cel din frunte deschise cu coarnele portița și o luă pe hudiță spre pârâu, ceilalți îl urmară.

Când se întoarse Feodor cu boii, îl văzu pe stăpân-său trebăluind pe lângă haraba – deșuruba cu cheia o piuliță. Băiatul veni, îl ajută să scoată roțile și să le ungă. Zahar Denisovici se uita la el pieziș, urmărindu-i mișcările sprintene, dibace, și fornăia pe nas.

Până să mântuie cu pregătirile și să iasă din vatra cătunului, se luminase de ziuă. Pe movile, de-a lungul drumului, fluierau neliniștit hârciogi greoi, cu blana cafenie năpârlită; în holde, pe locșoare netede, băteau gotcani de stepă, iar soarele, ivit de după deal, își revărsa cu blajină dărnicie lumina fierbinte asupra stepei; roua se ridica din râpi într-o pâclă deasă, rece.

Rotițele cositoarei scârțâiau ușor; harabaua huruia în urma ei, iar în codârlă, într-o ploscă mare de lemn, apa plescăia cu zgomot vesel. Zahar Denisovici simțea căldura soarelui și era pornit pe taclale:

— Tu, Fedka, să fii ascultător, că eu n-am să te nedreptățesc. Ești flăcău zdravăn, vânjos și am să cer de la tine ca de la un argat în lege.

— Ți-am spus, am să muncesc ca la gospodăria mea.

— Păi asta-i, frate, trebuie să-ți dai seama că eu sunt binefăcătorul tău, că tu ești sluga mea. Și datorezi stăpânului și binefăcătorului tău supunere oarbă. Pot să spun că nu te-am lăsat să pieri de foame, iar tu să ții minte bunătatea mea. Ai înțeles?

Feodor, cu capul plecat, se gândea ce bunătate poate să aibă un stăpân și se mira în sine ce fel de binefacere i-o fi făcut.

La coasă muncea numai Feodor. Stăpânul se așezase în toată voia în față, pe scăunelul de fier al cositoarei, și plesnea din harapnic, îndemnând boii, iar Feodor, cu furca scurtă în mâini, înăbușindu-se, arunca jos pale grele de iarbă-verde. Abia apuca, încordându-și puterile, să dea jos un val verde, că aripile cositoarei, răpăind sec, plictisitor, îi și adunau la picioare alt morman de iarbă. Uneori boii se opreau să se odihnească, iar stăpânul, destinzându-și trupul, se culca lângă o căpiță; ridicându-și cămașa, își mângâia cu mâinile burta gălbejită, lăbărțată, și privea cu ochi goi norii albi și zdrențuiți.

La cel dintâi popas, Feodor își scutură de pe cămașă praful pișcător și firele de iarbă mustăcioasă și se așeză o clipă la umbra cositoarei, dar Zahar Denisovici îl măsură mirat din creștet până-n tălpi, după care rosti răspicat:

— Da' ce-i cu tine, mă? Nu te uita la mine, frățioare. Eu sunt binefăcătorul și stăpânul tău, bagă-ți bine-n cap! Pot să nu muncesc de loc, că-s

bolnav de pântece, dar tu ia-ți furca și du-te de clădește căpițele. Uite ici, peste vâlcea, iarba s-a și uscat.

Feodor se uită către locul unde arăta degetul păros al stăpânului, se sculă, luă furca și porni să înalțe căpițele.

După o jumătate de ceas, stăpânul, care trăsese cu plăcere la aghioase la umbra căpiței, se trezi din somn, fiindcă un cosaș i se vârâse sub cămașă; suduind după pofta inimii, strivi sărmana gânganie și, ferindu-și cu palma ochii umflați, îl privi pe Feodor cum lucra.

Feodor veni.

— Câte căpițe ai făcut?

— Nouă.

— Numai nouă? Hai, treci la cositoare.

Boii porniră, rumegând în mers; cositoarea hurducăi, iar aripile prinseră a răpăi, tăind iarba și aruncând-o înapoi. Zahar Denisovici, lacom nevoie-mare, coborî cuțitele până la rădăcina ierbii. Ele răpăiau sec, răzând iarba deasă; totul mergea strună; deodată însă, la o cotitură, cositoarea dădu în plin mers peste un mușuroi de cârtiță și se opri cu dinții înfipți în pământ, vibrând toată. Feodor sări de pe scaun să vadă dacă nu s-a rupt ceva; de astă dată însă totul se isprăvi cu bine.

Conteniră munca puțin înainte de căderea nopții. Feodor aduse la locul de popas baligă de bou uscată, culese iarba veche de anul trecut și buruieni și aprinse focul. Stăpânul scoase cu zgârcenie din traistă ceva mei și-i spuse lui Feodor să curețe trei cartofi.

După-amiază fusese bine dispus; odată, chiar îl bătuse pe Feodor pe umăr, dar înainte de cină, argatul îi strică tot cheful, când tăie o bucată de slănină mai mult pentru casă. Strâmbându-se cu nemulțumire, Zahar Denisovici îl dojeni îndelung pentru aceasta; la cină șezu bosumflat și se culcă oftând și bodogănind ceva în șoaptă.

V

Lui Feodor îi veneau adesea în minte vorbele stăpânului: „Să ții minte bunătatea mea”. Acum era a treia săptămână de când trăia la el și, deocamdată, nu văzuse niciun fel de bunătate. Nu știa bine de tot decât un lucru: că Zahar Denisovici era un țăran viclean peste măsură, în stare să-l pună pe om să muncească până-l spetea. Din zorii zilei și până noaptea târziu, Feodor alerga prin ogradă, iar stăpânul striga necontenit la el, arătând mereu aceeași mutră înăcrită de nemulțumire.

În cea dintâi duminică, Feodor avusese de gând să se ducă la Danilovka să-și vadă mama, dar Zahar Denisovici, încă de sâmbătă seara, îl prevenise:

— Mâine te duci să prășești cartofii. Spun femeile că i-au năpădit buruienile, de te apucă groaza!… Tăcu o clipă și apoi adăugă: Să nu crezi că, dacă e sărbătoare, poți să trândăvești ca un hârciog și să te-mbuibi cu pâine. Acum suntem în mare zor; ziua hrănește anul. Las’ că destul ai să stai toată iarna pe spinarea mea.

Feodor se stăpâni, nu răspunse. Frica chinuitoare să nu-și piardă slujba îl silea să fie umilit și supus. Dimineața luă o bucată de pâine și sapa și porni la prășit. Către amiază atâta se spetise dând cu sapa, încât îl cuprinse amețeala și simți un nod de greață în gâtlej. Se îndreptă anevoie din șale, se așeză pe o moviliță să îmbuce pâinea și scuipă de ciudă; în fața lui, pe o întindere de optzeci de stânjeni, se așternea același covor de catifea verde, aspră și lucioasă, de ierburi neprășite.

Pe înserate, mișcându-și anevoie picioarele îngreunate de o durere surdă, ajunse cu greu la gospodăria stăpânului. Acesta îl întâmpină la poartă. Fără să se ridice de pe bancă, îl întrebă:

— Ai prășit tot?

— A mai rămas o tarla.

— Vai de capul tău, frate!… Să știi că ori ai trândăvit, ori ai dormit – mormăi el cu ciudă.

— Ba n-am dormit – se împotrivi Feodor, posomorât – dar nu-i chip să prășești totul într-o zi.

— Hai, hai, lasă vorba! Dacă ai să muncești tot așa, te ștergi pe bot de crăpelniță. Trântore! strigă el în urma lui Feodor, care se îndepărta.

VI

Zilele și săptămânile treceau unele după altele, fără nicio bucurie. Dis-de-dimineață și până noaptea târziu, Feodor robotea fără odihnă. Și în zilele de sărbătoare stăpânul îi găsea dinadins ceva de lucru, numai ca să-i ocupe timpul, și argatul să nu stea o clipă fără muncă.

Trecură două luni. Lui Feodor nu i se zvânta cămașa, veșnic udă de sudoare; el se ținea însă cu sfială, crezând că după a doua lună, stăpânul o să-i plătească banii ce i se cuveneau. Dar bătrânul tăcea, iar Feodor nu îndrăznea să-i ceară.

La sfârșitul celei de-a doua luni, într-o seară, Feodor veni la Zahar Denisovici, care ședea în tindă:

— Voiam să te rog să-mi dai ceva parale… Le-aș trimite mamei…

Stăpânul dădu din mâini, speriat:

— Cine-a pomenit bani acuma? Ce, frate, ai mâncat laur? Stai să isprăvim treieratul, să plătim birul; și atunci, poate, or să fie ceva bani! Tu cată mai întâi să-i câștigi prin muncă!

— Umblu rupt, uite, încălțările s-au făcut praf.

Feodor ridică piciorul, arătând încălțarea cu botul căscat, rupt, prin care ieșeau degetele crăpate.

Zahar Denisovici se uită îndelung la picioarele lui, rânjind, apoi întoarse ochii în altă parte:

— E cald, poți să umbli și desculț…

— Prin miriște nu-i chip, că înțeapă.

— Ia uite ce gingaș ești! N-oi fi cumva neam de boier? Os de domn, poate?

Feodor, tăcut, se întoarse și, petrecut de râsul stăpânului, cu fața roșie de umilința suferită, intră la el în magazie.

În cele două luni nu-și văzuse măcar o dată mama. N-avusese când să meargă la Danilovka, nu-l lăsa stăpânul și, pe deasupra, nu știa dacă o mai găsește acasă ori o fi plecat la cerșit prin cătune și stanițe.

Vremea coasei trecu pe nesimțite. O treierătoare fu adusă de la raion în ograda lui Zahar Denisovici. Veniră muncitorii. Stăpânul se dădea în vânt în fața lor, îmbunându-i în toate felurile, ca să termine cât mai degrabă cu treieratul.

— Dragi băieți, vă rog, dați-vă silința, dați zor, pentru numele lui Dumnezeu, cât e vremea frumoasă! Dacă încep ploile, Doamne ferește, se duce dracului grâul!

Un flăcău cu o bluză cazonă, mototolită pe spinare, venit cu ceilalți, îl îngână legănându-se în vârful picioarelor și privind cu dispreț mutra buhăită a stăpânului:

— „Dați-vă silința, pentru numele lui Dumnezeu!” Ce te tot milogești! Adu o vadră de samogon pentru toată ceata, și treaba o să meargă strună. Doar știi și tu că roata neunsă scârțâie.

— Cum să nu! Cu cea mai mare plăcere. Chiar că mă gândeam și eu; n-ar strica să-i tragem o dușcă.

— Nu te mai tot gândi! Și ia seama că până să te hotărăști, noi ne ridicăm și, sănătate, drept la vecinul tău la arie nimerim! Că ne îmbie mai de mult.

Zahar Denisovici dădu fuga în cătun și după o jumătate de ceas veni, aplecându-se într-o parte: aducea o vadră de samogon, acoperită cu o poală de fustă femeiască, murdară. Băură cu toții la arie, lângă clăi, până la miezul nopții. Mecanicul, un ucrainean cam trecut și cherchelit, se lungise lângă

o claie cu o muierușcă deșucheată; oamenii tocmiți cu ziua zbierau cântece fără șir, suduiau. Feodor ședea la o parte, uitându-se la Zahar Denisovici, care, beat, îl îmbrățișa pe flăcăul cu bluză cazonă, plângea cu gura băloasă și, printre hohotele de plâns, striga cu glas fonf și muieresc:

— Eu, pot să spun, mi-am prăpădit capitalul pe voi, o vadră de votcă, ehe! costă parale, și tu nu vrei să te-apuci de muncă!

Flăcăul, ridicând țanțoș capul, strigă cu glas tare:

— Pagubă-n ciuperci!

— Bine, dar am avut cheltuială cu voi!

— Pagubă-n ciuperci!

— Fraților! Zahar Denisovici se întoarse către oamenii care ședeau în întuneric, adunați potcoavă în jurul vedrei: Fraților! Mă nenorociți pe viață! Din asta poate să mi se tragă și moartea!

— Pagubă-n ciuperci! tuna flăcăul cu bluza.

— Sunt om bolnav! gemea Zahar Denisovici, plângând cu lacrimi amare. Uite, aici, s-a cuibărit boala! și se bătea cu pumnul în burta lăbărțată.

Flăcăul cu bluza scuipă cu dispreț pe poala cămășii de stambă a stăpânului și, clătinându-se, se ridică. Mergea ca un cal îndopat peste măsură cu secară și venea drept asupra lui Feodor, care sta lângă gard.

VII

Când fu la vreo doi pași de Feodor, flăcăul scoase semeț un picior înainte și, smucind din cap, își împinse pe ceafă pălăria lui de pai, țărănească.

— Dar tu cine ești și cum te cheamă? întrebă el, răsfirându-și cuvintele, cum vorbesc bețivii.

— Soarbe-zeamă! răspunse Feodor, ursuz.

— Nero-dule! Te-ntreb ce ești?

— Argat.

— Stai aici?

— Da.
— Ia te uită… lighioana! Și sugi sângele stăpânului, ca un păduche? Sau, adicăte, cum? Ai?
— Dar ce te legi de mine? Ia vezi-ți de drum!
— Asta-i bună! Să-mi văd de drum! Iaca nu vreau să plec și pace! Aici mă așez.
Flăcăul se prăbuși greoi, ca un sac plin, lângă Feodor, slobozindu-i în obraz duhoare de samogon și de ceapă.
— Eu sunt încărcător la mașină, mă cheamă Frol Kucerenko. Scurt. Dar tu, cine-mi ești?
— Sunt din Danilovka. Feciorul lui Naum Boițov.
— Așa-a… Câtă simbrie ai?
— O rublă pe lună.
— O ru-ublă? Frol fluieră prelung și sughiță. Eu am o rublă pe zi. Ei, ce zici? Ai?
Feodor simți cum îi năvălește sângele la inimă; întrebă, trăgându-și răsuflarea:
— O rublă?
— Da' cât ai crezut? Și, pe deasupra, mă cinstește și cu băutură. Tu, puiule, ești din neamul proștilor! Cine muncește o lună de zile pentru o carboavă? Asta este. Pleacă de la esplitatorul tău și vino la noi. Ai să câștigi!
Feodor se ridică și se duse la el în șopron, unde își așezase culcușul de când dăduse primăvara. Se lungi pe scândurile acoperite cu paie uscate, își trase zăbunul peste picioare și, cu mâinile petrecute căpătâi, rămase îndelung nemișcat, cufundat în gânduri.
Stelele, picățele, își revărsau lumina gălbuie, ca de candelă, prin acoperișul găurit al șopronului; o găinușă de baltă țipa într-un stufiș, duios și încetișor; vrăbiile trezite din somn se frământau sub streașină. Noaptea fără lună, dar senină era pe sfârșite. De pe arie se auzeau hohote de râs și glasul tânguios al stăpânului. Oftând și perpelindu-se, Feodor nu putu închide ochii mult timp. Ațipi puțin înainte de revărsatul zorilor.

Dimineața, Feodor stătu la cuhne, până ieși stăpânul. Acesta, nespălat, buhăit la obraz și mânios, veni în odaie și strigă, uitându-se la Feodor:

— Faci pe trântorul, pui de lele! Las' că te-nvăț eu minte! La plăcinte înainte și la muncă înapoi! Nu ți-am spus să cari la mașină grâul din claia de la margine?

— Nu mai stau la dumneata. Plătește-mi cele două luni.

— Cu-um? Zahar Denisovici sări o jumătate de arșin de la pământ, cutremurându-se de furie. Ai de gând să pleci? Te-au momit alții? Vai de capul tău, scârnăvie! Stârpitură! Știi că pentru isprava asta te bag în pușcărie? Să lași lucrul, taman când e de muncă până peste cap! Ai? Ocna te mănâncă pentru neobrăzarea asta! Du-te cu Dumnezeu! Dar să știi că n-am să-ți dau nicio para chioară! Nici boarfele nu te las să ți le iei. Zahar Denisovici se înecă cu o vorbă de ocară, tuși îndelung și, holbându-și ochii de rac, mai stătu, mângâindu-și și apăsându-și burta ce-i tremura. Asta ți-e mulțumirea pentru că mă port așa cu tine? Ai uitat că sunt binefăcătorul tău, că te-am ferit de nevoi? Ți-am ținut loc de tată, scârbă ce ești, și uite…

Zahar Denisovici îl privea cu ochii subțiați pe Feodor. Din clipa când băiatul își anunțase plecarea, el pricepuse că asta înseamnă o pagubă uriașă pentru gospodăria lui: mai întâi, pierde un argat care muncește ca un bou, numai pentru o bucată de pâine și nimic altceva; în al doilea rând, o să trebuiască ori să tocmească altul, cu bani buni, să-l încalțe, să-l îmbrace și, cine știe? (dacă o da peste unul priceput și dibaci în asemenea treburi) să încheie cu el și un contract scris, cu o sută de îndatoriri; ori să nu mai ia pe nimeni, să se apuce el singur de muncă, să intre în jugul acesta blestemat, când este cu mult mai plăcut să dormi la soare și să prinzi osânză, fără să pui mâna pe nimic.

La început, Zahar Denisovici încercă să-l bage-n sperieți pe Feodor și, dându-și seama că aceasta avu un efect oarecare, se hotărî să-l atingă în cinstea lui de om:

— Și nu ți-e rușine? Mai ai obraz să te mai uiți în ochii mei? Te-am hrănit, ți-am purtat de grijă, și tu… Vai, Feodor, Feodor, asta nu-i faptă de creștin! Nu cumva oi fi comsomolist? Numai ăia pot să facă una ca asta, că-s în stare să-l vândă și pe Hristos, mama lor de zurbagii!…

Zahar Denisovici dădu din cap a dojană, uitându-se cu coada ochiului la Feodor.

Feodor stătea cu capul plecat, boțindu-și șapca în mâini. Nu înțelegea decât un lucru: toate planurile pe care le urzise peste noapte, în privința felului în care ar putea câștiga mai degrabă prețul unui cal, s-au spulberat în vânt. Ceva greu, cu neputință de îndreptat, a pus stăpânire pe el și nu mai e în stare să scape de această năpastă.

Se întoarse tăcut și porni către arie. Acolo, munca era în toi și zarva mare: se aducea grâu din clăile mai depărtate, motorul duduia. Frol, încărcătorul, zbiera de zor, băgând în gura nesățioasă a treierătoarei pale de grâu cu bob mare; femeile țipau, strângând paiele, și colbul argintiu se ridica în văzduh, într-un vârtej portocaliu, șerpuitor.

VIII

În ziua aceea, Feodor umblă ca în vis. Toate îi scăpau din mâini.

— Bă, neghiobule, un' te bagi? Un' te bagi, un' te bagi? zbiera stăpânul, încruntând din sprâncene. Feodor tresărea, trăgea boii de funie și privea cu ochii pierduți în gol mormanul de pleavă pe care-l atinsese cu roțile dindărăt ale harabalei.

Prânziră la iuțeală, pe loc, tot la arie, și după aceea motorul începu să duduie iar, mai întâi cam

în silă, apoi tot mai vesel, tot mai voios; mecanicul, mânjit de ulei, umbla tot mai sprinten pe lângă el, iar încărcătorul hrănea din ce în ce mai des nesățioasa treierătoare cu snopi de grâu, în vreme ce muncitorii, năuciți, strănutând de pulberea înecăcioasă, se schimbau cu rândul, sorbeau lacom, câinește apa din găleți și se prăbușeau lângă câte o claie, acolo unde nimereau, să se odihnească puțin. Era pe-n-serat când Feodor fu chemat în ogradă.

— O cerșetoare întreabă de tine, te așteaptă la poartă! îi strigă stăpâna, trecând în fugă pe lângă el.

Întinzându-și cu mâinile murdăria pe obrazul ud de sudoare, Feodor ieși în goană pe poartă. Lângă gard stătea mamă-sa.

Inima lui Feodor tresări și se făcu ghem, strânsă de o milă arzătoare: în două luni, mama îmbătrânise cu zece ani. De sub basmaua galbenă, ruptă, îi scăpa părul, care începuse să încărunțească; colțurile buzelor se arcuiau în jos, într-o expresie de suferință, ochii îi lăcrimau și-i jucau într-o jalnică neliniște; pe umăr avea traista aproape goală, petic de petic, și în mână ținea, ascunzându-l la spate, un toiag lung, ros de câini.

Făcu un pas spre Feodor, își lipi capul de umărul lui. Un hohot de plâns scurt, sec, ca un acces de tuse:

— Iată cum… ne-a fost scris… să ne vedem, puiul mamei…

Toiagul o stingherea; îl puse jos și își șterse ochii cu mâneca. Voia să zâmbească, arătându-i cu o privire traista, dar în loc de zâmbet, buzele i se strâmbară și lacrimi dese, oprindu-se în brazdele zbârciturilor, se prelinseră pe capetele soioase ale basmalei.

Rușinea, mila, dragostea de fiu, amestecate toate ca într-un ghem, nu-i dădeau pas lui Feodor să vorbească; deschidea spasmodic gura și dădea din umeri.

— Muncești? îl întrebă mama, curmând tăcerea apăsătoare.

— Muncesc… – izbuti să îngâne Feodor.

— Stăpânul cum e? Bun?

— Hai în casă. O să mai stăm de vorbă diseară.

— Cum să intru așa?… bâigui mamă-sa; era neliniștită, speriată.

— Vino așa cum ești.

Stăpâna îi întâmpină în cerdac:

— Unde o duci? N-am ce să-ți dau, dragă. Du-te cu Dumnezeu.

— E maică-mea… – spuse Feodor, cu glas înăbușit.

Rânjind cu neobrăzare, stăpâna cercetă din cap până-n picioare femeia cocârjată. Și, fără să mai spună ceva, se îndreptă spre ușă.

— Maria Feodorovna, dă-i mamei ceva de mâncare. E obosită de drum… – spuse Feodor, rugător.

Stăpâna își arătă obrazul aprins de ciudă:

— Să dau masa de douăzeci de ori pe zi? Las' că nu moare până diseară! O să mănânce la cină, cu argații! Ușa pocni cu furie și, prin fereastra deschisă, se auzi vocea indignată: Mi s-au suit în cap, diavolii… A umplut curtea de cerșetori. Lua-te-ar moartea, blestematule! Am adus un trântor în casă, să ne ispășim păcatele.

— Hai la mine, în șopron – șopti Feodor, roșind.

IX

Inseră. Tăcerea se așternu peste arie. Argații veniră în casă, la cină. În cuhne erau puse trei mese. La una din ele ședeau stăpânul cu nevasta, mecanicul, câțiva muncitori și, tocmai la capătul celălalt al mesei, Feodor cu mamă-sa.

Zahar Denisovici sorbea fără poftă cașa făcută cir și, uitându-se în jur, se strâmbă: prea mult

mănâncă muncitorii ăștia – în fiecare zi, un pud de pâine – se-mbuibă ca la praznic…

Mecanicul tăcea ursuz, nu se simțea bine. Frol încărcătorul mesteca de zor, mișcând din urechi, și trăncănea fără istov.

— Ei, stăpâne, ești mulțumit cum muncesc?

— Mulțumit, mulțumit… De ce-aș fi mulțumit? fonfăia Zahar Denisovici. La treierat este de lucru până peste cap, iar argații, anii aceștia, nu mai sunt nici pe departe ce-au fost înainte de război. N-au râvnă, asta este! Să-l luăm, de pildă, pe Fedka al meu: la plăcinte înainte, la muncă înapoi! Tot greul muncii rămâne în seama stăpânului, iar pe argat îl plătești, Dumnezeu știe pentru ce.

Feodor se uită pieziș la mamă-sa; ea avea un zâmbet umilit și jalnic. Stăpâna pusese dinadins strachina cu cașă cât mai departe de dânsa și trăsese pâinea tocmai la marginea mesei. Feodor vedea că mama mănâncă fără pâine și de fiecare dată se ridică ușor de pe laviță, ca să ajungă cu lingura până la strachină.

— La muncă înapoi – repetă stăpânul, chicotind (se părea că vorba asta îi plăcea grozav) – dar la plăcinte, înainte!…

Frol săgetă cu privirea fața palidă a lui Feodor; buzele îi tresăriră.

— Dar despre cine vorbești? întrebă el cu răceală.

— Așa, îndeobște.

— Cum vine asta îndeobște?

Frol puse lingura jos și se rezemă cu pieptul de masă. Subțiindu-și ochii, se uita stăruitor la obrazul stăpânului, drept la rădăcina nasului, încleștând și descleștându-și pumnii.

— Despre muncitori, îndeobște – rosti Zahar Denisovici, mulțumit de sine, fără să bage de seamă înfruntarea.

Muncitorii de la celelalte mese, presimțind un scandal, curmară larma, ascultând cu luare-aminte.

— Dar dacă ți-oi cârpi una peste fălci, puturosule? întrebă Frol, cu glas tare.

Stăpânul o sfecli; privea tăcut, cu ochii holbați, obrazul asudat, plin de ciudă, al încărcătorului.

— Cum așa? întrebă în cele din urmă, gâfâind.

— Vrei să vezi?… Mă rog!…

— Bagă de seamă, frate, pentru asemenea vorbe, îndată ajungi la miliție!

— Ce-e?…

Frol făcu un pas pe după masă, dar mecanicul îl apucă de mână și, cu o sforțare, îl făcu să se așeze pe bancă.

— Și n-ai voie să vorbești așa!… bodogăni Zahar Denisovici, venindu-și în fire.

— Nici nu-i nevoie de vorbe, îți fac boiangerie la nas cât ai zice pește, și gata! tună încărcătorul, scos din fire. Nu uita, ticălosule, că nu mai ai drepturile de altădată! Te scuip în obraz! N-ai voie să-ți bați joc de argați! Nu sunt eu în locul lui, al lui Feodor, că de mult te-aș fi făcut din om neom! Ești bucuros că ai pus mâna pe băiat și faci pe grozavul? Las' că vă știm noi! Ei, ai legat cățeaua? Gura! A trecut vremea când te duceai să te plângi la ispravnic! Eu mi-am vărsat sângele în Armata Roșie, și tu îndrăznești să-ți bați joc de muncitori?

— Taci din gură, Frol, te rog taci din gură!… Mecanicul îl zgâlțâia de mâneca mototolită a bluzei cazone.

— Nu pot!… Arde inima în mine!…

Stăpânul se cuminți și aduse vorba despre recoltă, despre arăturile de toamnă. Mecanicul, care până atunci nu scosese un cuvânt, acum susținea voios convorbirea, ca să împrăștie impresia produsă de scandal. Pe neașteptate, Zahar Denisovici se făcu prietenos și grijuliu, până la dulcegărie. Cinstea cu dărnicie muncitorii, și în cele din urmă îi spuse chiar și lui Feodor:

— Frate Fedea, dar de ce mănânci fără pâine? Nevastă, taie-i și lui o bucată bună! Acum, cu ajutorul lui Dumnezeu, o să ne-ajungă pâinea.

Feodor dădu la o parte bucata de pâine uscată și, drept răspuns la privirea nedumerită a stăpânului, spuse strâmbând din buze:

— Pâinea ta e amară!

— Așa-i! zise încărcătorul, izbind cu pumnul în masă, și ieși după Feodor.

Muncitorii, toți ca unul, îi urmară.

Dar Denisovici, stacojiu la față și clipind din ochi, alerga de la o masă la alta, țipând ascuțit:

— Ce faceți, fraților?… Mai este cașă cu lapte! Nevastă, pune iute toate pe masă!…

— Mulțumim pentru pâine și sare! răspunse un glas batjocoritor.

X

Dimineața, mama lui Feodor se grăbi să plece, fără să aștepte prânzișorul.

— De ce nu rămâi o zi aici? o întrebă Feodor în silă.

Fără să știe de ce, simțea o rușine de neînvins pentru el, pentru stăpân-său, pentru mamă-sa, pentru toată viața lui atât de silnică și lipsită de bucurii. De aceea îi era totuna dacă mama va sta încă o zi ori nu, cu toate că în ajun, când o revăzuse, simțise o bucurie luminoasă, nespus de puternică.

După toate cele petrecute, cel mai bun lucru ar fi să rămână singur cu gândurile lui, cu indignarea și ciuda furioasă împotriva acestei lumi, în care nu era chip să găsească apărare, să ceară sfat, să audă de la cineva o vorbă caldă de compătimire.

Mama se grăbea și ea să plece. Îi venea greu să-și privească fiul în ochi, și mai greu încă să întâlnească la masă privirile pline de ură, de lăcomie câinească ale stăpânilor, urmărind fiecare îmbucătură.

— Nu, puiule, mă duc. Ne-om mai vedea altă dată.

— Ei, du-te – spuse Feodor, nepăsător, vorbind în silă, printre dinți.

Își luară rămas bun. Feodor își aduse aminte că mamă-sa n-are merinde de drum.

— Stai, mamă; mă duc s-o rog pe stăpână, poate că ne-o da măcar o baniță de grâu. Stăpânul nu mi-a plătit simbria; o să iau grâu pentru o parte din bani. Poți să-l vinzi…

La rugămintea lui Feodor, stăpâna luă cheile de la hambar și se duse fără nicio vorbă. Descuind lacătul, întrebă:

— Ai un sac?

— Am.

Ținând gura sacului larg deschisă, Feodor se uita într-o parte, la peretele ruginiu al jitniței, acoperit de horbota meșteșugit lucrată de un păianjen. Stăpâna turna cu zgârcenie grâul necurățat, cu pleavă, din banița neumplută bine.

Ușa scârțâi. Cu burta înainte, stăpânul intră înăuntru, spunând scurt nevestei:

— Du-te-n casă! și se apropie cu pași mărunți de Feodor.

Acesta, lăsând cu grijă sacul jos, se rezemă de peretele lădoiului. Aștepta.

— Cum vine asta? fonfăi Zahar Denisovici, strâmbându-se. Îmi iei grâul meu?

— Da.

— Ațâți muncitorii?! Stârnești tulburare?! Pe stăpânul tău, în casa lui, aproape să-l cotonogească din pricina ta… și tu… îmi iei grâul… grâul meu, ai?

Feodor tăcea. Stăpânul, cu obrazul schimonosit, venea tot mai aproape de el și, deodată, țipă bâlbâit, cu glas pițigăiat:

— Cară-te din ograda mea!… Cară-te, neam de târfă!…

Feodor luă sacul și se îndreptă spre ușă, dar stăpânul se repezi cocoșește la el, îi smulse sacul și, ridicând larg mâna, îl plesni răsunător pe Feodor peste obraz.

Licurici galbeni jucau în fața ochilor flăcăului. Furia roșie îi tulbură judecata și-i turnă în mâini plumb topit, greu. Feodor se clătină, cuprinse cu o mână grumazul gras al stăpânului, iar cu pumnul celălalt îl izbi cu putere în capul dat pe spate.

În trei secunde, Zahar Denisovici, doborât la pământ, se pomeni sub Feodor, zvârcolindu-se ca o viperă puhavă, silindu-se să-și înfigă colții în obrazul lui Feodor. Feodor, mușcându-și buzele până la sânge, lovea greu în grumazul gros, butucănos, în dinții ce clănțăneau chiar lângă fața lui. Zahar folosi toate mijloacele muierești: îl zgârie, îl mușcă, îi smulse părul, dar după un minut, bătut strașnic, izbucni în plâns, se înăbuși, își întinse labele peste buze și rămase așa, oftând neputincios, sughițând din burta ce-i tremura ca o piftie.

Feodor se sculă și își șterse sângele de pe obrazul zgâriat, așteptându-se la un nou atac, dar stăpânul se întoarse iute cu pântecul în jos, scoase un muget și se târî pe brânci spre ușă.

„Pentru toate! Pentru toate!” se zbătea gândul în creierul lui Feodor. Își veni în fire, ridică sacul și, când puse mâna pe clanța ușii, auzi un strigăt disperat:

— Ajut-o-or! M-a omorât! Aju-to-or, oameni buni!

Hohote de râs îi năvăliră deodată în gâtlej. Rezemat de uscior, Feodor râdea, cum nu mai râsese de la moartea tatălui său. Când se sătură de râs, ieși afară, în mijlocul curții, Zahar Denisovici stătea crăcănat și, fără să asculte întrebările neliniștite ale muncitorilor, care făcuseră cerc în jurul lui, zbiera cât îl ținea gura, căscată ca o bortă întunecoasă:

— Aju-to-or!…

XI

Înainte de-a pleca, după ce-o petrecu pe mamă-sa, Feodor se hotărî să-l întrebe pe stăpân:

— Va să zică nu vrei să-mi plătești?

— Să-ți plătesc?… S-ar cuveni să te dau în brânci afară, nu alta… Las' că tot am să-ți vin eu de hac. Am să te reclam la judecătoria poporului, acolo nu vă prea răsfață pe voi, ăștia, golanii!

— Ei, să-ți fie de bine, Zahar Denisovici. Îmbogățește-te cu banii mei. Că doar n-am să mor fiindcă nu-mi dai ce-mi datorezi.

— Hai, hai, nu te mai întinde! Ia-o din loc, ți-am spus!

Feodor mai zăbovi o clipă, chibzuind; pe urmă, fără să mai zică rămas bun, trecu pragul. Portița scârțâi. Dulăul de la hambar zăngăni din lanț.

După ce ieși pe poartă, Feodor se opri iar. În cătun se stingeau luminile. Undeva, pe-o hudiță de margine, scârțâia o armonică și se auzea nedeslușit o îngânare de cântec. La răstimpuri, cântecul era acoperit de un râs atât de răsunător și puternic, încât Feodor nici nu se mai gândea la durerea lui, ba chiar o uită cu totul. Porni fără țintă pe uliță, ajunse la capăt și tocmai voia s-apuce pe o hudicioară, ca să ajungă la aria din vatra cătunului și să doarmă acolo pe paie, când, deodată, îl strigă cineva:

— Tu ești, Feodor?

— Eu.

— Ia fă-te-ncoace!

Se apropie și se uită cu luare-aminte; lângă gard ședea Frol încărcătorul, cu pălăria de pai dată pe ceafă, ceea ce însemna că posesorul ei nu era încă beat turtă.

În fața lui, pe iarba arsă de soare, era o batistă murdară întinsă cu grijă, iar pe ea, o sticlă gurluiată din care se împrăștia iz de samogon, un castravete pe jumătate mâncat și o pâine albă de toată frumusețea.

— Șezi!

Feodor, bucuros de întâlnire, se așeză alături.

— Pleci?
— Plec.
— L-ai tras oleacă de gâlci pe stăpân-tu?
— Nițeluș… Ușor de tot…
— Tare rău îmi pare! S-ar fi cuvenit să-l tragi vârtos. Cât ai stat la el?
— Două luni.
— Pentru două luni ți se cuvin cel puțin cincisprezece ruble… fiindcă e-n dârdora muncilor; iar pentru cincisprezece ruble sunt gata să mănânc și eu bătaie de la cineva. Pe cuvântul meu, e câștig bun!
Feodor nu-i răspunse. Frol își strânse picioarele sub el, scoase pălăria și, cu capul dat pe spate, vârî în gură gâtul sticlei. Se auzi un gâlgâit, un clipocit prelung, apoi sticla descrise în aer un arc scurt și intră în mâna lui Feodor:
— Bea!
— Nu beau.
— Nu bei? Nici nu trebuie. Ba chiar am să te laud că nu bei.
Gurguiul sticlei se afundă iarăși până la jumătate în gura încărcătorului. Feodor privea tăcut broderia albăstrui-aurie de pe cer.
După ce istovi sticla, încărcătorul clipi vesel din ochi, râzând fără pricină și, smucind din cap, își dădu pălăria de pe ceafă pe ochi și iar înapoi.
— Faci plângere la judecătorie?
— Pentru ce?
— Vai de capul tău de prostănac! Apăi fiindcă ai slujit două luni și te-ai ales cu o coadă de iepure! Ai să faci plângere, nu?
— Nu știu… – răspunse Feodor, șovăitor.
— Ascultă ce-ți spun – începu încărcătorul, ronțăind din castravete – du-te glonț în cătunul Dubovskoi, acolo este o celulă de comsomoliști. Du-te la ei, că au să-ți ia apărarea. Eu, frate, am slujit în Armata Roșie, salut viața cea nouă, dar nu-s bun de nimic, căci am moștenit o meteahnă de la taică-meu: îmi place să beau votcă, iar sub

socialismul sovietic, așa ceva nu trebuie să mai fie… Asta-i. Altfel – încărcătorul își rotunji ochii, luând o înfățișare tainică – m-aș pune pe învățătură și m-aș înscrie cu unanimitate în partid! Ce i-aș mai trage de chică pe unii prieteni, cum e stăpân-tău!

După un minut, însuflețirea îi trecu. Privi cu ochi obosiți sticla, de la gurlui și până la fund, o mângâie drăgăstos cu mâna și spuse iarăși, de data asta cu glas nepăsător:

— Dă fuga la comsomoliști. Ăia n-or să te lase în nevoie. Acolo sunt ai tăi. Sărăcani ca mine și ca tine.

Puțin după aceea, adormi acolo, lângă gard. Feodor ședea îngândurat, cu capul în mâini; nici nu băgă de seamă că o potaie, trecând în fugă pe lângă încărcătorul doborât de beție, îl adulmecă, ridică piciorul, îl stropi și-și văzu de drum șchiopătând.

Se auzi întâiul cântat al cocoșilor; lângă iaz, dincolo de cătun, un rățoi bătrân măcăi în stufișuri, iar undeva în cătun, tamburul unei vânturători răpăia sec, ba încetând, ba înviorându-se iar. Vreun gospodar, folosind vremea bună, se apucase să vânture toată noaptea. Feodor se ridică, se uită la încărcătorul care sforăia, voi să-l trezească din somn, dar se răzgândi, îl lăsă în plata Domnului și o luă fără grabă spre arii.

XII

A doua zi, la amiază, Feodor se apropia de cătunul Dubovskoi. Pornind dis-de-dimineață, străbătuse vreo douăzeci de verste și mai bine. La capătul drumului îl doborâse osteneala; picioarele obosite i se umflaseră de durere; mai cu osebire îl dureau tălpile julite și pulpele.

De pe deal se vedea tot cătunul ca-n palmă: piața cu bisericuța albă, scorojită, casele și

magaziile ca niște pătrățele albe, moțurile verzi ale livezilor și șuvoiașe cenușii ca fumul – hudițele.

Coborî la vale. În ogrăzile de la margine, câinii îl întâmpinară hămăind alene. Feodor ajunse în piață. Alături de clădirea curățică a școlii, zidurile căminului cultural sclipeau în văruiala lor lucioasă. Întrebă pe un băiat care trecea în goană:

— Unde-i comsomolul vostru?

— Uite aici, la căminul cultural.

Feodor urcă sfios scara și intră pe ușa larg deschisă. De undeva, din încăperile din fund, se auzeau voci înăbușite. Pașii lui Feodor troncăneau răsunător sub tavanul înalt, zugrăvit. La capătul coridorului, printr-o ușă închisă, răzbătea murmur de glasuri. Feodor intră; vreo șase flăcăi care ședeau pe prichiciul ferestrelor, auzind scârțâitul ușii, își întoarseră capetele și, zărind un chip necunoscut, îl priviră țintă, tăcuți.

— Aici e comsomolul?

— Întocmai.

— Dar cine-i mai mare la voi?

— Eu sunt secretarul – răspunse un flăcău pistruiat.

— Am treabă cu dumneata – începu Feodor, stăpânit de sfiala care nu-l slăbea de fel.

— Ia loc, tovarășe, și spune.

Îl poftiră pe un scăunaș și se adunară roată în jurul său. La început se simți cam stânjenit, sub privirile încrucișate ale acestor flăcăi necunoscuți; uitându-se însă la fețele lor simple, prietenoase, își aduse aminte de vorba lui Frol încărcătorul: „Sunt de-ai tăi”; își aduse aminte și-și deschise sufletul; încurcându-se, tulburându-se, le istorisi ce viață dusese la Zahar Denisovici; înșirând toate obidele suferite, glasul i se frângea și răsufla gâfâit. Când și când, uitându-se la flăcăi, îl cuprindea teama să nu vadă vreo supărătoare batjocură în ochii lor, dar pe obrazurile încruntate și aspre ale băieților se citea compătimirea, iar secretarul cel pistruiat își strângea buzele într-o schimă de mânie. Sfârșind

istorisirea, Feodor conteni dintr-o dată. Flăcăii, tăcuți și ei, se uitau unii la alții.

— La judecătorie? întrebă unul din ei, rupând tăcerea.

— Desigur, la judecătorie! Se poate altfel? strigă secretarul cu aprindere și se întoarse spre Feodor: Și acum unde te-ai aciuat?

— Nicăieri.

— Te-ntreb unde stai?

— Până acum am stat la Danilovka; tata a murit, mama trăiește din cerșit, n-am la cine să stau…

— Ce-ai de gând să faci?

— Nici eu nu știu – răspunse Feodor, nehotărât. O să caut să muncesc și eu unde s-o nimeri…

— În privința asta, nu te necăji, îți găsim noi de lucru.

— Găsim!

— Deocamdată, ai să stai la mine – îi propuse un flăcău.

După ce-l mai întrebă pe Feodor despre unele amănunte, secretarul, pe nume Rîbnikov, îi spuse:

— Uite ce este, tovarășe: fă o plângere la judecătoria poporului, iar noi, din partea celulei, ți-o vom sprijini. Careva dintre băieți o să meargă cu tine la fostul tău stăpân, o să-ți iei catrafusele și o vreme o să stai la Egor, la băiatul ăsta – și-l arătă cu degetul. Iar în ceea ce privește judecata, nu încape vorbă: copeicile ce ți se cuvin pentru timpul cât ai slujit ca argat nu se pierd! Afară d-asta, o să-l tragă la răspundere și pentru că te-a exploatat, neîncheind contract la comitetul pentru argați.

Apoi porniră buluc spre ieșire. Feodor pășea, fără să mai simtă oboseala. Flăcăii aceștia înnegriți de soare, cu înfățișarea lor aspră, îi erau nespus de dragi și apropiați. Ar fi vrut să le arate cât de cât recunoștința, dar, rușinându-se să-și dezvăluie acest simțământ, Feodor mergea tăcut și numai din când în când se uita cu un surâs liniștit la fața uscățivă, la nasul coroiat al lui Egor.

Iar când păși în tinda casei lui Egor, își aduse din nou aminte de cuvintele „ai tăi” și zâmbi iarăși, gândindu-se la încărcătorul cel cherchelit; atât de nimerită și atotcuprinzătoare fusese vorba lui. Tocmai așa: ai lui, și alta nu!

XIII

Egor locuia cu maică-sa și cu surioara lui. Mama lui Egor îl primi pe Feodor ca pe o rudă: la masă, îl îmbia grijulie să mănânce, îi spăla cele câteva rufe și nu făcea nicio deosebire între el și feciorul ei.

La început, Feodor îi ajuta lui Egor la treburile gospodăriei: împreună făcură arătura de toamnă, împreună se duceau la lemne și îngrijeau vitele, iar în timpul liber, împrejmuiră ograda cu un gard nou de nuiele roșii.

Nici nu prinseră de veste când veni toamna. Vremea se menținea uscată, fără vânt. Dimineața începuse a pișca frigul; frunzele pălite ale plopului din ogradă se răreau zi cu zi; grădinile se despuiară cu totul, și peste râu departe, în zare, pădurea arăta ca țepii de barbă pe obrajii unui bolnav.

În fiecare seară Feodor se ducea împreună cu Egor la club. Feodor asculta cu luare-aminte ideile și cuvintele noi, pe care nu le cunoscuse până atunci, sorbea cu mintea lui nesățioasă și iscoditoare tot ce prindea din citirea presei politice de sâmbătă seara și din convorbirile cu agronomul despre un lucru atât de viu și tulburător, cum era agricultura. Totuși îi era greu să țină pasul cu ceilalți flăcăi; aceștia învățaseră pe de rost noțiunile de educație politică, citeau ziare, luaseră parte un an întreg la convorbirile cu agronomul local și puteau să răspundă chibzuit și lămurit la orice întrebare (secretarul Rîbnikov, sprijinindu-și în pumni obrajii pistruiați, citea chiar din Marx), pe când el, Feodor, nu prea era tare în ale cărții.

Și, mai ales, una era să pui mâna pe coarnele aspre ale plugului, să-i simți în timpul muncii tremurul fierbinte, viu, și cu totul altceva, să ții în mână un lucru gingaș, fărâmicios, cum este creionul; mai întâi, îți tremură degetele, îți amorțește mâna pân' la cot și, pe urmă, prea se rupe ușor păcătosul ăsta de creion! Mâinile lui Feodor se potriveau mult mai bine la munca dintâi: că doar tată-său nici nu se gândise că avea să iasă din el nu meșter într-ale scrisului, așa că-l înzestrase cu o pereche de mâini plugărești, cu osul lat, păroase și neîndemânatice, dar în schimb, tari ca fierul. Cu toate acestea, încetul cu încetul, Feodor începu a se înfrupta din înțelepciunea cărților; luând-o ba la dreapta, ba la stânga, ca o sanie țărănească, lată, pe un drum plin de hopuri, era în stare să lămurească ce este „clasa", ce este „partidul", ce anume țeluri urmăresc bolșevicii și ce deosebire este între bolșevici și menșevici. Vorbea cum pășea – greoi, ca omul necioplit, dar flăcăii aveau față de el o atitudine serioasă, cuviincioasă și chiar dacă li se-ntâmpla să râdă, în râsul lor nu era nimic supărător. Feodor își dădea seama de aceasta și nu se necăjea.

Odată, prin decembrie, cu o zi înainte de adunarea generală, Rîbnikov îi spuse lui Feodor:

— Uite ce-i: fă o cerere de primire. Noi te vom admite, comitetul raional va confirma, și după aceea, la primăvară, ai să te apuci iarăși de argăție. Acum luptăm să atragem în uniune cât mai mulți tineri argați. Odinioară, celula noastră se culcase pe o ureche, fiindcă secretarul era fecior de chiabur și mulți din membri nu erau buni de nimic… s-au descompus ca hoitul când dă căldura… Cu o lună înainte de a veni tu i-am dat afară, iar acum' trebuie să ne punem pe treabă. Să ridicăm în ochii poporului celula din Dubovskoi. Înainte, comsomoliștii noștri atâta știau: să bea samogon și să le vâre fetelor mâna în sân, la șezători; acum însă s-a isprăvit cu asta! O să ne-

așternem pe muncă, de-o să se ducă vestea în tot ținutul Donului! Când o să intri argat, o să-ți dăm o însărcinare, iar tu să atragi toți argații din partea locului în celulă. Ai înțeles? O să ne împrăștiem toți prin cătune.

— Crezi că o să corespund? Nu prea sunt tare în ale cărților.

— Lasă asta, nu fi caraghios! Ce nu știi, o să birui în iarna asta. Nici noi nu suntem mai breji. Comitetul raional nu s-a sinchisit de loc de noi; nici manuale, nici îndrumări practice, doar circulări, dispoziții… Noi, frate, o să facem totul cu puterile noastre. Asta este!

Cuvintele lui Rîbnikov despre atragerea în uniune a tinerilor argați din cătunele și sătucurile din împrejurimi pătrunseră în mintea lui Feodor ca boabele de grâu în pământul negru, mănos. Își aminti viața pe care o dusese la Zahar Denisovici și se aprinse de nerăbdătoarea dorință de a porni la muncă. În aceeași seară mâzgăli o cerere de primire. Dar când să arate motivul intrării în comsomol, nu pomeni niciun cuvânt din ce-l învățase Egor. Acesta îi spusese să scrie: „Doresc să capăt o educație politică”, pe când Feodor stătu puțin pe gânduri și scrise negru pe alb, fără virgule și puncte, precum urmează: „Doresc să intru pentru că sunt om muncitor, să mă fac tare ager și să atrag toți muncitorii argați în comsomol pentru că comsomolul este pentru argați ca o familie”.

Rîbnikov citi și se cam strâmbă.

— Așa, așa, dar aici ai îndrugat altele. Ei, nu-i nimic, trece!

Adunarea începu seara târziu. Clubul răsuna de larma glasurilor amestecate. Fu ales prezidiul adunării. Rîbnikov făcu o dare de seamă despre situația internațională; pe urmă trecură la chestiunile curente.

Feodor, cu inima oprită, aștepta să i se citească cererea. În sfârșit, Rîbnikov, dregându-și vocea și

rotindu-și privirea asupra celor din jur, anunță cu glas tare:

— S-a primit o cerere din partea lui Feodor Boițov, pe care-l cunoașteți cu toții.

Citi încet cererea și, netezind pe masă hârtia, întrebă:

— Cine este „pentru” și cine, „contra”?

Egor se ridică din banca lui din fund și, mișcând din nasul coroiat, își dădu cu părerea:

— Păi ce să mai vorbim! Băiatul provine din argați, e fecior de țăran sărac din Danilovka. Acum se orientează politicește, poate să corespundă… ce mai vorbă, să fie primit!

— Cine este contra?

Nu răspunse nimeni. Se purcese la votare. Mâinile se ridicară asemenea unui gard des de pari. „Pentru” – douăzeci și șase: toată celula. Numărând voturile, Rîbnikov se uită zâmbind la obrazul palid, fericit al lui Feodor.

— Ai trecut cu unanimitate de voturi!

Feodor abia se stăpâni, până ce se sfârși adunarea. Nu prea înțelegea ce spuneau cei din jurul său. Rîbnikov îl ataca vehement pe Erofei Cernov pentru că lua parte la șezători; acesta încerca să se dezvinovățească, invocând purtarea celorlalți flăcăi. Vocile lor ajungeau la urechea lui Feodor ca printr-un zid gros, în vreme ce gândurile lui își urmau drumul, împletindu-se în minte: „Acum sunt cu ei, în familia lor, că eu, până acum, nu eram ca toți ceilalți, eram un fel de copil vitreg… Iată, acestea-s neamurile mele de sânge; cu ei mă simt bine, umăr la umăr, ca un zid”…

Cineva strigă răstit:

— Tăcere! Declar adunarea închisă. Vaniuha, tu ai să întocmești procesul-verbal.

Zăngăniră un lacăt și porniră spre ieșire, aprinzându-și în mers țigările, zgribuliți de gerul tăios ce pătrundea de afară în coridor. Feodor mergea împreună cu Egor și cu Rîbnikov. Coborâră pe treptele înghețate ale scării și se

pomeniră într-un troian uriaș, ridicat de vânt în timpul ședinței. Opintindu-se și icnind, Egor porni cel dintâi peste troian, iar Feodor, după el. La răscruce, Rîbnikov se despărți de Feodor, îi strânse cu putere mâna înghețată și, uitându-se de aproape în ochii lui, îi spuse:

— Bagă de seamă, Fedea, să fii la înălțime! Ne-am pus nădejdea-n tine. Acum faci parte din comsomol: pentru tot ceea ce faci, porți mai multă răspundere decât unul fără de partid. Ei, dar asta o știi și tu. Cu bine, prietene!

Feodor îi scutură mâna tăcut; ar fi vrut să-i răspundă, dar simțea un nod în gât. Învăluit în aceeași tăcere, porni să-l ajungă din urmă pe Egor și, cu același nod de stăruitoare bucurie în gâtlej, șoptea în gând, cu lacrimi în ochi: „Îs ca o muiere… m-am muiat de tot… S-ar cuveni să fiu mai tare, că doar nu sunt copil, însă iată că nu pot! A dat norocul peste mine… Și eu care până mai ieri credeam că numai jalea umblă slobodă pe pământ și că oamenii sunt străini unii de alții”…

XIV

A doua zi dimineață, Feodor fu chemat la comitetul executiv.

— Ai o citație de la judecătorie. Semnează de primire – îi spuse secretarul.

Feodor iscăli, trecu la fereastră, străbătu cu ochii citația. Era somat să se prezinte pe ziua de 21. Se uită la calendarul din perete și se cam zăpăci: dedesubtul portretului lui Ilici era scris cu cifre roșii – 20.

Se duse într-o goană acasă și începu să se pregătească de drum.

— Încotro? îl întrebă Egor.

— La staniță, pentru judecata cu jupânul. Azi am primit citația, mă cheamă pe ziua de mâine… Ca să vezi! Spune, crezi c-o s-ajung la vreme?

Egor se uită pe geamul prins de ger cu chiciură tulbure ca aluatul, zări pe cerul albăstrui soarele ca un bănuț galben, chibzui și răspunse:

— Ei, ai treizeci și cinci de verste: câte cinci pe ceas, dacă mergi bine, faci șapte ceasuri. Să știi că ajungi până la noapte.

— Ei, am plecat!

— Merinde ai luat?

— Am luat.

Egor ieși să-l petreacă până la poartă, apoi strigă din urmă:

— Calcă mai cu nădejde, că te-apucă noaptea! Nu uita că-s și lupi!

Feodor își potrivi traista, strânse mai tare cureaua peste cojocul scurt de piele tăbăcită și porni cu pași mari prin mijlocul uliței, pe pârtia bătătorită de tălpicile săniilor. Urcă dealul. Se uită îndărăt, la cătunul învăluit în giulgiu alb, mișcă din umeri, simțindu-și spinarea asudată, și o luă repede în direcția staniței.

Vale și deal, vale și iar deal. Fâșii albastre de păduri și de mici crânguri troienite pluteau fără grabă în zare. Zăpada sclipea de-ți lua ochii, împrăștiind scânteieri albăstrii; razele soarelui, săgetând troienele, așterneau de-a lungul drumului curcubeie.

Feodor mergea cu grabă, izbind cu ciomagul în pământ, slobozind fumul dulce de mahorcă în aerul rece. Străbătu vreo douăzeci de verste, se uită la soarele care cobora spre liniuța unduioasă a pământului, subțire ca firul de pânză de păianjen, și scoase din traistă un codru de pâine și o bucată de slănină tăiată în felioare subțiri. Se așeză pe vine în marginea drumului, mâncă și porni mai departe, mergând repede ca să se încălzească.

Înserarea împrăștia pe zăpadă răsfrângeri violete. Drumul avea sclipiri albăstrii, de oțel. La apus, întunericul șterse linia ce despărțea cerul de pământ. Luminițele rătăcitoare ale stelelor pâlpâiau pe cerul senin când Feodor intră în

staniță. La o căsuță de la margine, sărăcăcioasă și nearătoasă, ceru voie să poposească peste noapte. Gazda, un cazac bărbos și prietenos, îl primi cu dragă inimă:

— Dormi la noi, cum nu, că doar nu-i mare lucru!

Feodor mâncă oleacă de slănină înghețată, își întinse cojocul lângă cuptor, își puse căciula căpătâi și adormi.

Se trezi în zori de zi, cum era deprins. Se spălă; stăpâna casei se oferi să-i frigă slănina. Mâncă și porni către centrul staniței, unde era piața. Nu departe de clădirea sovietului staniței, văzu la o poartă o tăbliță pe care citi: Judecătoria poporului, ocolul 5 al districtului Donul de Sus.

Intră pe portiță, și cel dintâi om pe care-l zări în curte fu Zahar Denisovici. Îmbrăcat cu un cojoc de postav albastru, cu o glugă în cap, deshăma calul asudat. Punând cerga pe el, se uită ca din întâmplare la Feodor, strâmbă din buze și, fără să-i zică ziua bună, îi întoarse spatele.

Timpul se târa nespus de încet. Cam pe la nouă veni secretarul. Fără să se dezbrace, pufnind pe nas, trânti pe masă un teanc de dosare și privi cu ochi somnoroși și umflați mulțimea ce se îngrămădea în tindă. După un ceas, veni judecătorul, își croi drum printre oameni, se strecură pe ușă și o închise cu zgomot după el.

— Feodor Boițov și Zahar Blagurodov! strigă secretarul, întredeschizând ușa.

Zahar Denisovici trecu scârțâind din pâslarii căptușiți cu piele.

— Ia te uită cum duhnește a samogon cetățeanul ăsta, să mă dea jos, și alta nu! Se cunoaște că s-a împuțit până-n rărunchi! rosti un cazac în vârstă, într-o manta sărăcăcioasă, zâmbind zeflemitor în urma lui Zahar.

Feodor își scoase căciula și trecu voios pragul. Vreo zece minute ținură întrebările, care veneau încrucișate, când de la asesorii populari, când de la

judecător. Zahar Denisovici se bâlbâia, fiindu-i pesemne frică.

— Îi plăteai simbrie? îl întrebă judecătorul, bătând ușor cu creionul în masă.

— Tocmai… I-am plătit…

— Și cum i-ai plătit: în natură ori în bani?

— În bani.

— Cât?

— Opt ruble și, pe deasupra, i-am dat și ceva grâu.

— Păi cum vine asta? Doar ai declarat că l-ai angajat pe Boițov cu o poltină pe lună?

— Din bunătatea mea… Că-i orfan… Am fost binefăcătorul lui… i-am fost ca un tată… – fonfăia Zahar Denisovici, făcându-se stacojiu la obraz.

— Așa… – și judecătorul avu un zâmbet de simțită ironie.

După ce le mai puse câteva întrebări, judecătorul îi rugă să iasă. Pe urmă au fost ascultate încă cinci sau șase procese. Feodor stătea în tindă și se uita la Zahar Denisovici, care adunase vreo opt cazaci în jurul său și vântura furios din mâini:

— Mă întreabă: „De ce n-ai făcut contract?" Poftim de mai ia argați… A venit la ușa mea, s-a milogit în numele lui Dumnezeu, iar după aia se dovedește comsomolist și zice: „N-am să muncesc".

— Vine judecata!

Cei de față năvăliră în odaie. Judecătorul citi repede începutul sentinței. Feodor își simțea inima bătând des sub cojoc. Sângele ba îi năvălea în cap, ba se trăgea iarăși la inimă. Aproape că nu deslușea cuvintele sentinței. Judele ridică glasul:

— Conform articolului… se condamnă pârâtul Zahar Blagurodov a plăti lui Boițov Feodor suma de douăsprezece ruble pentru două luni de muncă… Întrucât n-a încheiat contract… pentru exploatare de minor… la plata amenzii de treizeci de ruble sau la muncă forțată pe termen de…

Cheltuieli de judecată… Fără apel… – auzea Feodor glasul judelui.

Feodor coborî în fugă scara și, fără să se încheie la cojocul larg deschis, cu un zâmbet de bucurie pe față, ieși grăbit din staniță. Străbătu pe nesimțite mai multe verste, chibzuind la cele din trecut și făcând planuri cum să agonisească, până la toamna anului viitor, banii de trebuință pentru a-și lua un cal, și cum va trăi în mica lui gospodărie, scăpându-și mama de mizerie.

Se gândi la munca de lămurire ce avea s-o ducă vara viitoare printre argați și simți în piept o caldă învăluire de bucurie. Vântul bătea din față, zvârlindu-i omătul în obraz, și pulberea fină, înțepătoare îi perdeluia vederea. Pe neașteptate, auzul lui Feodor prinse un foșnet slab de tălpici și țăcănit de potcoave; se întoarse pe loc cu fața înapoi și, deodată, o cumplită izbitură de hulubă în piept îl doborî la pământ. Prăbușindu-se, văzu deasupra sa botul înspumat al calului corbiu, iar mai în urmă, într-un nor de colb argintiu, obrazul vânăt-stacojiu al lui Zahar Denisovici.

În aceeași clipă, după izbitura de hulubă, biciul plesni șuierător deasupra capului său, și cureaua lui, smulgându-i căciula din cap, îi tăie pieziș obrazul.

Fără să simtă durerea, Feodor sări degrabă în picioare și, cuprins de furie, fără căciulă, se năpusti după sanie. Zahar Denisovici smuci cu mâna stângă hățurile, stăpânind calul care gonea cât putea de iute, iar cu dreapta ridică biciul și, întorcându-se către Feodor, zbieră:

— Asta-i ca să ții minte! Te mai prind eu… mama mă-ti! Am să te fac din om, neom!…

Vântul îi spulbera cuvintele, iar lui Feodor, care alerga după sanie, îi tăia răsuflarea. Sleit de puteri, flăcăul se opri în mijlocul drumului și abia atunci simți durerea tăioasă din piept, dându-și seama că șiroaie de sânge sărat i se prelingeau pe obraz, arzându-l.

XV

Primăvara veni de pe dealul, pe care arătura se ivea în pete negre de sub zăpada topită. Noaptea se stârni vânt cald și umed, norii se-așternură deasupra cătunului și, în revărsatul zorilor, se dezlănțui o ploaie îmbelșugată, iar zăpada, care începuse mai demult să se topească, se mistuia acum în șuvoaiele de apă. În stepă, pământul se golise de omăt; doar pojghița subțirică de gheață ce mai stăruia pe drum și în ochiurile de apă se lipise cu nădejde de iarba veche și de movilite, agățându-se de ele și căutând parcă ocrotire.

Înainte de începerea muncilor la câmp, Feodor le spuse noroc bun flăcăilor, își rândui cu grijă lucrurile și tipăriturile cu care îl aprovizionase Rîbnikov și plecă să-și caute un loc unde să poată munci.

— Vezi, Fedea, pe unde te-oi duce, să organizezi oamenii! îi spuse Rîbnikov la despărțire.

— Bine, așa am să fac. Am să-i adun pe toți grămadă! zâmbi Feodor.

Vreo cinci flăcăi îl petrecură până dincolo de vatra cătunului și așteptară până-l văzură ajuns la drumul mare. Trecând dealul dintâi, Feodor se uită înapoi: cei ce-l însoțiseră stăteau laolaltă pe izlaz. Rîbnikov și Egor fluturau șepcile în văzduh.

Când cătunul pieri din ochi, durerea îi strânse inima. Era iarăși singur, ca tufița asta de scai de anul trecut ce se legăna singuratică ici, în marginea drumului.

Cu o sforțare izbuti să se stăpânească și începu să se întrebe încotro s-o ia. Cătunele din preajmă erau sărace, oamenii n-aveau nevoie de brațe de muncă cu plată; în toată raza staniței, cătun mai bogat decât Hrenovskoi nu era. Feodor chibzui și porni pe drumul de câmp ce ducea la Hrenovskoi. Se tocmi la Pantelei Miroșnikov, vecinul lui Zahar Denisovici. Moș Pantelei era un bătrân înalt și uscat, numai piele și os, și posomorât. Cei trei

feciori ai săi căzuseră în război, și el își vedea de gospodărie împreună cu baba și cu două nurori.

— Tu, mânca-te-ar nen-tu, de ce-ai plecat de la Zaharka? îl întrebă pe Feodor, mișcând sprâncenele cărunte pe când se tocmeau.

— Mi-a dat socoteala și am plecat.

— Și la mine cum vrei să te năimești?

— După învoială.

— Ce învoială? Prețul meu, pe timp de vară, e trei ruble, că iarna n-am nevoie de tine nici pe degeaba. Poate că ai de gând să stai tot anul, atunci n-am nevoie.

— Intru și până la toamnă.

— Scurt, până la sfârșitul muncilor. Când om isprăvi cu arătura, toamna, du-te unde vrei, mânca-te-ar nen-tu. Te-nvoiești cu trei ruble pe lună?

— Mă-nvoiesc, dar trebuie contract. Fără contract nu se poate.

— Mi-e totuna… numai că nu știu carte… Acolo, dragule, te pomenești că trebuie să iscălesc. Ei, nu-i nimic, iscălește Stepanida, noră-mea.

Iscăliră contractul la comitetul argaților și Feodor se apucă cu bucurie de muncă. Timp de vreo două săptămâni, moș Pantelei se uita pe furiș la noul argat; adeseori Feodor îi surprindea privirea iscoditoare, sfredelitoare; în cele din urmă, la sfârșitul celei de-a doua săptămâni, seara, când Feodor arase într-o singură zi toată bostănăria și adusese boii obosiți și asudați, moșneagul veni la el și începu vorba:

— Ai arat bostănăria?

— Am arat-o.

— Fără goluri?

— Da.

— Cum ai dat drumul la plug?

— Așa cum mi-ai spus, moșule.

— Ai adăpat boii la iaz?

— I-am adăpat.

— Dar câți ani ai, măi băiete?

— Șaptesprezece.

Unchiașul făcu un pas spre Feodor, îl apucă de păr până-l duru și, trăgându-i capul la pieptul lui uscat, osos, îl lipi de sine, mângâind îndelung cu palma aspră spinarea vânjoasă, numai mușchi a flăcăului.

— Ești un argat de preț, mânca-te-ar nen-tu! Ai mâini de aur! Poți să rămâi și la iarnă, dacă vrei, zău!…

Apoi, îmbrâncindu-l ușurel, îl privi îndelung, cu un zâmbet larg, senin. Feodor fu mișcat de mângâierea și de purtarea moșneagului, care îi părea acum un fel de rudă. Noul stăpân nu semăna de loc cu Zahar. Chiar la tocmeală, Pantelei îl întrebase:

— Măi, nu cumva ești ăla… cum îi zice? Comsomol?… Și, auzind răspunsul afirmativ, dădu din mână: Bine, asta nu mă privește. Ai să mănânci singur, că nu putem sta la masă împreună. Te pomenești că nu-ți faci semnul crucii?

— Nu.

— Ei, vezi?… Eu-s om bătrân și nu te supăra dacă mă deosebesc de tine. Nu intrăm în aceeași oală.

Se purta bine cu Feodor: îi dădea să mănânce pe săturate, îi dărui și o haină a lui făcută în casă, iar cu munca nu-l împovăra peste puteri. La început, Feodor crezuse că o să aibă de dus tot greul muncii, cum făcuse la Zahar Denisovici, dar înainte de Paște, când începură să are, el văzu că moș Pantelei, deși uscățiv, putea lăsa de căruță pe orice flăcău. Umbla neobosit după plug, ara curat și cu drag, iar noaptea, păzea boii, schimbându-se cu Feodor. Bătrânul era credincios, nu înjura și își stăpânea familia cu mână tare. Lui Feodor îi plăcea vorba pe care o spunea la tot pasul: „mânca-te-ar nen-tu”, îi plăcea și moșneagul, atât de strașnic ca înfățișare, dar atât de inimos și cu suflet bun.

În seara de Paște Feodor se întâlni în hudicioară cu un flăcău scund, cu obrazul ciupit de vărsat, care arăta cam de douăzeci de ani. Îl văzuse ieșind

din ograda lui Zahar și, după câte-i spusese moș Pantelei, ghici că acesta era argatul lui Zahar. Flăcăul ajunse în dreptul lui Feodor, și acesta începu vorba:

— Noroc, tovarășe!

— Noroc! răspunse flăcăul în silă.

— Nu cumva ești argat la Zahar Denisovici?

— Îhî.

Feodor veni mai aproape, urmându-și întrebările:

— De mult ești la el?

— De astă-iarnă, am patru luni.

— Și cât îți plătește?

— O rublă și mâncarea. Apoi flăcăul se învioră și ochii prinseră a-i sclipi. Spune lumea că moșul te-a tocmit cu trei ruble și că umbli în haina lui. O fi adevărat, ori minciuni?

— E adevărat.

— Zahar m-a păcălit – spuse flăcăul, cu necaz. A făgăduit c-o să-mi dea ceva pe deasupra, și acum nici nu mai pomenește. Mă pune să muncesc ca un blestemat – se aprinse argatul, plin de mânie – și sărbătorile la fel… Mi-am prăpădit îmbrăcămintea, și el nu-mi dă nici parale, nici haine. Ia te uită cu ce-am ajuns; să mă fălesc de Paște!

Flăcăul se întoarse cu spatele, și Feodor văzu un triunghi negru, pielea, prin cămașa ferfeniță.

— Cum te cheamă?

— Pe mine Mitri. Dar pe tine?

— Feodor.

Din ograda lui Zahar se auzi glasul fonf al stăpânului:

— Mitka! De ce n-ai închis țarcul, secătură? Du-te de bagă boii în ogradă!

Mitka sări gardul ca un țap speriat și, scoțând capul dintr-un desiș de urzici, făcu semn cu degetul către Feodor. Acesta sări și el gardul, alese în grădină un loc mai retras, îl pofti pe Mitka să se așeze alături și începu munca de lămurire.

XVI

În toate duminicile Feodor se ducea seara la șezători și acolo făcea cunoștință cu alți flăcăi, care munceau ca argați la bogătanii din Hrenovskoi. În cătun erau cu totul optsprezece argați, dintre care cincisprezece numai tineri. Și Feodor îi strânse laolaltă pe acești cincisprezece, punând bazele tovărășiei argaților, Când plecau de la șezători, unde feciorii bogătanilor înjghebau jocuri deșucheate cu fetele care chicoteau într-una, Feodor le vorbea îndelung, îndemnându-i să intre în comsomol și să-și silească stăpânii să încheie contracte cu ei.

La început, flăcăii îl ascultau cu o neîncredere plină de batjocură.

— Ție ți-e ușor să trăncănești – se înfierbânta Kolka, adus de spate – stăpân-tău e un fel de apostol, dar ia pun-te cu al meu, care, pentru comsomol și pentru contract, e în stare să-mi mute fălcile!…

— Nu te speria, că nu ți le mută! răspundea altul.

— Ba ți le mută dacă ești de unul singur! Da' tu cum crezi c-o să meargă treaba? Uite, de pildă, dacă-mi iei un deget, ai să mi-l frângi de-o să-l aud trosnind, dar dacă mi le strâng pe toate pumn, ei, atunci mai poți? Nu, frățioare, cu pumnul ăsta eu îți scot măselele! spunea Feodor, în hohotele de râs ale celorlalți. Uite așa trebuie să ne unim, ca degetele când se strâng pumn! Destul am muncit pe degeaba două luni! Voi, toți, primiți plată o rublă, o poltină, iar eu am trei ruble și muncesc mai ușor ca voi!

— Așa-i! tunau glasurile celorlalți.

De obicei se adunau noaptea, dincolo de arii, și ședeau până la cântători.

În a cincea duminică Feodor veni cu o propunere:

— Uite ce zic eu, fraților: s-a împărțit fâneața; azi-mâine o să înceapă coasa; hai să le spunem mâine stăpânilor să ne mărească simbria și să încheie contractele, că altminteri părăsim lucrul.

— Așa nu se poate! Prea o iei cu zorul!

— O să ne dea pe toți afară!

— Rămânem fără bucata de pâine!

— N-or să ne dea afară! strigă Feodor, cu obrajii învăpăiați. N-or să ne dea afară, că suntem în preajma coasei! O să li se moaie năravul, că nu pot să rămână fără argați taman acu'. Nu mai merge așa! Comitetul pentru argați întreabă: cum v-ați învoit? Unul spune: „Sunt neam cu stăpânul"; altul: „Stau la el, că ne cunoaștem de mult". Dacă nu vă purtați singuri de grijă, nimeni n-o să-și bată capul pentru voi!

După îndelungate dezbateri, hotărâră să facă întocmai.

A doua zi dimineață, cătunul era tulburat și plin de larmă, ca un roi de tăuni stârniți. De pe o zi pe alta trebuia să înceapă coasa, iar argații de la cele mai bogate gospodării se puseseră în grevă… Dimineața Feodor, auzind strigăte, ieși în uliță.

Zahar Denisovici răcnea, aruncând în mijlocul uliței lucrurile lui Mitri, iar acesta, cu o înfățișare hotărâtă, le strângea grămadă, bodogănind înăbușit:

— Lasă, lasă! Ai să mă rogi și n-am să mă-ntorc!

— Cară-te unde-a-nțărcat dracu copiii! auzi, să-l rog eu!

Zărindu-l pe Feodor, Zahar Denisovici se întoarse către cei câțiva bogătani care se opriseră la răscrucea drumului și discutau cu aprindere ceva; începu a răcni, de i se umflară nodurile vinelor de pe frunte:

— Creștini dumneavoastră! Iată, acesta-i tulburătorul, acesta-i căpetenia lor! Cu parul pe el, paștele…

Feodor, încleștând pumnii, porni cu grabă spre el, dar Zahar Denisovici sări ca un șoarece înapoi, pe poarta ogrăzii, și strigă cu un glas în care tremura frica:

— Nu te apropia dacă ții la viață!… Te nenorocesc!…

XVII

— … Cum doriți, faceți cum vreți, dar eu nu alung argatul! După mine, poate să fie și partinic, numai să facă treabă. Cât despre contract, iar nu-i cine știe ce. O să mai dau trei ruble pe lună, fie; dar dacă pleacă, o să am o pagubă de câteva sute de ruble!

— Așa-i, cumetre! Uite, mie mi s-a îmbolnăvit muierea, cu cine s-o scot la capăt?…

— Și eu tot așa socot.

— Ascultați, fraților! Hai să încheiem contracte cu ei, să le mărim simbria, cum zice legea, și să aibă o zi pe săptămână sărbătoare… Tu, Zahar, să taci din gură! Te-a ars o dată judecata, de te-a pus să plătești treizeci de rublișoare! Păi asta e! Ne-a mers și nouă cât ne-a mers!

— Ce să mai vorbim în bobote! Dacă așa stau lucrurile, trebuie să ne potolim. Să ne calicim la trei ruble și să păgubim câteva sute… Auzi ce prostie!…

— Acum încearcă să te tocmești cu ei!…

— Te-ai ars!

— Ei, hai, fie și așa!

— Dar pe ticălosul ăla care i-a ridicat trebuie să-l învățăm minte! auzi, deșteptul, băga-l-aș…

— Fedka, știți, e comsomolist! Când era la mine, mi-a scos sufletul, și alta nu! A alergat prin ogradă cu cuțitul după mine; slavă Domnului, m-au scăpat muncitorii, pe Dumnezeul meu… Dar acum, dacă-l prind…

— Mi-a spus fecioru-meu că se adună, după șezători, dincolo de aria lui Fedot. Acolo îi dăscălește.

— Ce-ar fi să mergem vreo doi-trei cu parul la spinare, să-l întâlnim pe undeva?

— Să-l învățăm minte! Să piară din ochii noștri spurcăciunea asta!

— Zahar Denisovici, mergi?

— O, Doamne! Cu dragă inimă! Numai să iau un par mai gros…

— Da' să nu-l ucidem.

— Om vedea! Când se cătrănește inima în mine, apoi să te ții!

— Câți suntem? Trei, nu? Haideți!

XVIII

Seara, moș Pantelei, văzând că Feodor se pregătește să plece, îi spuse zâmbind:

— Mai bine stai acasă, mânca-te-ar nen-tu. Ai stârnit vânzoleala, acum stai locului și taci mâlc!

— Da' de ce?

— Fiindcă poți să te alegi c-o ciomăgeală, maică-maică!…

— N-ai grijă!

Feodor râse și o luă prin dosul curților spre arii.

De astă dată, flăcăii se grăbiră să vină. Stătură de vorbă vreo două ceasuri. Toți erau voioși și veseli. După ce dezbătură starea de lucruri și își împărtășiră noutățile, începură a se împrăștia.

— Mergeți răzleți, ca să nu mai trăncănească lumea – îi preveni Feodor.

Se așternuse peste stepă o noapte neagră, ca dohotul; norii, ca sloiurile pe o apă mare, se izbeau și se buluceau unul într-altul; tunetul bubuia, fulgerele străpungeau cerul dincolo de pădure. Feodor se despărți de ceilalți flăcăi și o luă pe drumul pe care venise. Avea de gând să treacă prin dosul caselor; pe urmă se răzgândi și coti în

hudicioara lui. Se lăsă pe vine lângă gard, voind să-și aprindă țigara, dar o răbufnire de vânt cald uscat îi stinse chibritul. Feodor vârî țigara în buzunar și se apropie de poartă. Nu bănuia nimic și nu văzu că doi inși se furișau pe urmele lui, iar un al treilea stătea de veghe la răscruce.

Cum puse mâna pe clampa portiței, cineva din spate icni și ridică parul în văzduh. Feodor primi lovitura în ceafă. Cu un geamăt surd, el vântură disperat din brațe și se prăbuși lângă poartă, căzând îți nesimțire.

•

Pe moș Pantelei îl pișcau puricii fără milă. Multă vreme se învârti și gemu în așternut; în cele din urmă zvârli pe jos șuba de oaie și, taman când era să adoarmă, auzi afară un geamăt, tropăit de picioare și un fluierat înăbușit. Își lăsă picioarele jos de pe pat și ascultă cu luare-aminte. Fluieratul se repetă.

„Să știi că l-au curățat pe Fedka!” îi trecu prin gând. Sări de pe pat, apucă din perete pușca străveche cu capse, cu care trăgea la bostănărie în ciorile de câmp, și coborî în fugă scara. Lângă poartă, cineva gemea prelung și se auzea tropăit de picioare, lovituri înăbușite, date în plin. Moșneagul ridică cocoșul și se repezi în hudiță, răcnind:

— Care ești acolo, mă?

Trei umbre întunecate săriră în lături.

Moș Pantelei îndreptă țeava armei către cea care-i fu mai aproape și apăsă pe trăgaci. Detunătura bubui; un snop de flacără țâșni din țeavă, mazărea cu care era încărcată pușca se împrăștie șuierând. Cineva de pe drum scoase un răcnet și se prăbuși la pământ… Înăbușindu-se, bătrânul aruncă arma, se repezi către mogâldeața care, conturându-se nedeslușit, zăcea lângă poartă. Căutând a-i dibui capul, mâinile i se umeziră de ceva gros și cleios. Unchiașul întoarse capul și se uită cu luare-aminte, dar în zadar: în întuneric nu putea să vadă nimic. Ca o șopârlă sprintenă, un

fulger străbătu cerul, și moșneagul recunoscu chipul lui Feodor, plin de sânge. Tremurând și împiedicându-se la fiecare pas, apucă trupul înțepenit, îl ridică, târându-l sus, pe scară, și apoi dădu fuga înapoi să-și ia pușca. Un alt fulger lumină cerul, și bătrânul zări un om șezând pe vine în drum, la vreo douăzeci de stânjeni. Apucând arma de țeavă, moș Pantelei alergă în copci la omul care ședea pe vine, îl răsturnă peste cap în întuneric și, prăbușindu-se cu burta peste el, răcni:

— Care ești, mă?…

— Lasă-mă, pentru Dumnezeu… Mi-ai făcut fundul și spinarea ciur… Nu te temi de păcat, vecine, dacă tragi cu alice de lup în om… Văleu, cum mă doare! După glas, moșneagul îl recunoscu pe Zahar. Fără să se stăpânească, îl pocni cu patul puștii în cap și, încleștându-și mâinile în părul lui, îl târî la scară.

XIX

„Scumpe tovarășe Fedea! Probabil nu știi cum s-a sfârșit judecata. Lui Zahar Denisovici i-au trântit șapte ani pușcărie, cu pierderea drepturilor pe trei ani; pe ceilalți doi, Mihail Dergaciov și Kuzda, speculant din Hrenovskoi, i-ați condamnat la câte cinci ani. Și-ți mai facem cunoscut că în cătunul Hrenovskoi s-a organizat o celulă de K.S.M. Toți tovarășii tăi, argații, cincisprezece la număr, și încă șase băieți dintre cei mai săraci au intrat membri. Eu am fost delegat de raikom[5] aici, la muncă, și așteptăm cu nerăbdare să te vedem însănătoșit și întors în mijlocul nostru. Egor a organizat în cătunul Danilovski o celulă cu unsprezece oameni. Toți băieții sunt răspândiți la lucru. Și-ți mai fac

cunoscut că deunăzi l-am văzut pe moș Pantelei; *are de gând să vină la spital, la tine, ca să te vadă și să-ți aducă merinde. Fă-te bine cât mai repede căci mai avem de lucru berechet, iar timpul fuge ca un cal care a rupt priponul.*

Celula de R.L.K.S.M. îți trimite un salut comsomolist; în numele tuturor băieților – Rîbnikov."

KOLCEAK, URZICILE ȘI ALTE CELE

Uite oare-i pricina, cetățene judecător de pace… adică, popular… ne-ați lămurit la adunare ce articol de lege se trântește pentru vătămare cu pumnul și pentru fapte jignitoare. Așa că vreau să aflu și eu în chestia cu urzicile și cu alte cele… Eu cred că sub stăpânirea sovietică nu se poate să fie asemenea purtări, cum au avut unii cetățeni față de mine. Și măcar de-ar fi fost cetățeni, că s-ar ierta pe jumătate, dar e vorba de niște muieri! De-atunci mi-e lehamite de viață, pe cinstea mea!

Astă-primăvară s-a întors acasă Nastia, femeie de-a noastră, din cătun. Pân-acu' a fost la puțurile de cărbuni, și acum, ca să vedeți, s-a întors îndărăt, a tras-o dracu de poală!

Într-o zi vine la mine Stioșka, președintele nostru. Ne-am dat bună ziua și pe urmă el zice:

— Fedot, știi că a venit Nastia de la puțuri? Și-a tuns părul și poartă basma roșie!

Ei, basmaua ca basmaua, ce am eu cu ea? În privința cealaltă însă, îți vine nu știu cum: e muiere, ele ce să se tundă, așa, din senin? Totuși n-am zis nimic, numai l-am întrebat:

— Și cum, a venit să-și vadă neamurile?

— Da' de unde! zice. O să strângă muierile turmă și-o să le bage organizația în cap. Așa că, de-acum încolo, bagă de seamă, fii cu ochii în patru! Dacă-ți mai atingi olecuță muierea, îndată te-apucă de coadă și mi te bagă la cotețul de câini, ca pe un nemernic!

Am mai vorbit despre una, despre alta, și el mi-a făcut o propunere:

— Ascultă, Fedot, du-o la plasă. Ea are hârtie la mână și se duce să ocupe o foncție femeiască, un fel de ispolkom muieresc, naiba s-o știe! Du-o, că n-am să-ți rămân dator cu respectul ce ți se cuvine!

— Eu, cu rezonul meu; dumneata, Stioșa, cu respectul, dar pentru mine asta e curată jignire. Și nu face să iau calul de la treabă, acum, în toiul muncii.

— Fie că vrei, fie că nu – zice – tot ai s-o duci!

Apoi veni la mine Nastia aceea. Eu, ca să nu-mi vie greață când oi vedea-o tunsă, m-am dat lipsă la apel, am plecat în stepă, după iapă. Iapa asta o am de la un țigan, ca să zic așa, un țigan și jumătate: când aleargă, geme pământul sub ea, pe urmă cade din picioare și zace trei zile; scurt, ajută-i să se scoale și du-o la obor s-o schimbi cu alta. De câte ori n-am sărit cu toporul la ea, da' nu m-a lăsat inima, c-o să aibă mânz…

Pe când prindeam iapa și o dăscăleam: „Nu da din picioare, toanto, că n-ai să duci pe te miri cine, ci chiar puterea femeiască". Nastia și cu jumătatea mea s-au înțeles cum nu se poate mai bine.

— Te bate bărbatul? întreabă ea.

Și a mea, nebuna, i-o spune pe șleau:

— Mă bate! zice.

Am adus iapa în ogradă, și Nastia a sărit îndată la mine:

— Pentru ce-ți bați nevasta?

— Pentru ca să fie rânduială. Dacă n-o bați, se nărăvește. Fiindcă, vezi, muierea e ca iapa: n-o bați, nu trage.

— Nu numai nevasta, dar nici calul nu trebuie să-l bați! mă dăscălește ea pe mine.

Am stat puțintel de vorbă și am luat-o din loc. Numai că eu, din șiretenie, nu mi-am luat biciul. Mergeam la pas, dar știți, așa, iavaș-iavaș, de parcam fi avut căruța plină cu ulcele.

— Dă-i drumul! zice Nastia.

— Păi cum să merg mai iute, dacă nu-i voie să bat iapa?

N-a răspuns; a strâns din buze. Șade și nici nu se mișcă, iar mie, atâta-mi trebuie; mă culc în căruță și ațipesc. Iapa, că nu e proastă, s-a oprit pe loc. Atunci Nastia… mă crezi, domnule cetățean… ei,

într-un cuvânt, cum îți zice, a luat un șomoiog de fân în mână și-a pornit înaintea iepei, tot înainte. Iar până la plasă sunt optsprezece verste. Am ajuns în zori de zi. Nastia începe a plânge. Mă face ticălos, dar eu îi răspund:

— Poți să-mi zici și cratiță netrebnică, numai la cuptor să nu mă bagi!

La înapoiere, m-a apucat ciuda. Rup o nuia, doar olecuță mai subțire ca un stâlp de telegraf, și încep să blagoslovesc iapa cu ea și să-i scutur praful de pe coadă:

— A, de drepturi egale îți arde? Na, na, ține!

Intru în ogradă și-i strig muierii:

— Desham-o, fă muiere!

— Desham-o tu, că nu ești neam de boier! ea, mie, și face cu mâna din pridvor.

Mă-nfig în moțul ei. Numai că… Adevărată necuviință… Odinioară, când îmi știa de frică, nu-ndrăznea nici să clipească, iar acum, așa nitam-nisam, mă-nșfacă de barbă și-mi toarnă tot felul de vorbe străine… Mie, de față cu copiii! Și doar am fată de măritat. Nevasta e femeie în putere, începe a mă zgâria, și încă cum! M-a jupuit tot, nu alta, de-am ieșit din mâinile ei ca șarpele când își schimbă pielea. Și tot Nastia e de vină, otrava aia tunsă!

Și de-atunci s-a iscat războiul civil între noi. Nu trece zi să nu ne batem, eu și cu toanta mea, până asfințește soarele, iar treaba stă. Ne-am bătut de mama focului, iar duminica trecută și-a strâns bulendrele, a luat copiii, câte ceva din gospodărie și s-a dus la fostele grajduri boierești, în cvartir. Odată, când era bunica fată, trăia în cătun la noi un boier. Roșii l-au băgat în sperieți, de și-a luat zborul către alte țări mai calde. Vorba oamenilor care știu carte: acolo peste mări și țări, graurii și boierii o duc bine… Casa, știi, am ars-o, dar grajdurile au rămas. Sunt de cărămidă și au dușumele. Ei, și sucita mea s-a aciuat la acele grajduri. Am rămas singur cuc, ca un buboi pe

locul cu pricina. Dimineața mă duc să mulg vaca, dar ea, fir-ar să fie, nici nu se uită la mine. Mă dau pe lângă ea cu binișorul – nimic; nu mă cunoaște, și pace! Cu chiu cu vai am împiedicat-o de picioare și am legat-o de gard!

— Stai așa, satană urecheată – zic – că dacă m-apucă pandaliile, sunt în stare să te spintec!

I-am vârât șiștarul sub burtă, iar când o apuc frumușel de uger, numai c-un deget, ea dă din coadă și, cu măturica ei spurcată, mă plesnește peste ochi! Doamne milostive! Eram cât pe ce să încep c-o rugăciune, dar când m-a plesnit așa, păcătosul de mine, am suduit-o de mamă și i-am trântit o sfeștanie, curat ca de ziua morților!

Am închis ochii, am îndesat căciula peste ei, m-apuc s-o trag de uger. Curge laptele pe lângă șiștar, și ea, adicătelea vaca, mă plesnește iar cu coada peste obraz… Am văzut negru înaintea ochilor; mai-mai să las mulsul baltă și să fug cu ochii închiși din ogradă, când ea, afurisita, dă cu piciorul și varsă ăle din urmă picături, părticica orfanului. Am blestemat-o, i-am atârnat de coarne șiștarul gol și m-am dus să gătesc mâncarea.

Mă crezi? Din ziua aceea, toată viața din cătunul nostru s-a întors pe dos. După vreo cinci zile, pe Anisim, un vecin al meu, l-a pus necuratu' să-și învețe nevasta minte, să nu se mai zgâiască la flăcăi când se duce la șezători

— Ian stai, Dunia – zice – că acuși scot tafturul de la ham, ca să mă joc nițel cu tine!

Ea, când a auzit una ca asta, a pus coada pe spinare și a pornit-o după zăpăcita mea, la grajduri. Au mai trecut câteva zile; și aflu că au plecat nevasta și cumnata președintelui Stioșka; s-au mutat în grajduri; pe urmă li s-au alăturat încă două muieri. S-au adunat laolaltă vreo opt capete, stau în tabără și pace, iar noi ne prăpădim cu gospodăria noastră. Ori du-te nemâncat la arat, ori mănâncă și lipsește-te de arat, ori mai bine pune-ți lațul de gât!

Într-o seară, ne adunăm pe prispă să ne rumegăm amarul, iar eu zic:

— Fraților, până când o să mai răbdăm o asemenea bătaie de joc? Haideți, mama lor de ploșnițe, să le zvârlim afară din grajduri, să le cărăm înapoi acasă, cu tot calabalâcul!

Ne-am adunat, am pornit. Voiam să-l alegem pe Stioșka comandir, dar a cerut să-l îngăduim, fiindcă suferă de vătămătură și, la orice mișcare, trebuie să-și vâre măruntaiele la loc.

— Eu – zice – sunt om tânăr și tare lovit de vătămătură, așa că nu pot ca să corespund, dar tu, Fedot, ți-ai vărsat sângele pentru puterea sovietelor, la divizionul de tren, seria a treia; pe deasupra, semeni cu Kolceak la chip, așa că ți-e mai ușor!

Ajungem la grajduri:

— Să n-o luăm – zic – de la-nceput cu bătaia și scandalul. Mă duc la ele, ca un fel de delegat, și le spun să vină acasă; facem amnistie!

Am sărit gardul și am pornit către grajduri. Detașamentul meu s-a pitit în șanț; stăteau și fumau.

Cum deschid ușa, sare la mine nevasta lui Stioșka și ține vătraiul în mână:

— De ce-ai venit, lipitoare?

Nici n-apuc să casc gura, că m-au și înșfăcat muierile și m-au târât, fără nicio omenie, în grajd. S-au adunat într-un colț și-au început a urla, iar a mea, muma-pădurii, mai rău ca toate:

— Pentru ce-ai venit, mama ta de ticălos?

Eu, cu binișorul:

— Lăsați-vă de prostii, măi muieri… Amnistie!…

Cum am scăpat vorba asta, nevasta lui Anisim se repede cu pumnii:

— Toată viața v-ați bătut joc de noi ca de vite, ne-ați bătut, ne-ați suduit, și mai îndrăznești și-acum să ne faci de două parale? Nu ți se mai trece! Na, amnistie ești tu, iar noi suntem neveste

cinstite, îmi dă cu tifla și pe urmă se întoarce către muieri: Ei, suratelor, ce facem cu el, pentru vorba lui murdară?

Mi-a zvâcnit inima, parcă mi s-a rupt ceva în bojoci. „S-a isprăvit, îmi zic, o să-și facă râs de mine, ticăloasele!”

Până-n ziua de azi mi se întorc mațele pe dos când îmi amintesc. Și cum să nu-mi fie necaz? M-au întins pe jos fără nicio rușine. Dunka lui Anisim mi s-a așezat pe cap:

— Nu te speria, Fedot, că noi o să folosim doar unelte de gospodărie, ca să ții minte că nu suntem amnistii de pe maidan, ci femei măritate!

Da’ ce fel de unelte de gospodărie pot să fie urzicile? Și, pe deasupra, erau din cele sălbatice, lungi de un arșin, ca s-o aibă dracul de sămânță! După pățania asta, o săptămână de zile n-am putut ședea ca lumea, ci numai culcat pe burtă… M-au bășicat tot cu uneltele lor de gospodărie…

A doua zi s-a ținut o adunare, s-a făcut un proces-verbal, precum că să nu mai fie bătute muierile și să se lucreze pentru ispolkomul lor muieresc o deseatină de floarea-soarelui. Muierile, știi, s-au întors acasă, și a mea, la fel, dar pentru mine, viața nu mai e viață până-n ziua de azi. De pildă, văd că vițeii mănâncă varza din grădină și-i spun lui Grișka, fecioru-meu: „Du-te de-i alungă!”, iar el, secătura, se-ntoarce către mine:

— Taică, da’ de ce râde lumea de tine și-ți zice Kolceak?

Trec pe uliță și copiii se țin scai:

— Kolceak! Kolceak! Cum te-ai războit cu muierile?

Păi cum să nu-mi fie necaz? Toată viața mi-am văzut de plugărie, iar acum, deodată, am ajuns Kolceak? Stioșka are un câine și l-a botezat Kolceak; va să zică am ajuns de-o seamă cu câinele lui Stioșka? Nu-u, nu primesc! Așa că iată de ce vă întreb: dacă dau o plângere la judecătorie împotriva, muierilor, puteți dumneavoastră,

cetățene judecător, să le trântiți un articol potrivit pentru porecla asta de câine, „Kolceak”, și pentru jignirea aceea cu urzicile?…

SOARTA UNUI OM

În românește de
MARCEL GAFTON și
LUCIAN RENERT

Evgheniei Grigorievna Levițkaia,
membră a P.C.U.S. din anul 1903

În ținuturile Donului de Sus cea dintâi primăvară de după război veni pe neașteptate, nespus de blândă. La sfârșitul lui martie începură să sufle vânturi calde dinspre Azov și, în două zile, pe nisipurile de pe malul stâng al fluviului nu mai vedeai nici urmă de zăpadă; în stepă, râpile și coclaurile pline de omăt se transformară în viroage, pâraiele sparseră gheața, purtându-și năvalnic la vale apele înspumate, iar drumurile deveniră aproape impracticabile. Tocmai acum, când drumurile erau pretutindeni desfundate, a trebuit să plec la stanița Bukanovskaia. Distanța nu era mare – cu totul vreo șaizeci de kilometri – dar

am avut mult de furcă până să ajungem la destinație. Împreună cu tovarășul care mă însoțea am pornit la drum înainte de răsăritul soarelui. Doi cai voinici se opinteau din toate puterile la șleahurile întinse să plesnească și abia izbuteau să urnească din loc brișcă grea. Roțile intrau până la butuc în nisipul ud, amestecat cu zăpadă și gheață; după vreun ceas, pe sub urmele lăsate de șfichiurile biciului se adunară clăbuci mari de spumă, iar aerul proaspăt al dimineții se umplu de izul pătrunzător și amețitor al sudorii de cal amestecat cu mirosul catranului cu care erau unse din belșug hamurile.

Acolo unde caii se opinteau cu greu, coboram din brișcă și mergeam pe jos. Cizmele ni se afundau în zăpada muiată și era greu de mers, iar pe marginea drumului, unde pământul mai era acoperit de o pojghiță de gheață ce sclipea în bătaia soarelui, era și mai greu. Ne-au trebuit șase ceasuri ca să străbatem vreo treizeci de kilometri și să ajungem la vadul de pe râulețul Elanka.

Râulețul acesta, care vara seca de tot pe alocuri, se revărsase în dreptul cătunului Mohovski cale de vreun kilometru, acoperind lunca mlăștinoasă de arini din apropiere. Trecerea pe celălalt mal se făcea cu o bărcuță șubredă cu fundul teșit, care nu lua mai mult de trei oameni. Am dat drumul cailor. Pe celălalt mal, în remiza unui colhoz, ne aștepta un „Willis” hodorogit, trecut prin multe, pe care-l lăsasem acolo încă din iarnă. Eu împreună cu șoferul ne-am urcat cu oarecare teamă în bărcuța aceea costelivă. Însoțitorul meu rămase pe mal cu lucrurile. Dar n-apucarăm să ne îndepărtăm bine de locul plecării, că prin fundul putrezit al bărcii și începu să țâșnească apa. Am astupat cu ce-am putut crăpăturile hârbului aceluia de barcă, și până să ajungem dincolo, a trebuit să aruncăm mereu apa afară. După un ceas, eram pe celălalt mal. Șoferul plecă în sat după mașină, veni cu ea, apoi

se sui din nou în barcă și, punând mâna pe vâsle, îmi spuse:

— Dacă albia asta afurisită nu se duce la fund, atunci suntem înapoi peste vreo două ceasuri, nu mai curând.

Satul se întindea până hăt departe, și aici, lângă podețul unde trăsese barca, era o liniște desăvârșită, așa cum afli numai toamna târziu ori în prag de primăvară prin locurile neumblate. Dinspre apă venea un miros pătrunzător de arin putrezit și de umezeală, dar dinspre întinderile depărtate ale stepei perdeluite de o ceață liliachie, vântul aducea aroma proaspătă, înviorătoare și abia simțită a pământului reavăn, eliberat de zăpezi.

Ceva mai încolo, în nisipul de pe mal, zăcea trântit un gard de nuiele. M-am așezat pe el și ziceam să aprind o țigară, dar, vârând mâna în buzunarul din dreapta al pufoaicei, am văzut cu amărăciune că pachetul meu de țigări „Belomor” era muiat fleașcă. Pe când treceam râul, un val zbucnise peste marginea bărcii și apa tulbure mă udase până la brâu. Atunci însă nu-mi stătea gândul la țigări! Lăsasem vâsla și mă apucasem să azvârl cât mai iute apa afară, ca să nu se scufunde cu noi barca. Acum, mustrându-mă amarnic pentru nepăsarea de care dădusem dovadă, am scos binișor pachetul muiat din buzunar, apoi m-am lăsat pe vine și am început să înșir pe gard, una câte una, țigările ude, cenușii.

Era pe la amiază. Soarele dogorea ca în mai și nădăjduiam că țigările mele se vor usca repede. Razele lui ardeau cu atâta putere, încât începu să-mi pară rău că îmbrăcasem pufoaica și pantalonii militari vătuiți. Trăiam prima zi cu adevărat călduroasă din an. Era plăcut să stai așa de unul singur pe gardul acela de nuiele, și să te lași în voia singurătății și a liniștii. Mi-am scos căciula soldățească, dintr-acelea cu urechi – una veche și ponosită – lăsând vântul să-mi zvânte părul nădușit

de atâta vâslit, în timp ce priveam la norii albi și greoi care pluteau pe albastrul spălăcit al cerului.

Curând, în dreptul ultimelor case din capul satului, ieși în drum un bărbat. Ținea de mână un băiețaș, care, judecând după statură, avea cel mult cinci-șase ani. Osteniți, se îndreptau amândoi către podețul de acostare, dar, când ajunseră în dreptul mașinii, veniră spre mine. Drumețul, un om înalt și uscățiv, se opri chiar în fața mea și spuse cu o voce joasă de bas:

— Noroc, frățioare!

— Bună ziua – i-am răspuns eu, strângând mâna mare și ciolănoasă pe care mi-o întinse.

Drumețul se aplecă spre copil și-l îndemnă:

— Dă bună ziua lui nenea, tată. Și el e tot șofer ca și tăticul tău. Numai că noi am mers pe camion, și el gonește pe mașinuța asta mică.

Privindu-mă țintă cu ochișorii lui albaștri ca cerul, băiețașul îmi întinse cu îndrăzneală mânuța-i trandafirie și rece, în timp ce pe buze i se înfipse un zâmbet. I-am scuturat-o ușurel și apoi l-am întrebat:

— Ce ți-s mâinile așa reci, moșulică? Soarele frige, și tu îngheți, cum vine asta?

Cu o mișcătoare încredere de copil, puștiul mi se lipi de genunchi și, ridicând a mirare spre mine sprâncenele-i bălaie, zise:

— De ce-mi zici moș, nene? Eu sunt mic, și de înghețat, n-am înghețat de loc. Mi-s mâinile reci fiindcă m-am jucat cu zăpadă.

Cu mișcări încete de om obosit, tatăl își scoase din spinare sacul pe jumătate gol și, așezându-se alături de mine, spuse:

— Mare chin să pleci la drum cu asemenea pasager! Din pricina lui am obosit în halul ăsta. Dacă întind pasul, el trebuie să alerge, ca să nu rămână în urmă. N-am cum s-o scot la capăt cu țâncul ăsta al meu; în loc să fac un pas, fac trei, și uite-așa mergem de parc-am fi un cal și o broască țestoasă. Afară de asta, nici să-l scapi din ochi nu

poți. Cum întorci capul, gata, s-a și vârât într-o băltoacă ori a rupt un țurțure de gheață și-l suge în loc de bomboană. Nu, nu-i treabă de bărbat să pleci la drum cu un asemenea pasager, ba încă și pe jos. Tăcu o clipă, apoi mă întrebă: Și tu ce faci aici, ți-aștepți șefii?

Nu-mi venea să-l contrazic și să-i spun că nu sunt șofer, așa că i-am răspuns:

— N-am ce face. Trebuie să aștept.

— Vii de dincolo?

— Da.

— Nu știi, întârzie mult barca?

— Vreo două ceasuri.

— Oho! Avem de așteptat, nu glumă! Nu-i nimic, ne mai odihnim până atunci, că eu n-am niciun zor. Când te-am văzut întâi, mi-am zis: „Uite un om de-ai noștri care se perpelește de unul singur. Ce-ar fi să stăm nițel la taifas și să tragem amândoi câte o țigară? Că de unul singur, nici să fumezi și nici să mori nu-ți vine”. Văd că o duci bine, fumezi țigări gata răsucite. Ce-ai pățit cu ele, le-ai udat? Să știi de la mine, frățioare: tutunul udat și calul vindecat nu sunt bune de nimic. Ia dintr-al meu. E mahorcă tare a naibii.

Zicând acestea, scoase din buzunarul pantalonilor subțiri, de culoare kaki, o pungă ponosită de mătase cărămizie, strânsă sul, și o desfăcu, așa fel încât am putut citi cele câteva cuvinte brodate într-un colț: „Unui ostaș iubit, de la o elevă din clasa a 6-a a școlii medii din Lebediansk”.

Răsucirăm fiecare câte o țigară din tutunul acela tare și fumarăm în tăcere mult timp. Tocmai voiam să-l întreb încotro a pornit-o cu băiețașul și ce nevoie îl mână la drum pe o asemenea vreme, dar el mi-o luă înainte:

— Și zi, tot războiul l-ai făcut la volan?

— Aproape tot.

— Pe front?

— Da.

— Și eu am avut multe de îndurat acolo, frățioare. Am golit stacana necazurilor pân' la fund.

Își lăsă pe genunchi mâinile mari, pământii și se gârbovi tot. M-am uitat la el și dintr-o dată nu m-am simțit în apele mele… Ați văzut vreodată niște ochi ce par presărați cu cenușă, în care se citește o nesfârșită tristețe și o durere atât de cumplită, încât ți-e greu să-i privești? Asemenea ochi avea întâmplătorul meu tovarăș de vorbă.

Rupând o nuielușă strâmbă din gard, el desenă în tăcere vreme de aproape un minut niște chipuri ciudate pe nisip, apoi îmi spuse:

— Uneori, noaptea, în așternut, nu-mi vine somnul, cercetez întunericul cu ochii tulburi și mă întreb: „De ce oare și-a bătut joc viața de mine?" Și nu aflu răspuns nici noaptea, pe întuneric, nici ziua, pe lumină. Nu aflu și nici n-am să aflu vreodată! Pe neașteptate își veni în fire și își îndemnă cu duioșie feciorul: Du-te, dragul tatii, de te joacă pe lângă apă. Lângă o apă mare copiii găsesc totdeauna câte ceva. Fii numai cu băgare de seamă să nu te uzi la picioare!

Încă de pe când fumam în tăcere, mă uitasem pe furiș la amândoi și băgasem de seamă cu uimire un amănunt care mi se părea ciudat. Băiețașul era îmbrăcat simplu, dar îngrijit: hăinuța lungă, croită după măsură și căptușită cu blană ușoară de capră, cizmulițele făcute puțin mai largi, ca să poată fi încălțate și peste ciorapul de lână, peticul cusut cu migală pe o mânecă a hainei – totul dovedea o grijă de femeie, o mână iscusită de mamă. În schimb tatăl se înfățișa tocmai dimpotrivă: pufoaica, arsă în câteva locuri, era cârpită grosolan și de mântuială, iar un petic ce se vedea pe pantalonii lui kaki, ponosiți era prins alandala, mai degrabă însăilat, de o mână neîndemânatică de bărbat; în picioare purta niște bocanci soldățești aproape noi, dar ciorapii groși de lână erau mâncați de molii, neatinși de mână de femeie…

„Ori e văduv, ori nu se împacă bine cu nevasta” – mi-am zis eu.

Dar iată că, după ce-și însoți băiatul cu privirea, tuși sec și începu din nou să vorbească. În clipa următoare eram numai ochi și urechi:

— La început viața mea a fost ca oricare alta. De fel sunt din gubernia Voronej și-s născut în anul 1900. În timpul războiului civil am luptat în Armata Roșie, în divizia lui Kikvidze. În ’922, când cu foametea cea mare, am plecat în Kuban, unde mi-am frânt spinarea muncind pentru chiaburi, dar așa am scăpat cu viață. Acasă, tata, mama și cu surioara mea au pierit de foame. Am rămas singur pe lume. Neamuri, n-aveam pe nimeni, nicăieri, să fi dat cu tunul. Ei, după un an am plecat din Kuban, am vândut căsuța părintească și m-am oprit la Voronej. Mai întâi am lucrat într-un artel de dulgherie, pe urmă am intrat la uzină, unde-am învățat meseria de lăcătuș. Curând după asta m-am însurat. Nevasta fusese crescută la cămin, era orfană. Bună fată am nimerit! Cuminte, veselă, îndatoritoare, deșteaptă. Nu meritam eu asemenea nevastă! De mică a cunoscut suferința și poate că asta i-a înrâurit într-un fel firea. Dacă te uitai la ea de departe, nu prea părea arătoasă, dar eu nu făceam așa, eu o priveam de aproape, drept în ochi. Și pentru mine n-a fost pe lumea asta femeie mai frumoasă și mai bună decât dânsa. N-a fost și nici n-are să mai fie!

Mă întorceam acasă de la muncă, obosit, uneori pornit, plin de arțag. La vorbele mele de ocară n-am pomenit niciodată să-mi spună o vorbă mai tare. Duioasă, liniștită, nu știa cum să-ți intre în voie și cum, din puținul pe care-l avea în casă, să facă bucate mai alese. Mă uitam la ea și simțeam că mi se topește inima, iar după câteva clipe o îmbrățișam și-i spuneam: „Iartă-mă, Irinka mea dragă, am fost un măgar. N-au mers lucrurile cum trebuie la uzină și mi-am ieșit din fire”. Uite așa ne împăcăm și aveam totdeauna mulțumire

sufletească. Știi tu, frățioare, ce înseamnă asta pentru muncă? Dimineața mă duceam glonț la fabrică și lucram cu sârg și cu spor. Uite ce va să zică să ai o nevastă înțeleaptă, o prietenă.

Când era zi de chenzină, mă mai abăteam să trag câte o dușcă, așa, cu prietenii, ba uneori mi se întâmpla să mă întorc acasă mort de beat, că s-or fi îngrozit de mine trecătorii cărora le ieșeam în cale. Strada îmi părea prea îngustă și gata! De ulicioare, ce să mai vorbesc! Pe-atunci eram un flăcău zdravăn, țineam la băutură și ajungeam totdeauna acasă pe picioarele mele. Se întâmpla uneori ca ultima bucată de drum s-o fac cu viteza întâi, adică în patru labe, dar tot ajungeam acasă. Și Irina mea o dată nu mi-a făcut tămbălău, o dată nu s-a răstit la mine și nici nu m-a mustrat. Se mulțumea doar să râdă, da-ncetișor, ca nu cumva, beat cum eram, să-mi ies din fire. Mă descălța și-mi spunea la ureche: „Tu culcă-te la perete, Andriușa, să nu cazi din pat peste noapte”. Eu picam ca un butuc și totul îmi juca înaintea ochilor. Simțeam totuși ca prin vis cum îmi mângâia încetișor părul și-o auzeam șoptindu-mi cuvinte duioase; care va să zică îi era milă de mine…

Dimineața mă trezea cu două ceasuri mai devreme, ca să-mi vin în fire. Știa că, dacă-s mahmur, nu mănânc nimic, așa că-mi pregătea un castravete murat sau ceva ușor și-mi turna un păhărel de votcă: „Bea, Andriușa, dar să nu mai ceri altul, dragule”. Cum puteam să-i înșel încrederea? Dădeam păhărelul peste cap, îi mulțumeam din ochi, fără o vorbă, o sărutam și plecam la lucru, ca și când nimic nu s-ar fi întâmplat. Dacă mi-ar fi spus măcar un cuvințel, dacă s-ar fi răstit la mine ori m-ar fi ocărit cât îmi ținea mahmureala, m-aș fi îmbătat și a doua zi, negreșit. Așa se întâmplă în unele familii când nevasta n-are glagorie; am văzut eu cicălitoare dintr-astea, știu câte parale fac.

Curând veniră și copiii. Întâi am avut băiatul, apoi încă două fetițe… Atunci am slăbit-o și eu cu prietenii. Aduceam acasă tot ce câștigam. Eram mai mulți, nu numai eu cu nevasta, și nu-mi ardea de băut. Duminica vedeam și eu o halbă de bere și cu asta, basta!

Prin ’929 am simțit că m-atrag mașinile. Am învățat șoferia și m-am așezat la volanul unui camion. M-am obișnuit la volan și n-am mai vrut să mă întorc la fabrică. Aicea îmi părea mai vesel. Și uite-așa am dus-o zece ani, de nici nu știu când au trecut. Parc-a fost un vis. Ce-s zece ani? Întreabă orice om în vârstă dacă știe când a trecut viața. Habar n-are! Trecutul e așa ca stepa asta nesfârșită, până hăt departe. Am călcat doar vreo douăzeci de kilometri și uite-o acum năpădită de neguri, că nu mai deosebești de aici pădruicea de buruiană, nici arătura de fâneață…

Am muncit zi și noapte în ăști zece ani. Câștigam bine și nu trăiam mai prost ca alții. De la copii aveam numai bucurie! Toți trei învățau foarte bine, iar Anatoli, cel mare, s-a dovedit așa de priceput la matematici, că au scris despre el până și-n ziarele centrale. De unde avea zestrea asta pentru știință, habar n-am, da’ pe mine parcă mă ungea la inimă și mă mândream cu el. Doamne, cum mă mai mândream!

Am adunat și ceva bănuți în ăști zece ani, și înainte de război mi-am ridicat o căsuță, două odăi, cămară și un cerdac mititel. Cumpărase Irinka două capre. Ce ne mai trebuia? Copiii mâncau terci cu lapte, adăpost aveam, îmbrăcați și încălțați eram, într-un cuvânt, urcasem grijile-n pod. Numai că am ridicat căsuța acolo unde nu trebuia. Mi-au dat un lot de vreo șase ari pe-aproape de uzina de avioane. Dacă-mi făceam cocioaba în altă parte, poate că aveam și eu altă viață.

Ei, și numai ce vine războiul. A doua zi primesc o hârtie și mă prezint la comisariat, și-a treia zi, îmbarcarea. M-au petrecut toți patru: Irinka,

Anatoli și fetele: Nastenka și Olinușka. Toți copiii s-au ținut bine. Fetele, de, ca fetele, își mai ștergeau câte o lacrimă. Anatoli strângea doar din umeri de parcă-l luase cu frig, avea șaispce ani trecuți. Da' Irinka mea!… În șaptespce ani cât am trăit împreună n-am văzut-o o dată așa. Toată noaptea nu mi s-a uscat cămașa de cât mi-a plâns pe umăr și pe piept, iar de dimineață aceeași poveste… La gară, mă durea inima, că nici nu mă puteam uita la ea! Avea buzele umflate de atâta plâns, părul ieșit de sub broboadă, ochii tulburi, cu privirea rătăcită, ca de om nebun. Comandanții strigă îmbarcarea, și ea mi s-aruncă la piept și mi s-agață cu mâinile de gât, tremurând toată ca un copac tăiat… Încercam și eu, și copiii s-o aducem în fire; degeaba! Alte femei stăteau de vorbă cu bărbații ori cu feciorii, dar a mea se lipise de mine ca frunza de cracă, tremura toată și nu scotea un cuvânt. „Mai stăpânește-te și tu, Irinka dragă! zic. Spune-mi măcar o vorbă la despărțire. Ea se tot căznea să vorbească, dar după fiecare cuvânt o podidea plânsul: „Andriușa… scumpul meu… n-o să te mai văd… niciodată… pe lumea… asta…”

Mie mi se rupea inima numai cât o priveam, și ea turna gaz peste foc. Gândeam c-ar trebui să înțeleagă că nici mie nu mi-e ușor să mă despart, că doar nu mă duceam la nuntă. Și m-am înfuriat! I-am desfăcut cu de-a sila mâinile de după gât și am împins-o ușurel de umeri. Ușurel, așa mi se părea mie, dar eram puternic al naibii. Ea se dă câțiva pași înapoi, vreo trei pași, nu mai mult, și apoi iar vine spre mine, călcând mărunțel și cu mâinile întinse. „Așa îți iei tu rămas bun de la bărbatul tău? strig eu. Ce ți-a venit să mă îngropi de viu?!” Ei, și văzând-o cum și-a pierdut cumpătul, am îmbrățișat-o încă o dată…

Aci necunoscutul își curmă brusc povestirea și, în liniștea ce se așternu, am deslușit un hârâit, de parcă în gâtlejul lui fierbea ori clocotea ceva. Tulburarea lui mă cuprinse și pe mine. L-am privit

cu coada ochiului, dar n-am văzut nici urmă de lacrimă în ochii lui stinși, ca de mort. Ședea abătut, cu capul proptit în piept, și doar mâinile mari, ce-i atârnau neputincios de-a lungul trupului, erau cuprinse de un tremur ușor; îi tremurau la fel și buzele puternice, și bărbia…

— Nu faci bine, prietene, nu-ți mai aduce aminte – i-am spus eu încet, dar el pesemne nu m-a auzit, căci, învingându-și tulburarea cu prețul unor mari sforțări, rosti deodată, cu o voce răgușită, schimbată:

— Până la moarte, până-n ultimul meu ceas, n-am să-mi iert că am împins-o atunci!

Apoi tăcu din nou și pentru multă vreme. Încercă să-și răsucească o țigară, dar hârtia de ziar se rupea și tutunul i se vărsa pe genunchi. Într-un târziu, când izbuti, trase cu lăcomie câteva fumuri, tuși ușor și reînnodă firul vorbei:

— M-am smuls de lângă Irinka, i-am cuprins obrajii în palme și-am sărutat-o; buzele ei erau reci ca gheața. Mi-am luat rămas bun de la copii și pe urmă am rupt-o la fugă spre vagon, sărind din mers pe scară. Trenul porni din gară încet de tot; am trecut pe lângă ai mei. Mă uit, copilașii mei rămași fără tată, strânși grămadă, îmi fac semne cu mâna, vor să zâmbească, dar nu izbutesc! Irinka își apăsa pieptul eu mâinile, buzele îi erau albe ca varul, bolborosea ceva, mă privea fără să clipească și tot trupul i se apleca înainte, de parc-ar fi mers împotriva unui vânt puternic… Așa mi-a rămas întipărită în minte pentru toată viața: cu mâinile strânse la piept, cu buzele livide și cu ochii larg deschiși, plini de lacrimi… De cele mai multe ori și în vis tot așa o văd… De ce-am împins-o atunci? Când mi-aduc aminte de asta, și azi mi se strânge inima, de parcă mi-ar ciopârți-o cineva cu un cuțit bont…

Unitatea mea s-a format în Ucraina, lângă Belaia Țerkova. Mi-au dat un camion „Zis-5”, cu care am și plecat pe front. Despre război n-am ce-ți

povesti, ai fost acolo și știi cum a fost la început. De la ai mei primeam des scrisori, dar eu le scriam rar. Le scriam că totul e în bună ordine, că luptăm încetișor și că, deși deocamdată ne retragem, curând-curând o să ne adunăm puterile și o să-i învățăm minte pe friți. Ce altceva puteam scrie? Afurisite zile au fost atunci, nu-ți ardea de scrisori. De altfel, trebuie să recunosc că nu-mi plăcea să mă vaiet și nu puteam să-i sufăr pe mucoșii ăia care în fiecare zi n-aveau altă treabă decât să le scrie nevestelor și drăguțelor, înșirând la tânguieli pe hârtie. „O duce greu, săracul, te pomenești că-i rămân oasele pe-acolo!” Mi se văicăreau așa ca niște muieri, dornici de compătimire, își întindeau balele pe hârtie și nu voiau să înțeleagă că bietele noastre femei și bieții copii o duc în spatele frontului tot așa de greu ca și noi. Toată țara se sprijinea pe umerii lor! Ce umeri au avut femeile și copiii noștri, de nu s-au încovoiat sub o asemenea povară? Și nu s-au încovoiat, au rezistat! Și uite, câte-un plângăreț dintr-ăștia, de nu face două parale cu sufletul lui cu tot mi se văicărește acasă, iar femeia harnică citește scrisoarea și simte cum îi fuge pământul de sub picioare. După o asemenea scrisoare, sărmana, lasă mâinile în jos, sfârșită, și nu-i mai arde de muncă.

Nu! De-aia ești bărbat, de-aia ești soldat, ca la nevoie să răzbați, să ții piept la toate. Iar dacă ai în vine mai mult sânge de muiere decât de bărbat, atunci îmbracă o fustă cu crețuri multe, ca să-ți acopere mai bine fundul slab și barem din spate să semeni a femeie, și du-te la prășit sfeclă sau la muls vacile, că pe front n-ai ce căuta. Miroase urât și fără tine!

N-am apucat măcar anul în luptă… În răstimp am fost rănit de două ori, de amândouă dățile ușor: o dată la braț, altă dată la picior; prima oară de un glonț tras din avion, a doua de o schijă de obuz. Mi-au găurit mașina și de sus, și de pe lături, cu toate astea mi-a mers o vreme. Mi-a mers cât mi-a

mers, da' până la urmă mi s-a înfundat… În '942, în mai, am căzut prizonier lângă Lozovenki. Uite cum a fost: nemții atacau din toate părțile; o baterie de obuziere de-a noastră, calibru 122, rămăsese aproape fără muniții; și iac-așa, mi-au încărcat camionul cu obuze până-n vârf, am muncit și eu la încărcat de mi se lipise cămașa de spinare, și întinde-o la drum, că luptele se apropiau de noi și trebuia să mă grăbesc. În stânga se auzeau niște tancuri, în dreapta, canonadă, în față, canonadă; într-un cuvânt, nu mirosea a bine…

Comandantul companiei auto mă întreabă: „Ce zici, Sokolov, ai să răzbești?" Auzi întrebare! Acolo, ai noștri, tovarășii mei, își dădeau viața, și eu am să stau aici să mă scarpin la ceafă? „Ce întrebare?! zic eu. Trebuie să răzbesc, asta e!" „Bine, zice, atunci șterge-o! Gonește cât poți!"

Și i-am dat drumul! În viața mea n-am mers ca atunci! Știam bine că nu duc cartofi, încărcătura mea cerea băgare de seamă, dar despre ce băgare de seamă putea fi vorba când acolo băieții noștri luptau cu mâinile goale, iar artileria inamicului bătea drumul fără odihnă? Făcusem vreo șase kilometri și curând trebui să m-abat pe un drum de țară, ce ducea spre râpa unde era bateria, când, ce-mi văd ochii, Maică Precistă! În stânga și-n dreapta șoselei, precum și de-a dreptul peste câmp se retrăgea infanteria noastră, iar în urma ei explodau minele. Ce să fac? Doar n-o să mă întorc din drum? Haide înainte! Mai rămăsese vreun kilometru până la baterie, că abia cotisem pe drumul ăla de țară, dar n-am mai apucat, frățioare, să ajung la ai mei… La câtiva pași de mine explodează deodată o ghiulea pornită pesemne dintr-un tun cu tragere lungă. N-am auzit explozia, țin minte doar c-am simțit cum mi-a plesnit parcă ceva în cap, atâta tot. Nu pricep cum de-am scăpat cu viață și nici nu știu cât timp am zăcut acolo, trântit la pământ la vreo opt metri de pâlnia exploziei. Într-un târziu mi-am venit în fire, da' nu

eram în stare să mă ridic în picioare: capul îmi zvâcnea, tremuram tot ca de friguri, vedeam negru înaintea ochilor, simțeam umărul stâng cum scârțâie și în tot corpul o durere de parcă m-ar fi bătut cineva două zile în șir cu tot ce i-a căzut în mână. M-am târât multă vreme pe burtă și până la urmă tot m-am ridicat în picioare. În schimb, nu-mi dădeam seama nici unde mă aflu și nici ce s-a întâmplat cu mine. Îmi pierise ținerea de minte cu totul. Să mă culc iarăși la pământ, mi-era teamă. Mi-era teamă că dacă mă culc nu mă mai scol și-am să mor acolo. Stăteam în picioare și mă clătinam dintr-o parte în alta, cum se clatină un plop în furtună.

Când mi-am venit de-a binelea în fire și mi-am adus aminte de cele întâmplate, m-am uitat în jur și inima mi s-a strâns ca într-un clește: obuzele pe care eu le duceam la baterie stăteau risipite peste tot, ceva mai încolo zăcea camionul făcut țăndări, cu roțile-n sus, iar luptele, luptele se purtau undeva, în spatele meu… Cum vine asta?

N-am de ce m-ascunde, de data asta mi s-au tăiat picioarele și-am căzut la pământ ca trăsnit; îmi dădeam seama că sunt înconjurat, mai bine zis că am căzut prizonier la fasciști. Așa se întâmplă în război…

Oh, frățioare, dac-ai ști ce greu e să înțelegi asta: că împotriva voinței tale ai căzut prizonier! Cine n-a simțit-o pe pielea lui, anevoie îl faci să înțeleagă ce înseamnă.

Stau, care va să zică, lungit și aud: trec tancuri. Patru tancuri mijlocii nemțești trec cu mare viteză chiar pe lângă mine, în direcția dincotro venisem eu cu obuzele. Îți dai seama ce-am simțit? Pe urmă se apropie tunurile trase de autotractoare, trece o bucătărie de campanie și, în sfârșit, uite și infanteria. Erau puțini, cel mult o companie. Mă uit pe furiș și iar mă lipesc cu obrazul de țărână și închid ochii: mi-era scârbă să-i privesc, iar inima mi-era grea ca de plumb.

Credeam că au trecut toți și ridic capul: când colo, șase pistolari mărșăluiau cam la vreo sută de metri de mine. Îi văd cum s-abat din drum și vin drept spre mine. Mergeau în tăcere. „Uite, mi-am zis, ți se apropie și ție sfârșitul.” Mă ridic în capul oaselor, că nu voiam să mor așa lungit, pe urmă mă scol în picioare. La câțiva pași de mine, unul dintre ei numai ce saltă din umăr și apucă pistolul automat. Și să vezi ce caraghios e făcut omul: în clipa aia, nici urmă de spaimă, n-am știut ce e frica. Mă uitam la el și-mi ziceam: „Acușa trage o salvă scurtă și gata! Oare unde-o să mă ochească? În cap, ori de-a curmezișul pieptului?” Ca și cum n-ar fi fost tot un drac, unde m-ar fi găurit. Pistolarul era un flăcău bine făcut, unul negricios, cu niște buze subțiri ca ața și cu ochii abia mijiți. „Ăsta te omoară fără măcar să clipească”, îmi zic. Așa a și fost: ia pistolul în mână, ochește – eu îl priveam drept în ochi, fără să scot o vorbă – da’ un altul, cred că era fruntaș, unul mai în vârstă, ba aș spune chiar în etate, strigă ceva, îl dă la o parte, se apropie de mine, bolborosind nu știu ce pe limba lui, și-mi îndoaie brațul drept din cot: pipăie să vadă dacă am mușchi. „O-ho-o!” se miră el după ce termină și-mi arată cu mâna înspre drum către asfințit. „Haide, care va să zică, mână, vită ce ești, muncește pentru Reich-ul nostru!” Se făcuse stăpân pe mine, câinele!

Ăl negricios se tot uita la cizmele mele; păreau bune cizmele. Și-mi face semn. Adică: „Scoate-le”. Mă așez eu la pământ, mă descalț și-i întind cizmele. El mi le smulge din mână, nu altceva. Eu mă desfac și de obiele și i le întind, privindu-l de jos în sus. El începe să urle, să înjure pe păsăreasca lui și dă să pună iar mâna pe pistol. Ăilalți nechezau cu toții. Ei, și cu asta s-a terminat. Da’ până am ieșit la drum, negriciosul s-a întors de vreo trei ori la mine și ochii îi sticleau ca la lup. Era furios nevoie-mare, și de ce, mă rog? Parcă eu i-aș fi luat cizmele, nu el pe-ale mele!

Ce să-i faci, frățioare, n-aveam de ales. Când am ajuns la șosea, trag o înjurătură parșivă, așa ca la noi, la Voronej, îi sudui bine pe toți și o pornesc spre asfințit în prizonierat! Ca mărșăluitor nu făceam pe atunci nici două parale, dacă-ți călcam un kilometru într-un ceas. Voiam să merg drept înainte, dar mă clătinam dintr-o margine în alta a drumului, ca beat. Curând mă ajunge din urmă o coloană de prizonieri de-ai noștri, băieți din divizia mea. Îi duceau zece pistolari nemți. Când ajunge în dreptul meu, ăl de mergea în frunte își face deodată vânt și mă pocnește în cap cu mânerul pistolului automat, fără să fi spus o vorbă. Dacă picam la pământ, m-ar fi țintuit acolo cu o salvă, dar ai noștri m-au prins din aer și m-au vârât în mijlocul coloanei, purtându-mă vreo jumătate de ceas de subsuori. Când mi-am venit în fire, aud pe unul că-mi șoptește: „Să te ferească Dumnezeu să cazi! Adună-ți ultimul strop de putere și mergi, că altfel te omoară pe loc.” Ei, mi-am adunat ultimele puteri și-am mers.

Îndată după asfințitul soarelui, nemții au întărit paza convoiului cu încă vreo douăzeci de pistolari, pe care i-a adus un camion, și ne-au mânat mai departe, în marș forțat. Ăi de erau mai greu răniți nu puteau ține pasul, și pe ei îi împușcau acolo, pe loc, în mijlocul drumului. Doi au încercat să fugă, dar n-au ținut seama că-n nopțile cu lună, la câmp deschis, vezi până hăt departe. Bineînțeles, i-au împușcat și pe ăștia. Pe la miezul nopții ajungem într-un sat pe jumătate ars. Ne-au ținut peste noapte într-o biserică cu turla dărâmată. Pe pardoseala de piatră nu era fir de paie, iar noi eram fără mantale, numai în bluze și pantaloni, așa că n-aveam ce pune dedesubt. Unii nici bluză nu aveau, erau numai în flaneaua de bumbac, care se poartă pe piele. Cei mai mulți erau subofițeri și lepădaseră bluzele ori vestoanele ca să nu-i poată deosebi de restul soldaților. Servanții din artilerie

erau și ei fără bluze, despuiați; așa cum se găseau lângă tunuri, așa au căzut prizonieri.

Noaptea a turnat o ploaie cu găleata, că ne-a făcut ciuciulete pe toți. Turla bisericii o retezase fie un obuz de mare calibru, fie o bombă de avion, iar restul acoperișului era făcut ciur de schije; nu găseai un locșor uscat, nici măcar în altar. Așa că ne-am înghesuit acolo în biserică și am stat toată noaptea pe întuneric, grămădiți unul într-altul ca oile într-un staul. În toiul nopții simt deodată cum cineva mă prinde ușurel de mână și mă întreabă: „Tovarășe, ești cumva rănit?” „Da’ tu ce vrei, frățioare?” am zis. „Sunt medic militar, zice, poate că-ți pot fi de folos cu ceva?” M-am plâns că umărul stâng îmi cam scârțâie, că s-a umflat și mă doare de mă seacă la inimă. Atunci mi-a spus poruncitor: „Scoate bluza și cămașa.” M-am dezbrăcat și el a început să-mi pipăie umărul cu niște degete subțiri, iar pe mine mă treceau toate nădușelile. Scrâșnesc din dinți și-i spun: „Pesemne că ești veterinar, nu doctor de oameni. De ce apeși așa pe locul bolnav, om fără inimă ce ești?!” El își vede mai departe de treabă și mi-o retează supărat: „Tacă-ți fleanca! Ți-ai găsit de vorbă! Țin-te bine, că acum o să te doară și mai rău!” Nici n-apucă să termine bine, și-mi smucește o dată brațul de-am văzut stele verzi.

Când m-am dezmeticit, îl întreb: „Ce faci, fascist afurisit ce ești? Mâna mi-e tocată bucățele și tu smucești de ea fără nicio milă?!” Îl aud cum râde încetișor. „Am crezut, zice, c-o să mă pălești cu dreapta, dar văd că ești flăcău liniștit. Mâna ți-era doar scrântită, nu ruptă, și acuma ți-am pus-o la loc. Ei, ia spune, nu-i așa că ți-e mai bine?” Într-adevăr, simțeam că durerea mă lasă. I-am mulțumit din tot sufletul, iar el s-a dus mai departe, prin întuneric, tot întrebând încetișor: „E careva rănit?” Uite ce-nseamnă un medic adevărat! Chiar și în prizonierat, și-n beznă, urma să-și îndeplinească misiunea lui măreață.

Zbuciumată a mai fost noaptea aceea! Afară n-aveam voie să ieșim – șeful convoiului ne prevenise de asta încă de când ne băgaseră doi câte doi în biserică. Și, ca un făcut, unul dintr-ai noștri, om cu frica lui Dumnezeu, avea și el nevoie până afară. S-a ținut el cât s-a ținut, da' până la urmă n-a mai putut răbda și a început să lovească în ușă. „Nu pot, zice, să pângăresc sfântul lăcaş. Sunt credincios, sunt creştin! Ce să fac, fraților?" Ai noștri, știi cum sunt. Unii râdeau, alții înjurau, alții îl luau în bătaie de joc cu tot felul de sfaturi. Ne-a înveselit pe toți povestea asta, numai că a avut un sfârșit foarte trist: credinciosul nostru a început să bată în ușă, cerând să i se dea drumul afară. Și l-au ascultat: a tras fascistul o salvă pe toată lățimea ușii și l-a omorât, dimpreună cu alți trei oameni, iar pe unul l-a rănit grav, că spre dimineață a și murit.

I-am strâns laolaltă pe cei uciși, apoi ne-am așezat pe locurile noastre și am tăcut cu toții, gândind că începutul n-a fost prea vesel… După câtva timp am început să vorbim pe șoptite, cu jumătate de gură; prietenii din același pluton, sau care se știau că sunt din aceeași companie și se pierduseră unii pe alții, se strigau încetişor în întuneric. Alături de mine aud pe doi vorbind molcom. Unul spunea: „Dacă mâine dimineață, înainte să ne pornească mai departe, ne pun în front și spun să iasă din rând comisarii politici, comuniștii și evreii, tu să nu te-ascunzi, să nu te prefaci că nu ești comandant de pluton! N-o să-ți meargă. Crezi că dacă ți-ai lepădat bluza o să treci drept soldat? Nu merge așa! N-am chef să plătesc pentru tine. Eu sunt cel dintâi care te denunț! Știu că ești comunist, că doar și mie mi-ai dat ghes să mă înscriu în partid. Acuma n-ai decât să răspunzi pentru faptele tale". Vorbele astea le rostise cel care stătea chiar lângă mine, în stânga. Din fața ăstuia, o voce tinerească răspunse: „Am bănuit dintotdeauna că tu, Krîjniov, ești om rău. Mai cu

seamă de când te-ai dat în lături și n-ai vrut să te înscrii în partid, zicând că nu ești îndeajuns de cult. Dar niciodată n-aș fi crezut că ești în stare să devii trădător. Nu-i așa că ai terminat școala de șapte ani, nu?” Celălalt răspunse tărăgănat comandantului său de pluton: „Am terminat-o, ei și ce?” Tăcură o vreme, apoi comandantul de pluton – l-am ghicit după glas – spuse încetișor: „Nu mă denunța, tovarășe Krîjniov”. Astălalt râse înfundat: „Tovarășii, zice, au rămas dincolo de linia frontului, eu nu-ți sunt tovarăș și nu mă mai ruga, că tot te denunț. Cămașa e mai aproape decât haina”.

Tăcură iară; eu am început să tremur văzând atâta mârșăvie. „Nu, mi-am zis, n-am să te las, câine, să-ți denunți comandantul! De-aici, din biserica asta, o să ieși doar ca hoit, tras de picioare!” Începu să se crape de ziuă. Mă uit, alături de mine, lungit pe spate și cu mâinile sub cap, un flăcău zdravăn, iar lângă el un tinerel slăbuț, cârn, foarte palid, îmbrăcat numai în cămașă, stătea în capul oaselor, cu brațele petrecute în jurul genunchilor. „N-o scoate la capăt tinerelul, îmi zic, cu huiduma asta. O să trebuiască să-i vin eu de hac”.

Îl ating încetișor cu mâna și-l întreb în șoaptă: „Tu ești comandant de pluton?” El nu mi-a răspuns nimic, doar a dat a încuviințare din cap. „Ăsta vrea să te denunțe?” întreb eu, arătând spre flăcăul care dormea. Și el din nou dă din cap.

„Atunci, ține-l de picioare să nu se zbată. Mișcă mai iute”, zic, și mă prăvălii odată peste flăcăul ăla, cu mâinile în beregata lui. N-a apucat să zică nici pâs. L-am ținut așa sub mine vreo câteva minute, apoi m-am ridicat. Isprăvisem cu trădătorul, îi atârna limba din gură!

După asta nu m-am simțit de loc în apele mele și tare mai voiam să mă spăl pe mâini, de parcă n-aș fi sugrumat un om, ci o târâtoare veninoasă. Omorâsem pentru prima oară în viața mea, și încă

pe unul de-ai mei… Ai mei? Nu, era mai rău decât un străin, era un trădător! M-am sculat în picioare și i-am spus comandantului de pluton: „Haidem de-aici, tovarășe, biserica-i mare”.

Așa cum bănuise Krîjniov, dimineața ne-au aliniat pe toți în fața bisericii, ne-au înconjurat cu pistolari, și trei ofițeri S.S. au început să aleagă dintre noi pe cei care nu le erau pe plac. Au întrebat cine-s comuniști, comandanți și comisari politici, dar nu s-au găsit dintr-ăștia. Nu s-a găsit de asemenea niciun ticălos care să trădeze, fiindcă, slavă Domnului, aveam destui comuniști, aproape jumătate, apoi comandanți și, bineînțeles, comisari politici. Din două sute și ceva câți eram, au scos numai patru. Un evreu și trei soldați ruși. Rușii o pățiseră fiindcă erau toți trei oacheși cu părul creț. Nemții se apropiară de ei și-i întrebară „Jude?” Fiecare răspunse că era rus, dar nu l-au luat în seamă. „Ieși din rând”, și gata.

I-au împușcat pe nenorociții ăștia, iar pe noi ne-au mânat mai departe. Comandantul de pluton, cu care sugrumasem pe trădătorul ăla, a mărșăluit alături de mine până la Poznan; în prima zi mergea și îmi tot strângea mâna din mers. La Poznan ne-am despărțit, o să afli îndată de ce.

Eu, frățioare, chiar din prima zi m-am hotărât să mă întorc la ai mei. Da’ nu voiam în ruptul capului să dau greș. Până la Poznan, unde ne-au vârât într-un lagăr adevărat, n-am avut nicio ocazie prielnică. Ei, dar în lagăr la Poznan mi s-a părut că s-a ivit prilejul ăsta: pe la sfârșitul lui mai ne trimit într-o pădurice din apropierea lagărului să săpăm gropi ca să înmormântăm morții noștri. Dizenteria secerase o mulțime de prizonieri. Săpam în lutul Poznanului, da’ ochii îmi fugeau de colo până colo. Așa se face că de la o vreme bag de seamă că doi dintre paznicii noștri s-au așezat să îmbuce ceva, iar al treilea moțăie în soare. Arunc lopata și mă strecor binișor după un tufiș. Pe urmă, țin-te fugă drept spre soare- răsare…

Paznicii pesemne nu și-au dat seama prea repede de lipsa mea. De unde, slab cum eram, am avut putere să calc aproape patruzeci de kilometri într-o zi și o noapte – nici eu nu știu. Numai că visele mi s-au spulberat curând; a patra zi, când eram departe de lagărul blestemat, m-au prins. Au pus câini polițiști pe urmele mele, și ăștia m-au găsit într-un lan de ovăz.

Când s-a luminat de ziuă, m-am temut să merg în câmp deschis, și cum până la marginea pădurii mai erau cel puțin trei kilometri, mi-am zis că să mă culc în lanul ăla de ovăz. Am cojit în palme niște boabe, am mestecat câteva și apoi mi-am umplut buzunarele, să am de rezervă, când, deodată, aud chelălăit de câini și huruit de motocicletă. Mi se rupe inima ascultând cum lătratul câinilor se apropie tot mai mult de locul unde mă aflam. M-am întins cu burta la pământ și mi-am acoperit fața cu mâinile, ca să-mi apăr măcar obrajii. Câinii m-au mirosit și într-o clipă au tras de pe mine toate zdrențele în care eram îmbrăcat, lăsându-mă așa cum m-a făcut mama. M-au tăvălit prin ovăz cum au vrut și, în cele din urmă, un dulău mi s-a aruncat cu labele dinainte pe piept, ațintindu-mi beregata, dar fără să mă înșface încă.

Nemții veniră pe două motociclete. Mai întâi m-au bătut până s-au săturat, pe urmă au asmuțit câinii, care-au smuls bucăți din mine. M-au dus înapoi, în lagăr, gol pușcă și plin de sânge. O lună încheiată m-au ținut la carceră pentru evadare, dar am scăpat viu… am rămas în viață!

Îmi vine greu, frățioare, să-mi aduc aminte, și mult, mult mai greu să povestesc ce-am pătimit în prizonierat. Când mi-amintesc de chinurile supraomenești pe care le-am îndurat acolo, în Germania, când mi-aduc aminte de toți prietenii și tovarășii care au pierit, chinuiți, acolo, în lagăre, simt cum mi se urcă inima în beregată și abia mai răsuflu.

Pe unde nu m-au purtat în cei doi ani de prizonierat! Am străbătut jumătate din Germania în vremea asta: am fost în Saxonia, unde-am lucrat la o fabrică de silicați, am fost în Ruhr, unde-am împins în mină vagonetele cu cărbuni, în Bavaria, unde mi-am rupt șalele la niște săpături de pământ, am fost în Turingia și naiba știe pe unde am mai fost în țara lor nemțească. Natura, frățioare, e felurită pe-acolo, dar bătaia și glonțul erau la fel peste tot. Ne băteau, nemernicii și trântorii, așa cum la noi nici vitele nu s-a pomenit să fie bătute de când sunt ele. Ne loveau cu pumnii, ne călcau în picioare, ne speteau cu bastoanele de cauciuc și cu fel și fel de fiare, care cum le cădeau în mână, fără să mai vorbim de patul puștii, de pari ori de altele.

Te băteau fiindcă erai rus, fiindcă mai trăiai încă pe lumea asta, fiindcă munceai pentru ei, nemernicii. Te băteau fiindcă nu le plăceau ochii tăi, fiindcă nu le plăcea cum mergi, fiindcă n-ai făcut stânga- mprejur cum trebuie. Te băteau pur și simplu ca odată și odată să mori de atâta bătaie, să te îneci în sângele tău și să nu te mai scoli. Pesemne că n-aveau destule cuptoare pentru noi toți în Germania… Demâncare ne dădea peste tot la fel: o sută cincizeci de grame de pâine-ersaț, pe jumătate amestecată cu rumeguș, și o zeamă lungă de gulii. Pe alocuri ne dădeau și apă fiartă, în alte locuri nu ne dădeau. De altfel, ce să mai spun, judecă singur: înainte de război cântăream optzeci și șase de kilograme, iar în toamna acelui an nu aveam mai mult de cincizeci. Rămăsesem numai piele și os; ba aproape că nici oasele nu mai aveam putere să mi le port. Și de muncit, muncește fără să crâcnești, ba încă la niște munci pe care nici caii de povară n-ar fi răzbit să le facă.

Pe la începutul lui septembrie o sută patruzeci și doi de prizonieri sovietici au fost transferați din lagărul de la Küstrin în lagărul B-14, aflat în apropiere de Dresda. Pe-atunci erau acolo vreo

două mii de-ai noștri. Toți lucrau la o carieră de piatră, spărgând, tăind și cioplind piatră nemțească. Trebuia să spargi câte patru metri cubi pe zi de suflet; bagă de seamă, e vorba de niște suflete care, și fără asta, abia se mai țineau de trup, ca de un firicel de ață. Aici a început, să te ții: în două luni, din o sută patruzeci și doi de oameni, câți numărase transportul nostru, am rămas doar cincizeci și șapte. Ce mai spui, frățioare? Bine ne-a mers, nu? Aproape că nu mai pridideai să-ți îngropi morții, iar de afară ne venise zvonul că nemții au Stalingradul și că merg înainte, spre Siberia. Nenorocirile se țineau lanț, te copleșeau, că nu-ți mai venea să ridici ochii din pământ, de parcă te rugai și tu să intri acolo, în pământul german, în pământ străin. Iar paznicii noștri se îmbătau în fiecare zi, cântau până răgușeau, săreau în sus de bucurie.

Într-o seară ne-am întors ca de obicei de la muncă și-am intrat în barăci. Plouase toată ziulica, și zdrențele de pe noi erau ude leoarcă; vântul rece ne pătrunsese pân' la os și clănțăneam înfrigurați, că nu mai știam dacă avem dinți, ori altceva în gură. N-aveam unde să ne uscăm zdrențele și nici unde să ne încălzim. Afară de asta, eram flămânzi și hămesiți de nu mai puteam, că seara nu ni se dădea demâncare. Mi-am scos boarfele ude de pe mine și, aruncându-le pe prici, spun: „Lor le trebuie câte patru metri de cap de om, iar nouă ne-ajunge pentru groapa noastră numai un metru cub, ba încă mai și rămâne". N-am apucat bine să-mi sfârșesc vorba, că s-a găsit între ai noștri o scârnăvie, care s-a dus numaidecât la comandantul lagărului, să-i raporteze de spusa mea amară.

Comandantul lagărului – Lagerführer, cum îi ziceau ei – era unul Müller, un om scund, îndesat, blond, ori, ca să zic așa, bălan tot: părul alb, sprâncenele și genele la fel, ba chiar și ochii lui bulbucați erau albicioși. Vorbea rusește așa cum vorbim noi doi, ba mai apăsa și pe „o", ca unul ce-

i de baștină de prin părțile Volgăi. Era meșter neîntrecut în înjurături. Unde naiba învățase, blestematul, meseria asta? Din când în când ne alinia în fața blocurilor – așa le ziceau ei la barăci – și se plimba pe dinaintea rândurilor, însoțit de haita lui de S.S.-iști. Ținea mâna dreaptă nițel depărtată de corp, gata să lovească în orice clipă. În mână avea trasă o mănușă de piele căptușită cu plumb, ca să nu-l doară la degete. Mergea și pocnea oamenii peste nas din doi în doi, de-i podidea sângele. Zicea că face „profilaxie contra gripei". Asta se întâmpla în fiecare zi. Lagărul avea cu totul patru blocuri, și, uite-așa, azi făcea „profilaxie" la primul, mâine la al doilea, și așa mai departe. Era conștiincios, nemernicul, nici duminica nu se odihnea. Un singur lucru nu l-a înțeles, dobitocul: înainte să înceapă bătaia, ca să se încingă, ne înjura vreo zece minute. Ne înjura cum se pricepea el mai bine, iar pe noi parcă ne ungea la inimă: erau parcă vorbe de-ale noastre, din patrie, și ni se părea că adie un vânt ușor dinspre meleagurile noastre. De-ar fi știut că ne-aduce bucurie în suflet, sigur că nu ne-ar fi suduit pe rusește, ci în păsăreasca aia nemțească a lui. Unul singur, un prieten de-al meu, de fel din Moscova, se înfuria grozav când îl auzea. „Când înjură, zice, închid ochii și mi se pare că sunt la Moscova, la o berărie de la mine din cartier, și mi se face o poftă de bere, că mi se învârte capul!"

Cum îți spuneam, a doua zi după povestea cu metrul cub, sunt chemat la comandant. Seara intră în baracă doi paznici cu tălmaciul: „Care ești Sokolov Andrei?" Am răspuns că eu sunt. „Hai cu noi, mișcă, te cheamă Herr Lagerführer personal." Știam de ce mă cheamă. Să-mi facă seama. Mi-am luat rămas bun de la tovarăși – știau cu toții că mă duc la moarte – am oftat și-am plecat. Mergeam prin curtea lagărului, mă uitam la stele, îmi luam rămas bun de la ele și mă gândeam: „Gata, s-a zis cu tine, Andrei Sokolov, ori – cum îți spune aici în

lagăr – numărul trei sute treizeci și unu!” M-a cuprins jalea pentru Irinka și copii, dar pe urmă m-am liniștit și mi-am adunat puterile ca să mă pot uita fără teamă la țeava pistolului, așa cum se cade unui soldat, să nu vadă dușmanii în ultima mea clipă că totuși îmi vine greu să mă despart de viață…

În biroul comandantului erau flori la ferești și era curat cum e la noi într-un club îngrijit. La masă – toți ștabii lagărului. Vreo cinci gâlgâiau la șnaps și gustăreau din niște slănină. Aveau acolo, pe masă, o sticlă abia începută de șnaps, pâine, slănină, mere murate și tot felul de cutii de conserve. Cuprind dintr-o privire toată haleala asta și, n-o să mă crezi, simt că mi se face greață, cât pe ce să vărs. Eram flămând ca un lup, uitasem de mâncarea omenească și să dai dintr-o dată cu ochii de atâtea bunătăți… Cu chiu cu vai mi-am stăpânit greața, dar ochii mi i-am luat cu greu de la masă.

Drept în fața mea ședea Müller, pe jumătate beat: se juca încetișor cu pistolul, aruncându-l dintr-o mână în cealaltă, și mă privea fără să clipească, așa, ca un șarpe. Iau poziția de drepți, pocnind din călcâiele mele scâlciate, și mă prezint: „Herr comandant, sunt prizonierul de război Andrei Sokolov, la ordinele dumneavoastră!” „Care va să zică, rusule Ivan, mă întreabă, patru metri cubi e prea mult, ai?” „Întocmai cum ați spus, Herr comandant! zic. E mult!” „Ție-ți ajunge la mormânt un singur metru cub, ai?” „Întocmai cum ați spus, Herr comandant, ajunge, ba mai și rămâne.”

El se ridică deodată de pe scaun și-mi spune: „Pentru vorbele astea o să-ți fac cinstea de-a te împușca eu, cu mâna mea. Aici nu-i locul potrivit, haidem în curte, acolo ai să-ți primești plata”. „Cum doriți dumneavoastră!” zic eu. El stă și chibzuiește o clipă, pe urmă numai ce-l văd că azvârle pistolul pe masă, umple ochi un pahar cu șnaps, pune o felie de slănină pe o bucățică de

pâine și-mi întinde toate astea, spunând: „Bea, rusule Ivan, înainte de moarte, pentru victoria armatelor germane!”

Apucasem să iau paharul și gustarea din mâinile lui, dar cum am auzit cuvintele astea, parcă m-ar fi ars cu fierul roșu. „Cum, mi-am zis, eu, un soldat rus, să beau pentru victoria armatelor germane?! Nu crezi că vrei prea mult, Herr comandant? De murit tot mor, așa că du-te dracului cu votca ta cu tot!”

Pun binișor pe masă paharul și gustarea și-i spun: „Vă foarte mulțumesc pentru tratație, dar eu nu beau”. El zâmbește: „A, nu vrei să bei pentru victoria noastră? Atunci bea pentru moartea ta!” Ce-aveam de pierdut? „Pentru moartea și izbăvirea mea de suferință am să beau”, zic eu. Și iau paharul, îl golesc din două înghițituri, îmi șterg politicos buzele cu dosul palmei – de gustare nu m-am atins – și-i spun: „Mulțumesc pentru ospătare. Sunt gata, Herr comandant, haidem să-mi iau plata”.

El se uită la mine cu luare-aminte și-mi spune: „Gustă și tu ceva înainte de moarte”. Eu de colo, răspund: „N-am obicei să pun nimic în gură după primul pahar”. Atunci văd că umple de-a doua oară paharul și mi-l întinde. Îl dau peste cap și pe ăsta, dar de gustare nu m-ating. Făceam pe grozavul, dar în sinea mea îmi ziceam: „Barem să mă-mbăt înainte de ies în curte și-mi iau rămas bun de la viață!” Comandantul ridică din sprâncenele lui bălane și mă întreabă: „De ce nu mănânci, rusule Ivan? Nu te sfii!” Eu o țin una și bună. „Iertați-mă, Herr comandant, zic, da’ eu nici după al doilea pahar n-am obicei să gustăresc.” Și odată îl văd că se umflă în obraji, pufnește și se pornește să râdă, apoi s-apucă să turuie repede-repede în nemțeasca lui – pesemne tălmăcindu-le ălorlalți ce-am spus – și râde, și râde. Așa încep și ei să râdă, ba își depărtează scaunele de masă și se-ntorc cu mutrele

spre mine. Bag de seamă că acum încep să mă privească cu alți ochi, parcă mai blânzi.

Comandantul îmi umplu de-a treia oară paharul, abia putea să țină sticla în mână de tare ce râdea. Paharul ăsta l-am băut mai încet: am rupt și o fărâmiță de pâine, iar restul feliei l-am pus înapoi pe masă. Voiam să le arăt blestemaților că, deși plesnesc de foame, nu mă lăcomesc la pomana lor, că am și eu demnitatea și mândria mea de rus și că, oricât s-au străduit, tot n-au putut să mă transforme într-o vită.

După asta, îl văd că devine deodată serios, își îndreaptă cele două cruci de fier de pe piept, se ridică de la masă și se apropie de mine neînarmat: „Uite ce, Sokolov, tu ești un adevărat soldat rus. Și eu sunt soldat și respect pe dușmanii cu demnitate. N-am să te împușc. Afară de asta, glorioasele noastre oști au ajuns astăzi la Volga și au cucerit Stalingradul. Vestea asta ne-a adus mare bucurie și de aceea îți dăruiesc cu mărinimie viața. Marș în blocul tău și na, zice, ține, pentru curajul tău!" și-mi întinde o pâine și o bucată de slănină.

Am strâns pâinea la piept ca pe altceva, iar cu mâna stângă am luat slănina. Întorsătura asta a lucrurilor era atât de neașteptată, încât mi-am pierdut cumpătul și nici măcar n-am mulțumit; am făcut stânga-mprejur și am pornit-o spre ușă. În sinea mea îmi ziceam: „Gata, mă altoiesc pe la spate și nu mai ajung să duc băieților merindele". N-a fost așa, am scăpat teafăr. Moartea a trecut pe lângă mine și de data asta, de i-am simțit numai suflarea înghețată.

În biroul comandantului m-am ținut tare, dar cum am ieșit în curte, m-am zăpăcit cu totul. Am dat buzna în baracă și-am căzut în nesimțire pe podeaua de ciment. Abia noaptea târziu m-au făcut tovarășii mei să-mi vin în fire. „Povestește-ne!" ziceau ei. Mi-am adus aminte de cele petrecute și le-am povestit totul de-a fir-a-păr. „Cum o să împărțim alimentele?" mă întrebă vecinul meu de

prici, cu tremur în glas. „Le împărțim în părți egale la toți”, zic eu. Am așteptat până în zori. Am tăiat pâinea și slănina cu o ață tare. Fiecare a primit câte o bucățică de pâine cât o cutie de chibrituri – nu s-a pierdut nicio fărâmiță – iar slănina, îți dai seama, ne-a ajuns atât cât să-ți ungi buzele. Totuși fiecare și-a primit porția.

Curând au ales trei sute dintre noi, pe cei mai zdraveni, și ne-au trimis la asanatul mlaștinilor, apoi în Ruhr, la minele de cărbuni. Acolo am rămas până în patruzeci și patru. Între timp, ai noștri îi scuturaseră bine pe nemți, și fasciștii nu mai arătau atâta scârbă față de prizonieri. Odată chiar ne-au aliniat pe toți câți eram în schimbul de zi și un Oberleutnant străin ne-a poruncit, prin gura tălmaciului: „Care-ai slujit în armată ca șofer sau ai lucrat în meseria asta înainte de război, ieși un pas înainte”. Am ieșit din front șapte șoferi. Ne-au dat niște salopete ponosite și ne-au trimis sub pază la Potsdam. Ajunși acolo, ne-au trimis pe fiecare în altă parte. Pe mine m-au repartizat la „Todt”, o societate nemțească de drumuri și construcții de apărare.

Mi-au dat un „Opel Amiral”, și cu ăsta căram toată ziua un inginer neamț, maior. Măiculiță, ce fascist gras! Scurt, borțos, pe cât era de lung pe-atât de lat, și cu un fund de muiere baldâră. În față, deasupra gulerului de la tunică, i-atârnau trei rânduri de guși, iar în spate, la ceafă, i se adunau trei cute groase de grăsime. Cred că avea pe el cel puțin trei puduri de osânză. Când mergea, pufăia ca o locomotivă, iar când mânca, înghițea tot de pe masă, ca un căpcăun! Cât era ziulica de mare, mesteca într-una și tot gâlgâia câte un gât de coniac din bidon. Câteodată mă mai alegeam și eu cu câte ceva: oprea mașina în drum, se îndopa cu cârnați și brânză, bea bine și, dacă era în toane bune, îmi azvârlea și mie ceva, ca la un câine. În mână nu mi-a dat niciodată nimic, socotea că asta l-ar fi înjosit. Oricum, viața pe care o duceam

acum nici nu se putea compara cu cea din lagăr. Încetul cu încetul am început și eu să mă îndrept, să mai semăn a om.

Timp de vreo două săptămâni l-am tot dus pe maiorul meu de la Potsdam la Berlin și înapoi. Pe urmă l-au trimis în zona din imediata apropiere a frontului, să facă niște obiective defensive împotriva trupelor noastre. Acuma nu se mai lipea somnul de mine: stăteam nopți întregi și mă tot gândeam cum să fug la ai mei, cum să ajung în patrie.

Ei, într-o zi plecăm în orașul Poloțk. În zori aud, pentru prima oară după doi ani, bubuitul artileriei noastre, și de-ai ști, frățioare, cum mi-a zvâcnit inima-n piept! Nici când eram flăcău și mă duceam s-o întâlnesc pe Irinka, nici atunci nu-mi bătea inima atât de tare! Luptele se dădeau la vreo optsprezece kilometri-est de Poloțk. În oraș, nemții erau furioși, iar grăsunul meu s-a apucat să bea zdravăn. Ziua îl duceam afară din oraș, unde dădea dispoziții cum să fie construite fortificațiile, iar noaptea stătea și bea de unul singur. Se buhăise de tot, iar sub ochi îi atârnau niște pungi cât toate zilele.

„Ei, mi-am zis, acuma nu mai am ce aștepta, mi-a bătut și mie ceasul! Și nu trebuie să fug singur, ci împreună cu grăsunul meu. O să le folosească el într-un fel alor noștri!”

Găsesc în niște dărâmături o greutate de două chile, o iau și-o înfășor în cârpele de șters mașina: dacă o să trebuiască să lovesc, să nu curgă sânge. Altă dată găsesc în drum niște cablu telefonic; adunam cu sârg toate lucrurile care-mi puteau fi de folos și le puneam sub bancheta din față. Cu vreo două zile înainte să-mi iau rămas bun de la neamțul meu, tocmai mă întorceam de la garaj, unde umplusem rezervorul, când văd un *unter* beat criță, care se sprijinea de ziduri și abia mergea. Opresc mașina, îl iau și-l duc printre dărâmături, și

acolo îi scot tunica și boneta. Le-am ascuns și pe astea tot sub banchetă. Acum eram gata.

În dimineața zilei de douăzeci și nouă iunie, maiorul meu îmi poruncește să-l duc afară din oraș, în direcția Trosnițî. Acolo conducea el construirea unor fortificații. Am pornit la drum. Maiorul moțăia liniștit pe bancheta din spate, iar mie îmi bătea inima să-mi spargă pieptul, nu alta. Goneam cu viteză, dar cum am ieșit din oraș, am încetinit mersul; puțin mai încolo opresc mașina, mă dau jos și mă uit roată în jur: doar departe, în urmă, se vedeau două camioane. Scot greutatea și deschid larg portiera din spate. Grăsunul ședea tolănit pe banchetă și sforăia ca la mamă-sa acasă. L-am pocnit o dată drept sub tâmpla stângă, și capul i-a căzut moale pe piept. Ca să fiu mai sigur, l-am pocnit încă o dată. Nu voiam să-l omor. Țineam să-l duc viu la ai noștri: trebuia să le povestească atâtea lucruri! Îi scot parabellum-ul din toc și-l vâr în buzunarul meu, apoi înfig manivela pe după spătarul banchetei, înfășor cablul telefonic de gâtul maiorului și-l leg strâns de manivelă. Asta ca să nu cadă sau să alunece când să iau viteză. Pe urmă mi-am pus la iuțeală tunica și boneta nemțească, și dă-i drumul, drept într-acolo unde duduia pământul, unde se dădeau luptele.

Linia întâi a nemților trecea printre două cazemate. Din cazemată ieșiră în grabă niște pistolari, iar eu am încetinit dinadins, ca să vadă că în mașină e un maior. Ei însă au început să strige și să facă semne cu mâinile, că nu e voie să mergem mai departe. Mă prefac că nu înțeleg, apăs pe accelerator și-i dau drumul cu optzeci pe oră. Până să se dezmeticească și să latre după mine cu mitraliera, eu eram departe: mă aflam pe pământul nimănui și mă strecuram de colo-colo, printre gropile făcute de obuze, încât mașina se smucea ca o șopârlă.

Va să zică din spate trăgeau nemții; din față, ai noștri trăgeau și ei cu pistoalele automate, de parcă înnebuniseră, nu alta. Parbrizul era găurit în patru locuri, radiatorul ciuruit de gloanțe… Ajung în dreptul unui crâng aflat pe malul unui lac. Ai noștri vin în goană spre mașină, eu intru cu ea în crâng, deschid portiera, mă las la pământ, îl sărut și simt că mă înăbuș…

Un flăcăiandru într-o bluză, cu epoleți kaki, cum nu mai văzusem până atunci, se apropie cel dintâi de mine și rânjește: „Aha, neamț afurisit, ai rătăcit drumul?” Eu îmi smulg de pe mine tunica nemțească, îi azvârl boneta la picioare și-i spun: „Dragul meu papă-lapte! Fiule! Ce fel de friț mai sunt și eu, când m-am născut la Voronej? Am fost prizonier, înțelesu-m-ai? Și acum, dezlegați-l pe grăsanul din mașină, luați-i servieta și duceți-mă la comandantul vostru”. Le-am predat revolverul, am pornit-o așa, din om în om, iar seara ajung la colonelul care comanda divizia. Între timp mi-au dat să mănânc; m-au dus la baie, mi-au luat interogatoriul, mi-au dat echipament, încât m-am prezentat în cazemata colonelului așa cum se cuvine, curat la trup și la suflet, și-n plus, în ținuta reglementară. Colonelul se ridică de la masă și vine în întâmpinarea mea. Mă îmbrățișează acolo, de față cu toți ofițerii, și-mi spune: „Îți mulțumesc, soldat, pentru darul neprețuit pe care ni l-ai adus de la nemți. Maiorul tău cu servieta lui face mai mult decât douăzeci de prizonieri. Voi cere comandamentului să fii propus spre decorare”. Primirea călduroasă și cuvintele lui m-au tulburat adânc. Buzele îmi tremurau, nu mi se supuneau și abia am izbutit să rostesc: „Vă rog, tovarășe colonel, să mă repartizați la o unitate de pușcași”. Colonelul râde și mă bate pe umăr: „Ce ostaș ai să fii, când abia te ții pe picioare? Pleci chiar azi la spital. Acolo au să te înzdrăvenească și ai să fii hrănit cum trebuie; după aceea te duci acasă, în

permisie pe o lună, iar la întoarcere, vedem noi unde te repartizăm”.

Colonelul și toți ofițerii câți erau la el în cazemată mi-au dat mâna, luându-și un călduros rămas bun de la mine. Când am ieșit afară, eram buimăcit, că, vezi, în ăști doi ani mă dezobișnuisem să se poarte cineva omenește cu mine. Multă vreme după aceea, frățioare, ori de câte ori vorbeam cu superiorii mei, îmi vâram fără să vreau capul în piept, temându-mă să nu mă lovească. Uite ce-am învățat în lagărele fasciste…

De îndată ce-am ajuns la spital, i-am scris Irinkăi. I-am povestit pe scurt cum am căzut prizonier și cum am fugit cu maiorul neamț. Spune-mi, rogu-te, de unde mi-o fi venit lăudăroșenia asta copilărească? Nu m-a răbdat inima să nu adaug că colonelul mi-a făgăduit să mă propună pentru decorare…

Două săptămâni am dormit și am mâncat întruna. Îmi dădeau să mănânc câte puțin, dar des, altminteri doctorul spunea că poate să mi se încurce mațele. M-am refăcut pe deplin. Iar după două săptămâni nu puteam nici să văd mâncarea în ochi. De acasă nu aveam niciun răspuns și, drept să-ți spun, mă cam cuprinsese dorul de-ai mei. Nu mai aveam poftă de mâncare, nu mai dormeam și mă treceau tot felul de gânduri negre… În a treia săptămână am primit o scrisoare de la Voronej. Dar nu era de la Irinka, ci de la un vecin, un dulgher, Ivan Timofeevici. Să nu dea Dumnezeu nimănui asemenea scrisori! Îmi scria că nemții au bombardat uzina de avioane, încă în iunie patruzeci și doi, și o bombă de mare calibru a căzut peste căsuța mea. Irinka și fetele erau acasă… Îmi spunea că n-au mai găsit nimic din ele și că pe locul căsuței se căsca o groapă adâncă… N-am apucat să sfârșesc scrisoarea. Mi s-a făcut deodată negru înaintea ochilor, inima mi s-a strâns ghem și parcă nu mai voia să știe de mine. M-am lungit pe pat, am stat nițel așa, apoi am citit și

restul. Vecinul scria că în timpul bombardamentului, Anatoli era plecat în oraș. Seara, când s-a întors acasă, s-a uitat cât s-a uitat la groapa ceea și a pornit-o înapoi spre oraș. Înainte să plece i-a spus vecinului că o să ceară să fie primit voluntar. Asta-i tot ce-mi scria.

Când inima și-a adus aminte de mine și sângele a început să-mi zvâcnească în urechi, mi-a venit deodată în gând ce greu s-a despărțit Irinka de mine la gară. Vra să zică, inima ei de femeie a simțit încă de pe atunci că n-o să ne mai vedem pe lumea asta. Și eu, care am îmbrâncit-o… Am avut și eu familia mea, casa mea; toate le-am închegat cu trudă de-a lungul anilor, și uite că dintr-o dată, într-o clipită, totul s-a prăbușit și-am rămas singur. Mă gândeam: „Oare nu cumva întreagă viața asta a mea nenorocită nu-i decât un vis?” Când eram prizonier, vorbeam aproape în fiecare seară – în sinea mea, firește – cu Irinka și cu copiii, le dădeam curaj și le spuneam: „O să mă întorc, dragilor, nu tânjiți după mine, eu sunt zdravăn, o să rezist și-o să fim din nou împreună…” Va să zică doi ani eu am vorbit cu morții?!

Drumețul tăcu o clipă, apoi spuse cu voce schimbată, întretăiată și surdă:

— Hai frățioare, să mai aprindem o țigară, că simt că mă înăbuș.

Și am aprins câte o țigară. Din lunca năpădită de ape răsuna bocănitul ciocănitoarei; ca și până acum, vântul cald foșnea leneș printre mâțișorii uscați ai arinilor; ca și până acum, în înălțimea albastră a cerului pluteau nori deși, cu pânzele albe întinse; numai că acum, în clipele acestea de amară tăcere, cu totul altfel mi se înfățișa natura nețărmurită ce se pregătea de marile împliniri ale primăverii, pentru veșnica afirmare a vieții.

Tăcerea era apăsătoare și, ca s-o curm, am întrebat:

— Și pe urmă?

— Pe urmă?… vorbi drumeţul parcă în silă. Pe urmă, colonelul mi-a dat o permisie de o lună şi, după o săptămână, eram la Voronej. M-am dus pe jos până la locul unde trăisem cândva împreună cu ai mei. Am găsit doar o groapă adâncă, plină cu apă clocită şi împresurată cu buruieni înalte până la brâu… Singurătate şi linişte ca într-un cimitir. Of, greu mi-a fost, frăţioare! Am stat acolo cât am stat, până mi s-a umplut sufletul de amărăciune, şi apoi am pornit-o spre gară. Nici măcar un ceas n-am fost în stare să rămân acolo. În aceeaşi zi am plecat înapoi la divizie.

Peste vreo trei luni, pe cerul întunecat al vieţii mele a strălucit o rază din soarele fericirii: l-am găsit pe Anatoli. Primesc la unitate o scrisoare de la el, pesemne trimisă de pe un alt front. Adresa i-o dăduse Ivan Timofeevici, vecinul acela al nostru. Am aflat din scrisoare că a nimerit de la început într-o şcoală de artilerie, unde i-a folosit talentul lui la matematici; după un an a terminat primul şcoala şi a plecat pe front, şi-mi spunea că acum e căpitan, comandantul unei baterii de „patruzeci şi cinci", şi că a fost decorat cu şase ordine şi medalii. Într-un cuvânt; mi-a luat-o înainte în toate celea! Din nou am început să mă mândresc nevoie-mare cu el! Orice-ai spune, aveam un fecior căpitan şi comandant de baterie! E ceva, nu glumă! Şi, pe deasupra, decorat cu atâtea ordine şi medalii. Ce însemnătate avea faptul că tată-său căra cu un „Studebacker" obuze şi alte muniţii şi efecte militare? Tată-său îşi trăise traiul, îşi mâncase mălaiul, pe când el, căpitanul, avea toată viaţa înaintea lui.

Noaptea mă podideau visuri de bătrân: cum s-o sfârşi războiul, o să-l însor şi-am să trăiesc şi eu pe lângă tinerei, dulgherind şi purtând de grijă nepoţilor. Într-un cuvânt, gânduri bătrâneşti de tot felul. Numai că şi de astă dată am dat greş. Peste iarnă ai noştri au înaintat fără oprire şi n-am avut vreme să ne scriem prea des, iar către sfârşitul

războiului, când eram pe-aproape de Berlin, îi scriu într-o dimineață, și-a doua zi am primit răspunsul lui Anatoli. Mi-am dat seama că amândoi am venit spre capitala nemțească, pe drumuri deosebite, dar acum suntem aproape unul de altul. Tânjeam de dorul lui și fierbeam de nerăbdare să-l văd. Ei, și ne-am văzut…

Chiar în dimineața zilei de 9 mai, în Ziua Victoriei, un lunetist german mi l-a omorât pe Anatoli al meu… După-amiază, mă cheamă comandantul companiei. Intru și văd un locotenent-colonel de artilerie pe care nu-l cunoșteam. De cum am trecut pragul încăperii, el s-a ridicat în picioare, ca în fața unui superior.

— Ești căutat, Sokolov – spune comandantul meu de companie și se întoarce numaidecât cu fața spre fereastră.

M-a străbătut o zvâcnire ca de curent electric: aveam o presimțire rea. Locotenent-colonelul se apropie de mine și-mi spune cu vorbă înceată: „Curaj, tătucă! Fiul tău, căpitanul Sokolov, a fost ucis astăzi la bateria sa. Vino, te rog, cu mine!”

M-am clătinat pe picioare, dar m-am ținut tare. Îmi amintesc și azi, ca prin vis, cum am plecat atunci cu locotenent-colonelul într-o mașină mare, cum ne-am strecurat printre grămezile de moloz de pe străzi, și întrezăresc ca prin ceață rândurile aliniate de soldați și sicriul acoperit cu catifea roșie. Dar pe Anatoli, frățioare, îl văd așa cum te văd pe tine. Mă duc până lângă sicriu. Era el, feciorul meu, și parcă nu era el. Pe al meu îl știam un copilandru subțirel, mereu cu zâmbetul pe buze, cu mărul lui Adam puternic și mare pe gâtul lui slab, iar acolo stătea întins un bărbat tânăr, frumos, lat în spete, cu ochii întredeschiși, care parcă priveau pe lângă mine, undeva, spre depărtări necunoscute. Numai în colțul buzelor rămăsese întipărit pentru totdeauna zâmbetul copilandrului de odinioară, zâmbetul lui Tolea, așa cum îl știam eu… L-am sărutat și m-am dat deoparte.

Locotenent-colonelul rostește o cuvântare. Tovarășii și prietenii lui Anatoli al meu își șterg lacrimile; cât despre lacrimile mele, se uscaseră pesemne în inima mea. Oare de asta mă doare inima așa de tare?

Am îngropat în pământ străin, nemțesc, ultima mea nădejde și bucurie în viață; bateria feciorului meu a slobozit o salvă răsunătoare, conducându-și astfel comandantul în călătoria lui îndepărtată, iar în mine parcă s-a rupt ceva… M-am întors alt om la unitate. Curând m-au demobilizat. Unde să mă duc? La Voronej? Pentru nimic în lume! Mi-am amintit că am la Uriupinsk un prieten, demobilizat în iarnă pentru invaliditate, care mă poftise să vin pe la el, și am plecat îndată acolo.

Prietenul meu și soția lui n-aveau copii și stăteau în căsuța lor, pe la marginea orașului. Deși era clasat invalid, lucra ca șofer la o întreprindere de transporturi auto, unde m-am angajat și eu. De stat, stăteam la el, fiindcă a primit cu dragă inimă să mă adăpostească. Transportam în raion tot felul de mărfuri, iar toamna căram cereale. Atunci l-am cunoscut pe noul meu băiețaș, ăsta care se joacă în nisip.

Când ne întorceam din cursă, de cum ajungeam în oraș, primul drum era la ceainărie, se înțelege, să luăm ceva în gură și să bem o cinzeacă-două, ca să ne mai treacă oboseala. Trebuie să-ți spun că mă robisem, nu glumă, afurisitei ăsteia de patimi… Ei, într-o zi văd copilașul ăsta lângă ceainărie; a doua zi era tot acolo. Un prichindel zdrențăros, mânjit tot pe față cu zeamă de lubeniță, plin de praf, murdar ca cenușa, cu părul zburlit și cu niște ochișori ca două steluțe noaptea, după ploaie! L-am îndrăgit așa de tare, că a doua zi – ciudat lucru – a început să-mi fie dor de el, și cum mă întorceam din cursă, mă și grăbeam să mă duc să-l văd. Stătea acolo lângă ceainărie și trăia cu ce căpăta de pe la oameni.

A patra zi veneam încărcat cu cereale de la sovhoz și întorc camionul spre ceainărie. Prichindelul meu ședea pe prispă și dădea din picioare, că se vedea cât de colo că-i înfometat. Scot capul prin geamul cabinei și-i strig: „Ei, Vaniușka! Urcă iute lângă mine, mergem pân' la siloz și pe urmă ne întoarcem aici să mâncăm”. Când m-a auzit, a tresărit, a sărit de pe prispă, s-a cățărat pe scara camionului și m-a întrebat încetișor: „Nene, da' de unde știi că mă cheamă Vanea?” Și a deschis ochișorii mari de tot, așteptându-mi răspunsul. I-am spus că eu sunt om trecut prin multe și știu totul.

Băiatul se cățărase pe scara din dreapta. Am deschis portiera, l-am așezat lângă mine și i-am dat drumul. De felul lui era tare zglobiu, dar de astă dată ședea liniștit, parcă îngândurat, și din când în când mă privea pe sub genele-i lungi, îndoite în sus, și ofta. Un pui de om, da' uite că învățase să ofteze. Asta-i treabă de nasul lui? „Unde-i taică-tu, Vanea?” îl întreb eu. Și el îmi răspunde în șoaptă: „A murit pe front”. „Dar maică-ta?” „Pe mama a omorât-o o bombă în trenul cu care veneam…” „Și de unde veneați?” „Nu știu, nu țin minte…” „Și aici nu ai rude, neamuri?” „N-am pe nimeni.” „Și unde dormi?” „Pe unde se nimerește.”

Simțeam cum mă arde o lacrimă fierbinte și m-am hotărât numaidecât: „N-am de gând să ne prăpădim așa, dezbinați! Îl înfiez!” Și dintr-o dată am simțit o ușurare în suflet și totul era parcă mai luminos. M-am aplecat spre el și i-am spus încetișor: „Vaniușka, știi tu cine sunt eu?” „Cine?” m-a întrebat el cu sufletul la gură. Și i-am răspuns tot atât de încet: „Sunt tatăl tău”.

Doamne Dumnezeule, ce-a fost atunci! S-a aruncat de gâtul meu, m-a sărutat pe obraji, pe gură, pe frunte, și s-a pornit să strige cu o voce atât de răsunătoare și de subțirică, de parcă era un sticlete, acoperind larma motorului: „Tăticule drag! Știam, știam c-ai să mă găsești! C-ai să mă

găsești oriunde! Am așteptat atâta să mă găsești!” Se lipise de mine și tremura tot, ca un fir de iarbă în bătaia vântului. Mie mi se încețoșaseră ochii, mă treceau toți fiorii, și mâinile îmi tremurau. Mare minune că n-am scăpat volanul din mână! Da’ din nebăgare de seamă, tot am dat nițel într-un șanț. Atunci am oprit motorul și până nu mi s-au limpezit ochii, n-am pornit mai departe. Mi-era să nu calc pe cineva. Am stat așa vreo cinci minute, iar băiețașul se vâra tot în mine, tăcea și mereu tresărea. L-am cuprins cu dreapta și l-am strâns ușurel la piept, iar cu stânga am întors mașina și am pornit-o înapoi, spre casă. Nu-mi mai ardea de siloz.

Am oprit mașina lângă poartă, l-am luat în brațe pe noul meu fecior și l-am dus în casă. El mi s-a încolăcit cu amândouă mânuțele de gât, și până am intrat în casă, nu mi-a dat drumul. Își lipise obrăjorul de obrazul meu nebărbierit și nu se mai desprindea de mine. Așa am și trecut pragul casei. Gospodarii se nimeriseră amândoi acasă. Le-am făcut semn din ochi și le-am spus voios: „Uite, l-am găsit pe Vanka al meu! Primiți-ne, oameni buni!” Cum nu aveau copii, și-au dat seama îndată cum stau lucrurile și au început să forfotească și să alerge de colo-colo. Cât despre mine, nu puteam cu niciun chip să-l rup pe Vanea de la pieptul meu. Într-un târziu l-am înduplecat. L-am spălat pe mâini cu săpun și l-am așezat la masă. Gospodina i-a pus înainte o farfurie de ciorbă și, când l-a văzut cu câtă lăcomie mănâncă, a podidit-o plânsul. Stătea lângă plită și plângea în șorț. Văzând-o că plânge, Vaniușka al meu se apropie de ea, o trage de fustă și spune: „De ce plângi, mătușică? Tăticul m-a găsit lângă ceainărie, trebuie să ne bucurăm cu toții, iar tu plângi?” Femeii atât i-a trebuit, că s-a pornit să plângă mai tare, de nu se mai oprea!

După ce-am mâncat, i-am dus la frizer, l-am tuns, iar când ne-am întors acasă, l-am îmbăiat cu

mâinile mele în albie, și la urmă l-am învelit într-un cearșaf curat. M-a îmbrățișat și așa a și adormit, în brațele mele. L-am așezat încetișor pe pat, am plecat la siloz, am descărcat camionul, l-am dus la garaj și apoi… dă fuga prin prăvălii. I-am cumpărat niște pantaloni de postav, o cămășuță, sandale și o șapcă împletită din curmei. Firește, nimic nu-i era pe măsură și nici lucruri prea de soi nu erau. Gospodina chiar m-a batjocorit din pricina pantalonilor: „Ce-ai căpiat? zice. Pe o zăpușeală ca asta îmbraci copilul în pantaloni de postav?!" Cât ai clipi, o văd că scoate mașina de cusut pe masă, cotrobăiește nițel prin ladă și, după un ceas, Vaniușka al meu avea niște chiloți de satin și o cămășuță albă cu mânecă scurtă. Seara ne-am culcat împreună și pentru prima oară, după multă vreme, am adormit și eu liniștit. Cu toate astea m-am trezit de vreo patru ori peste noapte. Mă trezesc, îl văd cuibărit la subsuoara mea, ca vrabia sub streașină, sforăind încetișor. M-a cuprins o bucurie fără de margini, că nu-s cuvinte ca să ți-o pot spune! Mă străduiam să stau liniștit, ca să nu-l trezesc, dar nu mă răbda inima și, din când în când, mă sculam și scăpăram un chibrit ca să-mi bucur ochii…

Spre dimineață mă trezesc deodată și nu mă dumiresc: de ce-oi răsufla așa greu? Ei, feciorașul meu era de vină! Se descotorosise de cearșaf și se culcase de-a curmezișul peste mine, se lățise cât patul și-mi proptise un picioruș în beregată. Poate-i greu să dormi cu un copil, că nu ți-e somnul liniștit, dar eu m-am obișnuit și mi-e urât fără el. Noaptea, când doarme, mă mai uit la el, îi miros părul inelat și parcă mi se moaie inima, că prea era împietrită de durere…

La început îl luam cu mine în cursă, dar după o vreme mi-am dat seama că nu mai merge. Mie ce-mi trebuie? Un codru de pâine, o ceapă cu sare și sunt sătul o zi întreagă. În schimb, cu el e altă socoteală! Ba fă-i rost de lapte, ba fierbe-i un ou și,

mai cu seamă, dă-i mâncare caldă, că are nevoie. Și treaba mea nu așteaptă. Mi-am luat inima-n dinți și l-am lăsat în grija gazdei. A plâns până seara, iar seara a fugit la siloz să-mi iasă înainte. A stat acolo și m-a așteptat până noaptea târziu. Un timp mi-a fost greu cu el. Într-o zi vin acasă tare obosit și mă culc devreme – afară mai era încă lumină – iar el, care de obicei ciripea mereu, ca un pui de vrabie, văd că tace chitic. „La ce te gândești, tată?” îl întreb. Iar el, stând cu ochii ațintiți în tavan, mă întreabă la rândul lui: „Tăticule, ce-ai făcut cu paltonul tău ăla de piele?” Eu în viața mea n-am avut palton de piele! A trebuit să mă descurc. „A rămas la Voronej” zic. „Da’ de ce m-ai căutat așa de mult până m-ai găsit?” „Ei, tată, zic, te-am căutat prin Germania și Polonia, am străbătut în lung și-n lat toată Bielorusia și, când colo, te-am găsit aici, la Uriupinsk!” „Spune, Uriupinsk-ul e aproape de Germania? Polonia e departe de casa noastră?” Și uite-așa am trăncănit până am adormit.

Și crezi cumva, frățioare, că m-a întrebat așa, într-o doară, de paltonul de piele? Nu, să nu crezi că s-a năzărit numai să mă-ntrebe. Tată-său ăl adevărat trebuie c-avea un palton de ăsta, și el și-a amintit. Ținerea de minte a copilului e ca fulgerul de vară: odată se-aprinde, luminează pentru o clipă totul, și se stinge. Ținerea lui de minte este întocmai așa, ca fulgerul, se aprinde doar pentru o clipă.

Poate că mai rămâneam vreun an la Uriupinsk, dar în noiembrie am făcut una boacănă de tot: șoseaua era desfundată, noroi, și într-un sat îmi lunecă roțile și lovesc o vacă ce se nimerise-n drum. Femeile au început să țipe, se înțelege, s-a strâns lume și taman atunci s-a nimerit acolo și inspectorul auto. Cu toate stăruințele mele, mi-a luat carnetul de șofer. Vaca s-a sculat de jos, și-a zbârlit coada și a rupt-o la fugă pe uliță, iar eu am rămas fără carnet. Am lucrat toată iarna dulgherie,

și pe urmă m-am sfătuit în scris cu un prieten, șofer și el, care lucrează aici în regiune, în raionul Lașarsk, și el m-a chemat încoace. Mi-a scris că, după ce-oi lucra dulgherie vreo jumătate de an, o să pot căpăta aici un carnet nou. Așa se face că am pornit-o pe jos, eu cu fiul, înspre Kașarî.

Drept să-ți spun, chiar de nu mi se întâmpla beleaua cu vaca, n-aș fi rămas la Uriupinsk. Tristețea și dorul nu mă lăsau să stau locului. Când s-o face mare Vaniușka al meu și-o să trebuiască să-l duc la școală, poate că atunci m-oi liniști și eu și-o să mă statornicesc undeva. Până atunci, pribegim amândoi pe pământul rusesc.

— Îi vine greu să meargă pe jos – am spus eu.

— Nu prea merge el pe jos, îl duc mai mult în spinare. Îl așez frumușel cu picioarele pe umeri și-l port așa; când vrea să se dezmorțească, se dă jos și aleargă pe marginea drumului, aleargă și sare ca un ied. Asta n-ar fi nimic, frățioare, am scoate-o noi cumva la capăt, dar vezi, mi-a ostenit inima, trebuie să-i schimb pistonul… Uneori mă împunge și mă strânge, de mi se face negru înaintea ochilor. Mi-e teamă să nu mor în somn, să-mi sperii copilașul. Afară de asta, mi-a venit și altă belea pe cap! De la o vreme, aproape în fiecare seară îi visez pe-ai mei. De cele mai multe ori visez că eu sunt parcă în spatele unui gard de sârmă ghimpată, iar ei în libertate, de cealaltă parte… Vorbesc de toate cu Irinka și cu copiii, dar cum vreau să dau deoparte sârma cu mâinile, ei se depărtează, se topesc sub ochii mei… Și să vezi ciudățenie! Ziua mă țin tare, n-o să mă auzi o dată oftând sau văicărindu-mă, în timp ce noaptea mă trezesc cu perna udă de lacrimi…

Dinspre luncă răzbătu vocea tovarășului meu și se auzi deslușit plescăitul vâslelor.

Omul acesta străin, care între timp îmi devenise apropiat, se ridică în picioare și-mi întinse o mână mare, tare și noduroasă ca lemnul.

— Noroc, frățioare, și s-auzim de bine!

— Drum bun și s-ajungi cu bine la Kașarî!

— Mulțumesc. Hai tată, haidem spre luntre.

Copilașul se apropie în fugă de tată-său, trecu în dreapta lui și, ținându-se cu o mână de pulpana pufoaicei, tropăia măruntel alături de bărbatul care mergea cu pași mari.

Doi orfani, două firicele de nisip azvârlite pe meleaguri străine de uraganul cumplit al războiului… Ce-i așteaptă oare în viitor? Voiam să cred că rusul acesta cu o voință de fier va rezista și că, lângă umărul lui de părinte, va crește cel care, devenind bărbat, va putea să treacă prin orice încercare și va putea învinge orice opreliște din calea sa, dacă patria i-o va cere.

Priveam în urma lor, cuprins de o adâncă mâhnire… Și poate că totul s-ar fi sfârșit cu bine la despărțirea noastră dacă Vaniușka, după ce lipăi câțiva pași alături de tată-său cu piciorușele lui micuțe, n-ar fi întors din mers capul spre mine și nu mi-ar fi făcut semne de rămas bun cu mânuța lui cea trandafirie… Atunci am simțit dintr-o dată cum o labă moale, dar cu gheare ascuțite, îmi strânge inima și am întors iute ochii în altă parte. Nu, nu numai în somn plâng bărbații maturi, încărunțiți în război. Plâng și ziua în amiaza-mare. Totul e să știi să întorci capul la vreme. Principalul e să nu rănești inima copilului, să nu te vadă cum îți fuge pe obraz o lacrimă fierbinte și zgârcită de bărbat…

[1] Adevărul roșu. (n.t.).

[2] Prescurtare de la Ispolnitelnîi Komitet – Comitetul Executiv (n.t.).

[3] Prescurtare de la *prodovolstvennaia razviorstka* – predare obligatorie către stat a surplusului de cereale. (n.t.).

[4] Poltină sau poltinik – monedă se cincizeci de copeici. (n.t.).

[5] Prescurtare de la *raionnîi Komitet* – comitetul raional (n.t.).

Table of Contents

Table of Contents